

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

**BAĞIMSIZ TÜRK CUMHURİYETLERİNİN İDARİ YAPISI VE
DEMOKRATİK REJİMLERLE KARŞILAŞTIRILMASI**

**GOVERNING STRUCTURE OF INDEPENDENT TURKIC
REPUBLICS**

AND THE COMPARISON WITH DEMOCRATIC REGIMES

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melike AĞCALAR PALA

(172028007)

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Selçuk DUMAN

GİRESUN-2020

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı'nda oluşturulan jüri, Avrasya Araştırmaları Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Melike AĞCALAR PALA'nın "Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin İdari Yapısı ve Demokratik Rejimlerle Karşılaştırılması" başlıklı tezi incelenmiş olup, aday 13/07/2020 tarihinde, saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Selçuk DUMAN	
Üye	Dr. Öğretim Üyesi Abbas KARAAĞAÇLI	
Üye	Dr. Öğretim Üyesi Çiğdem ŞAHİN	

ONAY

...../...../20..

Prof. Dr. Enver SARI

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin İdari Yapısı ve Demokratik Rejimlerle Karşılaştırılması” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Melike AĞCALAR PALA

ÖNSÖZ

Başta jeopolitik konumları ve dünya ekonomisinde önemli yer teşkil etmeleri nedeniyle, günümüz bağımsız Türk Cumhuriyetleri, uluslararası ilişkiler alanında incelenmesi gereken birer olgu olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Önemli mücadeleler sonucunda bağımsızlıklarını elde etmiş olan Türk Cumhuriyetleri'nde, bağımsızlık sonrasında oluşan idari boşluk, bu ülkelerdeki ulus oluşturma süreçlerine büyük ölçüde etki etmiştir. Bu dönemde; güvenilir, meşru ve resmi bir devlet kurma ihtiyacı doğmuştur. Resmi bir devlet oluşturma sürecinde ise önemli olan yürütme, yasama ve yargı organlarını düzenleyebilmektir.

Bugüne kadar literatürde bağımsız Türk Cumhuriyetleri'nin hükümet sistemlerini ele alan kapsamlı ve güncel bir çalışma bulunmaması nedeniyle bu konu seçilmiştir. Bu çalışmada, bağımsız Türk Cumhuriyetleri'nden Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin hükümet sistemleri ele alınmış, bu bağlamda bu devletlerin yürütme, yasama ve yargı organları tek tek incelenmiştir. Daha sonra dünyada başkanlık sisteminin öncüsü Amerika Birleşik Devletleri, parlamenter sistemin öncüsü İngiltere ve yarı başkanlık sisteminin öncüsü olan Fransa ile benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile dünya sahnesinde önemli yer tutan Türk Cumhuriyetleri'nin ve hükümet sistemlerinin öncüleri kabul edilen ülkelerin yürütme, yasama ve yargı organları ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilerek, bu güçlerin hangi kurumların elinde toplandığı üzerinde durulmuştur. Böylece, bu devletlerin hükümet sistemleri arasında karşılaştırma olanağı sağlanmıştır.

Araştırma sürecinde, yabancı dil yeterliliğim olmaması nedeniyle, yabancı kaynaklara erişimim sınırlı kalmıştır. Bu konuya ilgi duyan araştırmacılar, yabancı kaynaklardan da yararlanarak çalışmaya yeni bir boyut getirebilirler.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde ve düzenlenmesinde her türlü ilgiyi gösteren, engin bilgi ve birikimlerini sunan, yardımlarını esirgemeyen ve yoluma ışık tutan danışmanım Prof. Dr. Selçuk DUMAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bugünlere gelmemde maddi manevi hiçbir desteğini benden esirgemeyen annem İdil TAŞDEMİR'e teşekkür ederim.

ÖZET

Bu çalışmada bağımsız Türk Cumhuriyetleri; Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin hükümet sistemleri yürütme, yasama ve yargı başlıkları altında ele alınmıştır. Ayrıca demokratik hükümet sistemlerinin öncüleri kabul edilen başkanlık sisteminde Amerika Birleşik Devletleri, parlamenter sistemde İngiltere ve yarı başkanlık sisteminde de Fransa'nın yürütme, yasama ve yargı organları ele alınmıştır. Daha sonrasında bu öncü devletlerle benzer hükümet sistemini benimseyen bağımsız Türk Cumhuriyetleri tek tek karşılaştırılmıştır.

Çalışma yedi ana bölümden oluşmaktadır. Her bir bölümde bağımsız Türk Cumhuriyetleri tek tek incelenmiştir. Görev ve yetki dağılımları çerçevesinde bu devletlerin yürütme, yasama ve yargı düzenlemeleri anayasa maddeleri üzerinden irdelenmiştir. Yürütme başlığı altında; devlet başkanlarının aday olma şartları, seçim süreci, görev ve yetkileri açıklanmış, aynı hususlar hükümet için de belirtilmiştir. Yasama başlığı altında; meclisin yapısı, milletvekili olma şartları, milletvekili seçim şartları ve meclisin görev ve yetkileri incelenmiştir. Yargı başlığı altında ise mahkeme türleri ve yargı organının faaliyetleri açıklanmıştır. Ayrıca her bölümün sonunda da çalışmanın temelini oluşturan karşılaştırma kısmına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Türk Cumhuriyetleri, Yürütme, Yasama, Yargı

ABSTRACT

In this study, government systems of independent Turkic Republics, namely Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Azerbaijan and Turkish Republic of Northern Cyprus were discussed under the titles of executive, legislative and judicial. Besides, executive, legislative and judicial organs of countries which are considered to be the pioneers of democratic government systems such as United States in the presidential system, Britain in the parliamentary system and France in the semi-presidential system were discussed. Thereafter, independent Turkic Republics, which adopt a similar government system, were compared one by one with these leading countries.

The study consists of seven main sections. Independent Turkic Republics were examined one by one in each section. Within the framework of the distribution of duties and powers, the executive, legislative and judicial arrangements of these states were investigated through the constitutional articles. Under the executive title; candidacy conditions of presidents, election process, duties and powers of presidents were explained and the same issues were specified for the government. Under the legislative title; the structure of the parliament, the conditions of being a deputy, the election conditions and the duties and powers of the parliament were examined. Under the title of judiciary; types of courts and activities of judicial body were explained. In addition, comparison parts that form the basis of this study is included at the end of each section.

Key Words: Independent Turkic Republics, Executive, Legislative, Judiciary

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ	12
1.1. Yürütme Organı	12
1.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri.....	12
1.1.2. Hükümet	18
1.2. Yasama Organı	20
1.3. Yargı Organı	23
1.4. Amerika Birleşik Devletleri Hükümet Sistemi	24
1.4.1. Yürütme Organı.....	24
1.4.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri	24
1.4.1.2. Hükümet.....	28
1.4.2. Yasama Organı	30
1.4.3. Yargı Organı	33
1.5. Kazakistan Cumhuriyeti İle Amerika Birleşik Devletleri'nin Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

2. KIRGIZİSTAN CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ	41
2.1. Yürütme Organı	41
2.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri.....	41
2.1.2. Hükümet	44
2.2. Yasama	45

2.3. Yargı	48
2.4. İngiltere Hükümet Sistemi.....	48
2.4.1. Yürütme Organı.....	48
2.4.1.1. Hanedan(Taç): Görev ve Yetkileri	48
2.4.1.2. Hükümet.....	51
2.4.2. Yasama Organı	52
2.4.3. Yargı Organı	54
2.5. Kırgızistan Cumhuriyeti İle İngiltere Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÖZBEKİSTAN CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ.....	61
3.1.Yürütme Organı	61
3.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri.....	61
3.1.2. Hükümet	63
3.2. Yasama	64
3.3. Yargı	66
3.4. Özbekistan Cumhuriyeti İle Amerika Birleşik Devletleri'nin Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması.....	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.TÜRKMENİSTAN CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ	75
4.1. Yürütme Organı	75
4.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri.....	75
4.1.2. Hükümet	77
4.2. Yasama Organı	78
4.3. Yargı Organı	79
4.4. Türkmenistan Cumhuriyeti İle Amerika Birleşik Devletleri'nin Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması.....	80

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. AZERBAIJAN CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ	85
5.1. Yürütme Organı	85
5.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri.....	85
5.1.2. Hükümet	88
5.2. Yasama Organı	89
5.3. Yargı Organı	91
5.4. Fransa Hükümet Sistemi	92
5.4.1. Yürütme Organı.....	92
5.4.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri	92
5.4.1.2. Hükümet.....	96
5.4.2. Yasama Organı	97
5.4.3. Yargı Organı	100
5.5. Azerbaycan Cumhuriyeti ile Fransa Hükümet Sistemlerinin	
Karşılaştırılması	101

ALTINCI BÖLÜM

6. TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ	105
6.1. Yürütme Organı	105
6.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri.....	105
6.1.2. Hükümet	108
6.2. Yasama Organı	109
6.3. Yargı Organı	110
6.4. Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri'nin Hükümet	
Sistemlerinin Karşılaştırılması.....	111

YEDİNCİ BÖLÜM

7. KUZAY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ	117
7.1. Yürütme Organı	117

7.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri.....	117
7.1.2. Hükümet	119
7.2. Yasama Organı	120
7.3. Yargı Organı	121
7.4. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile İngiltere Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması	122
SONUÇ	127
KAYNAKÇA	132
ÖZGEÇMİŞ	150

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

a.g.t.: Adı geçen tez

a.g.e.: Adı geçen eder

a.g.m.: Adı geçen makale

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Günümüzde halen geçerliliğini koruyan yönetim sistemleri iki ana ayrıma tabii tutulabilir. Bunlardan ilki; demokratik yönetim sistemleri ikincisi; anti-demokratik yönetim sistemleridir. Biz bu çalışmamızda; “BAĞIMSIZ TÜRK CUMHURİYETLERİNİN İDARİ YAPISI VE DEMOKRATİK REJİMLERLE KARŞILAŞTIRILMASI” başlığı altında bir inceleme yaparak bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin halen uygulanan sistemlerin modern demokratik sistemlerle ne kadar uyumlu olduğunu tespit etmeye çalışacağız. Bu karşılaştırmayı yapmadan önce de demokratik ve anti-demokratik sistemlerin kuram ve tanımlarını kısaca izah edeceğiz. Bu çerçevede; demokrasi, parlamenter sistem, başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi, meclis hükümeti sistemi, monarşi, diktatörlük, tiranlık, oligarşi kavram ve kuramlarını esas alacağız.

Öncelikle demokrasi kavramının tanımını yapmakta fayda vardır. Demokrasi kavramının; ilk olarak Antik Yunanlılar tarafından milattan önce 500 yıllarında diktatörlük ve tiranlığa karşı halkın kendi kendini yönetebileceği anlayışından faydalanılarak ortaya çıktığına inanılmaktadır¹. Etimolojik arka planı Antik Yunana dayanan demokrasi kelimesi Yunanca demos (halk) ve kratos (yönetim) sözcüklerinin birleşiminden oluşmaktadır. Bu şekilde en yalın haliyle demokrasi kavramı “halk yönetimi” ya da “halkın yönetimi” yani “halkın kendi kendini yönetmesi” anlamına gelmektedir.² Antik Yunan’da demos kelimesinin “halk” anlamı dışında “yoksul halk kitlesi” ve “vatandaşlık” anlamı da vardır. Yine aynı şekilde kratos kelimesi de “kural”, “güç”, “otorite”, “iktidarı kullanmak” ve “egemen olmak” anlamlarını da taşımaktadır.³ Demokrasi, içinin doldurulması ya da içeriğinin belirlenmesi noktasında oldukça zor bir kavramdır. Bu kavramı zor kılan ise “halk yönetimi” noktasında düğümlenmesidir. “Halkın” ne olduğu, kim ya da kimleri kapsadığı, halkın yöneten ya da yönetilen mi olduğu kavramın asıl zorluklarıdır⁴. Aslında “halk” kelimesi sorunun temelini oluşturmaktadır. Çünkü “halk” vatandaş kitlesinin tamamını ifade etmekte kullanılmaktadır. Yani çocuklar ve

¹ Mustafa Güçyetmez, “Karşılaştırmalı Demokrasi Modelleri ve Hükümet Sistemleriyle İlişkisi”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:7, S:1, 2017, s. 481.

² Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş**, 4. Baskı, Say Kitap Pazarlama, İstanbul, 1982, s. 20.

³ Murat Aktaş, “Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:3, S:1, Haziran:2015, s. 88.

⁴ Atilla Yayla, **Siyaset Bilimi**, Adres Yayınları, Ankara, 2015, s. 143-144.

sınırlandırılmış kimseler, oy kullanma yaşı henüz gelmemiş bireyler de dahil olduğundan, aslında seçimlerde gerçek iradesini açıklayan bireyleri “seçmen” olarak nitelemek daha doğru olacaktır.⁵ Bu nedenlerden dolayı demokrasi halen siyaset bilimi literatürünün ve uluslararası sistemin en popüler kavramları arasındaki yerini korumaktadır. Günümüz toplumlarının büyük çoğunluğu tarafından en meşru yönetim biçimi olarak kabul edilmekle birlikte farklı tanımlara sahip olmasından ötürü, tanımı konusunda ortak bir karara varılmış değildir.⁶ Aktan’a göre demokrasinin sahip olması gereken bir takım unsurlar vardır. Bu unsurlar; siyasal özgürlükler, hukuk devleti, iktidarın sınıflandırılması, kuvvetler ayrılığı, şeffaflık, laiklik, demokrasi kültürü ve sivil toplumdur.⁷ Robert Dahl da demokrasinin var olması için “asgari usul” olarak adlandırdığı büyük ölçüde kabul gören yedi madde ortaya koymuştur. Bu yedi madde ise; 1) devlet politikası ile ilgili hükümet kararlarını denetleme yetkisi anayasa ile belirlenmiş organlarda olmalıdır. 2) Belirlenmiş organlar, baskının oldukça seyrek rastlandığı, dürüstlüğün esas olduğu ve sürekli yapılan seçimlerle göreve gelmelidir. 3) Tüm yetişkin bireyler bu organlara seçilebilmelidirler. 4) Yine bu bireyler, organların seçimi sırasında oy haklarını da ellerinde bulundurmalıdır. 5) Yurttaşların, siyasi konularla alakalı cezalardan korkuları olmadan kendilerini ifade edebilme olanakları olmalıdır. 6) Yurttaşlar, birbirinden farklı bilgi kaynaklarına da erişebilmelidirler. Ayrıca var olan farklı haber kaynakları kanunlar ile güvence altına alınmalıdır. 7) Son maddede ise, yurttaşların bağımsız siyasi partiler veya çıkar gruplarının da içinde bulunduğu bağımsız kuruluş ve örgütleri biçimlendirebilme haklarına sahip olmalarıdır.⁸ Bu yüzden, demokratik sistemleri anlatmak kavramın biraz da olsa açıklanmasına da fayda sağlayacaktır.

Dünyada farklı ülkeler olduğu gibi, farklı yönetim biçimleri ve bu yönetim biçimlerinin kendine has özellikleri de vardır. Bu çeşitliliğin sebebi ise John Locke ve Montesquieu’ya dayanan kuvvetlerin birbirleriyle olan ilişkisidir. J. Locke göre, devletin toplumsal değer, hukuki düzen ve kişisel istekler doğrultusunda

⁵ Münici Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, 28. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2011, s. 84.

⁶ Murat Aktaş, **a.g.m.**, s. 88.

⁷ Coşkun Can Aktan, “İdeal Bir Siyasal Yönetim Anlayışı ve Anayasal Demokrasi”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, C:8 S:2, 2016 s. 9-10.

⁸ Nesrin Demir, “Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları”, **Ege Akademik Bakış**, Cilt:10, Sayı:2, 2010, s. 600.

sınırlandırılması yeterli olmamaktadır. J. Locke'un batı felsefesinde ilk kez ifade ettiği güçler ayrımı ilkesine göre; egemenliğin sınırlandırılmasında ne toplumsal değer ne hukuki düzen ne de kişisel istekler yeterli olmayacak, sonuca ancak siyasal güç farklı erkler arasında paylaştırıldığında ulaşılabacaktır⁹. Bu yargı ise, siyasal gücün tek elde toplanması durumunda, kısıtlanmasının mümkün olmadığı fikrinden ortaya çıkmaktadır¹⁰. Bir ülkede devlet işlevlerinin yerine getirilmesi, yasama ve yargı organlarının arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Yani, yasama ve yürütme organlarının birbirlerini etkilemesi hükümet sistemlerinin belirlenmesinde esas rol oynamaktadır. Görev ve yetkileri anayasa ve kanunlarla belirlenen bu organlar aynı zamanda bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunmasında ve güvence altına alınmasında da önem arz etmektedir.¹¹

Bu durumda sistemlerin belirlenmesinde ana unsurlarından biri olan kuvvetler ayrılığı; devletin üç temel taşı olan yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki görev, yetki ve sorumluluklarının anayasal düzen ile belirlenmesi ve birbirlerinden ayrıştırılması durumudur. Güçler ayrılığı ilkesinin asıl amacı; yasama, yürütme ve yargının üç ayrı kurum olarak örgütlenip birbirlerinden ayrı ve bağımsız bir şekilde faaliyetlerini yürütmeleridir. Bu durumda organlar arası hiyerarşinin ya da üstünlüğünün önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Bu organlar her zaman birbirlerinden ayrı ve eşit kurumlardır.¹² Siyasal rejimler ve sistemler, gücün en fazla dağıtıldığı rejimden tek bir elde toplandığı rejime kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde çok farklı şekillerde oluşabilir. Kuvvetler ayrılığına göre demokratik sistemler; parlamenter sistem, başkanlık sistemi ve yarı başkanlık sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Parlamente Sistem: Parlamente sistemin en kabul edilebilir tanımını Leon D. Epstein yapmıştır. Epstein'e göre parlamente sistem; *"yürütme iktidarının yasama iktidarından kaynaklandığı ve ona karşı sorumlu olduğu anayasal demokrasi tipi"* dir¹³. Bu tanım üzerinden yola çıkıldığında, parlamente sistemin en belirleyici

⁹ Çağdaş Zarpılı, "Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmasının Kavramsal-Kuramsal Analizi: Kuvvetler Ayrılığı Prensibinin Kökenleri", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, C:3, S:2, Yıl:3, 2015, s. 166.

¹⁰ Çağdaş Zarpılı, **a.g.m.**, s. 166.

¹¹ Hayri Keser, "Türkiye ve Başbakanlık Sistemi", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:2, S:1, 2011, s. 25-26.

¹² Pınar Akçalı, **Karşılaştırmalı Devlet Sistemlerine Giriş**, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2016, s. 66.

¹³ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2002, s. 100.

özelliğinin yürütme organının parlamentodan çıkması ve onun güvenine dayanması gerektiğini söylemek mümkündür¹⁴. Sistem ilk olarak Britanya Krallığı'nda ortaya çıkmakla birlikte, daha sonra kıta Avrupa'sına yayılmıştır. Bu sebeple “Westminster yaklaşımı” olarak da anılmaktadır¹⁵. Parlamento ise İngiltere ve Fransa'da kralın yetkilerinin bir kısmının parlamentoya aktarılması ile önem kazanmaya başlamıştır¹⁶. Sistem, insan aklının bir eseri olmaktan ziyade tarihsel süreç ile hayat bulmuştur¹⁷. Parlamenter sistem, parlamentonun ağırlıklı olduğu sistemdir¹⁸. Sistem, kuvvetlerin yumuşak ayrılığına dayanır.¹⁹ Yani güçler ayrılığında sert bir ayırım söz konusu değildir. Bu durumun getirisi olarak da bağımsız olan yasama ve yürütme arasında bir işbirliği durumu ortaya çıkmaktadır²⁰. Yasamanın yürütmeyi düşürme, yürütmenin de yasamayı fesih hakkı vardır. Bu karşılıklı fesih yetkisi sayesinde denetim sağlanmış olur. Devlet başkanı ve hükümet olarak iki başlı bir yürütme vardır. Devlet başkanı uzlaştırıcı ve tarafsız bir misyona sahiptir. Yürütmenin tanıdığı bütün yetki ve sorumluluklar hükümet başkanındadır. Hükümetin yasama organına karşı sorumluluğu vardır²¹.

Parlamenter sistem ve başkanlık sistemini birbirinden ayıran üç temel unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki yürütmenin yasama organı olan parlamento içerisinden çıkması, ikincisi görev sürelerinin belirsiz oluşu, üçüncüsü ise yürütmenin kolejyal (yürütme erkinin çeşitli biçimlerde paylaşılması) olmasıdır²².

Başkanlık Sistemi: Amerika Birleşik Devletleri'nde doğmuş ve uygulamaya geçirilmiş bir yönetim sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır²³. Bu sistem tarihsel bir süreç içerisinde oluşmamış, insanların üzerine düşünüp karar verdiği bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. Başkanlık sistemi, demokrasi ve bireysel yönetimin

¹⁴ Hayri Keser, **a.g.m.**, s. 28.

¹⁵ Pınar Akçalı, Karşılaştırmalı..**a.g.e.**, .s. 82.

¹⁶ Hurşit Yıldırım, **Parlamenter Sistem Krizleri ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2017, s. 33.

¹⁷ Doğan Kılınç, “Türkiye’de Bitmeyen Tartışma: Hükümet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:XX, S:1, 2016, s. 452.

¹⁸ Atilla Yayla, **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, Liberte Yayınları, Ankara, 2014, s. 70.

¹⁹ Hüseyin Yıldız, “Türkiye’de Parlamenterizm Uygulamaları”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:4, S:1, 2013, s. 187.

²⁰ Mehmet Arı, “Yeni Anayasa Tartışmaları ve Hükümet Sistemi Arayışları”, **Politik Ekonomik Kuram**, C:2, S:1, 2018, s. 89.

²¹ Coşkun Can Aktan, “Temsili Demokrasilerde İdeal Bir Siyasal Rejim (Hükümet Sistemi) Arayışı”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, C:8, S:1, 2016, s.21-22.

²² Pınar Akçalı, **a.g.e.**, s. 82.

²³ Mehmet Karaman, “Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:9 S:18, 2012, s. 438.

bütünleştiği yönetim biçimidir.²⁴ Yasama, yürütme ve yargı birbirinden kesin olarak ayrılmaktadır²⁵. Demokratik sistemler içerisinde yer alan başkanlık sistemini diğerlerinden ayıran en temel özellik ise devlet başkanı ve başkan yardımcısının seçmenler tarafından seçilmesi ve seçimi kazanan kişinin yürütme erkine tam anlamıyla sahip olmasıdır²⁶. Hükümetin ise parlamentonun oyu ile göreve tayin edilmesi ya da görevden alınması mümkün değildir. Bunun yanı sıra başkanın ve yardımcısının görev süresi de sabittir.²⁷ Yasama görevi ise temsilciler meclisi ve senatonun oluşturduğu kongre tarafından gerçekleştirilir²⁸. Yürütme görevi sadece başkanın olmakla birlikte hem devlet başkanlığı hem de hükümet başkanlığı görevi de başkana aittir²⁹.

Başkanlık sisteminde, yasama ve yürütmenin birbirinin varlığını ortadan kaldıracak yetkileri bulunmamaktadır. Bu sebeple, yürütme organı yasama organını feshedememektedir. Bunun yanı sıra, yasama organı da yürütme organını düşürme hakkına sahip değildir.³⁰ Tüm bunlar gösteriyor ki güçler ayrılığı ilkesine dayanan fren ve denge mekanizmasını³¹ esas alan bir sistemdir. Kuvvetler ayrılığı teorisini ilk kez kullanan John Locke ve teoriye ün kazandıran Montesquieu'nün, başkanlık sistemi kavramının oluşumuna katkıları oldukça fazladır³². Başkanlık sistemi, sadece ABD sınırları içerisinde kalmamış zaman içerisinde Latin Amerika, bazı Afrika ve Asya ülkelerinde de hayat bulmuştur ancak yukarıda tanımlanan sistemden ciddi sapmalar olduğu da görülmüştür³³.

²⁴ Hasan Tunç,-Bülent Yavuz, "Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık Sistemi", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S:81, 2009, s. 7.

²⁵ Bünyamin Bezci, "Demokrasi ve Başkanlık Sistemi", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, C:3, S:2, 2005, s. 79.

²⁶ Selçuk Duman, **Türklerde Devlet Başkanlığı Başkanlık Tartışmaları ve Cumhurbaşkanlarımız**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 121.

²⁷ Bünyamin Bezci, **a.g.m.**, 79.

²⁸ Coşkun Can Aktan, **a.g.m.**, s. 23.

²⁹ Selçuk Duman, **a.g.e.**, s. 121.

³⁰ Halit Tunçkaşık, "Başkanlık Sistemi Teori, Pratik ve Tartışmalar", (Ed. Semra Gökçimen), **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık Sistemi ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri**, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Yayın No:7 Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara, 2017 s.1.

³¹ Yasama, yürütme ve yargı organları arasında denetimin önünü açan ise fren ve denge mekanizmalarıdır. Asıl hedef ise, yasama, yürütme ve yargının görevini kötüye kullanmamasını engellemektir. Her organa, bir diğerini denetlemesi için belirli yetkiler tanınmıştır. Bkz: Pınar Akçalı, **Karşılaştırmalı Devlet Sistemlerine Giriş**, s. 70, vd.

³² Anayasa Paketi ve Kuvvetler Ayrılığı İlkesi, Cumhuriyet Gazetesi
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/135904/Anayasa_Paketi_ve_Kuvvetler_Ayriligi_ilkesi.html (Erişim Tarihi: 15.10.2018)

³³ Hamza Ateş-Aydın Akpınar, "Hükümet Sistemleri ve Özgürlük: Karşılaştırmalı Bir İnceleme, **Strategic Public Mamagement Journal**, Volume 3, Issue 6, 2017, s. 12.

Yarı Başkanlık Sistemi: Yarı başkanlık sistemi, parlamenter sistem ve başkanlık sisteminin bazı özelliklerinin bir araya gelmesi ile ortaya çıkmış karma bir modeldir³⁴. Gözler'e göre, *cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği bir parlamenter sisteme yarı başkanlık sistemi denmektedir*³⁵. Gözler, bu tanımın ardından sisteme yarı parlamenter sistem denilmesi gerektiğini de ifade etmiştir³⁶. Le Monde gazetesinin kurucusu Hubert Beuve-Méry tarafından 1959 yılında ilk defa kullanılan "Yarı başkanlık sistemi" ifadesinin anavatanı Fransa'dır³⁷. Yarı başkanlık sistemini 1970 yılında anayasa hukuku kitabında kavramsallaştıran ve literatüre kazandıran kişi ise Fransız siyaset bilimci Maurice Duverger'dir³⁸.

Duverger'e göre bir sistemin yarı başkanlık sistemi olarak ifade edilebilmesi için üç öge gereklidir. Bunlar; cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, cumhurbaşkanının önemli yetkileri elinde bulundurması, yürütme görevini gerçekleştiren ve meclisin güvenine ihtiyacı olan bir başbakan ve kabinenin olmasıdır³⁹. Sistemin en önemli özelliği olarak; yürütme erkinin ikili olması (dual executive) ya da devlet başkanı ile başbakan arasında paylaşılması durumunu söylemek mümkündür⁴⁰. Parlamenter sistem ile ortak özelliğine bakıldığında ise parlamentonun güvenine ihtiyacı olmakla birlikte bakanlar kurulunun varlığı açısından da benzer özellik arz etmektedir⁴¹. Başkanı, seçmen doğrudan doğruya seçtiği için başkanın demokratik meşruiyeti çok güçlüdür fakat yürütme yetkisine tek başına sahip değildir. Bu yetkiyi başbakan ve hükümetle paylaşma zorunluluğu vardır⁴². Sistem, devlet başkanının direkt olarak halk tarafından seçilmesi ve bazı önemli anayasal yetkilere haiz olması sebebi ile başkanlık sistemiyle benzerlik göstermektedir. Parlamenta karşı sorumlu bir başbakan ve bakanlar kurulu olması nedeniyle de parlamenter sistem ile ortak özelliği bulunmaktadır.⁴³ Kuvvetler ayrılığı

³⁴ Onur Erim, **Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Demokratik Yönetim Biçimlerine Türkiye Katkısı**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2017, s. 51.

³⁵ Kemal Gözler, **a.g.e.**, s.99.

³⁶ Kemal Gözler, **a.g.e.**, s. 99.

³⁷ Seda Dunbay, "Anayasa Reformu Işığında Fransa'daki Yarı Başkanlık Sistemi", **Ankara Barosu Dergisi**, S:3, 2012, s. 296.

³⁸ Lokman Şahin- Şükrü Nişancı, "Hükümet Sistemlerinin Yönetimin Boyutları Bağlamında Değerlendirilmesi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C:32 S:3, 2018, s. 864.

³⁹ Doğan Kılınç, **a.g.m.**, s. 464.

⁴⁰ Pınar Akçalı, **a.g.e.**, s. 95.

⁴¹ Selçuk Duman, **a.g.e.**, s. 134.

⁴² Atilla Yayla, **a.g.e.**, s. 72.

⁴³ Müzeyyen Eroğlu Durkal-Mustafa Karahöyük, "Yarı Başkanlık Sistemi ve Rusya Federasyonu Örneği", **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:XII, S:1, 2017, s. 61.

sisteminin kabul görmediği ve yürütmede ya da yasamada ağırlığın olduğu düşünce ise kuvvetler birliğidir⁴⁴.

Meclis Hükümeti Sistemi: Kuvvetlerin birliğine dayanmaktadır. Pek çok siyaset bilimciye göre günümüzde bu sistemin benimsendiği demokratik bir ülke bulunmamaktadır. Bazılarına göre de, İsviçre meclis hükümeti sistemini benimseyen demokratik bir ülke olarak kabul edilmektedir.⁴⁵ Sistem kaynağını Rousseau'nun "egemenlerin bölünmezliği" ilkesinden almaktadır⁴⁶. Konvansiyonel sistem olarak da anılan meclis hükümeti sistemi, yasama ve yürütmenin birliğine dayanmaktadır⁴⁷. Bu güçler yasama organında birleşmekte olup yasama organının salt üstünlüğüne dayanmaktadır⁴⁸. Meclisi fesih etme yetkisi meclisin kendisindedir⁴⁹. Yasama ve yürütme yetkisini, meclis elinde bulundurmaktadır. Devlet başkanı ve başbakanlık makamı bulunmamaktadır⁵⁰. İsviçre pek çok noktada meclis hükümeti sisteminin özelliklerini taşımaktadır. Yürütme görevi federal konseydedir. Bu konseyin üyeleri meclis tarafından tek tek seçilir ve federal konsey üyeleri meclise karşı bireysel olarak sorumludur. Federal konsey, meclis konsey programını uygular, çünkü kendine has bir programı yoktur. İsviçre'nin meclis hükümeti sistemi olmadığını savunan siyaset bilimcilerin argümanı ise federal konseyin görevine meclisin son verme yetkisinin bulunmaması durumudur.⁵¹ Bu sistem Türkiye Cumhuriyeti'nde de 1921 Anayasası ile bir dönem uygulamaya konmuştur.⁵²

Genel kabul gören demokratik sistem, kavram ve kuramları bu şekilde izah ettikten sonra şimdi anti-demokratik sistem kuram ve kavramlara geçebiliriz. Bu çerçevede ilk olarak anti-demokratik kavramının açıklanması gerekmektedir.

Hekimoğlu, siyasal bir çoğunluğun bulunmadığı, azınlıkta olan bireylerin hak ve özgürlüklerinin garanti altında olmadığı, muhalefet etmenin mümkün olmadığı, yasalar önünde eşitlik ilkesinin anlam ifade etmediği, özgür, adil ve serbest

⁴⁴ Hasan Tahsin Fendoğlu, **171 Soruda Başkanlık Sistemi**, 2. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2017, s. 90.

⁴⁵ Onur Erim, **a.g.e.**, s. 38.

⁴⁶ Cengiz Demirkaya, "Başkanlık Sistemi ve Yarı Başkanlık Sistemi Analizi: ABD ve Fransa Örneği", **Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017, s. 6.

⁴⁷ Onur Erim, **a.g.e.**, s. 38.

⁴⁸ Şükrü Karatepe, "Hükümet Sistemleri ve Türkiye", **Yeni Türkiye**, Ankara, S:51, 2013, s. 223.

⁴⁹ Coşkun Can Aktan, **a.g.m.**, s. 26.

⁵⁰ Şükrü Karatepe, **a.g.m.**, s. 224.

⁵¹ Onur Erim, **a.g.e.**, s. 41-42.

⁵² Selçuk Duman, **a.g.e.**, s. 50.

seçimlerle yönetilenlerin yönetenleri seçemediği teki (monist) sistemleri anti-demokratik sistemler olarak ifade etmiřtir⁵³.

Monarşi: Siyasal gücün tek kişinin elinde toplandığı yönetim sistemidir⁵⁴. Monarşi kelimesi, Yunanca mono (alone: tek başına) ve archein (to rule: hükmetmek) kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Yasama, yürütme hatta yargı yetkilerini elinde bulunduran yönetici, devlet içerisinde tek ve en üst otoriteye sahip kişidir.⁵⁵ Aristo, monarşiyi toplum çıkarlarının en nde tutulduğu ortak iyiliği hedefleyen tek kişi yönetimi olarak ifade etmektedir. Thomas ise, en iyi yönetim şeklinin monarşi olduğunu belirtmiştir. Geçmişten günümüze kadar uygulanan rejimlere bakıldığında en fazla tercih edilen ve kendisine en uzun süre faaliyet alanı bulmuş rejimlerin başında monarşinin olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.⁵⁶ Monarşi kendi içerisinde mutlak monarşi ve meşruti monarşi olarak sınıflandırılmaktadır⁵⁷.

Mutlak monarşi, yöneticinin saltanat haklarının kanuni bir sınırlandırmaya tabi tutulmadığı monarşi trdr⁵⁸. Yani mutlak monarşi, yöneticinin yasama, yürütme ve yargı ile ilgili bütün yetkileri elinde bulundurduğu sistemdir. Mutlak monarşilerde; tüm g, yönetici ya da yneticilerdedir demek mümkündür.

Yetkiler dağıtıldığında ya da sınırlandırıldığında ise meşruti monarşi olarak karşımıza ıkmaktadır⁵⁹.

Ayrıca monarşiyi yöneticinin konumuna göre güçlü monarktan zayıf monarka doğru sıralamak da mümkündür. Buna göre; yönetici kendisine tanrısal bir nitelik atfeder ve Tanrı da dahil olmak üzere hiç kimseye hesap verme zorunluluğu yoktur. Bir diğeri; yarı-tanrısal nitelik atfedilen yöneticidir. Yöneticinin tanrılara karşı sorumluluğu vardır. Tanrının temsilcisi yöneticiler ise iktidarın Tanrı tarafından verildiğini ve bu yüzden Tanrı'ya karşı sorumluluğu olduğunu düşünmektedir. Güçlü monarkların olduğu monarşiler ise; Avrupa'da Rönesans dönemi, topun bir silah

⁵³ Mehmet Merdan Hekimoğlu, **Anayasa Hukukunda Antidemokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 49.

⁵⁴ Kemal Gözler, "Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, C:54, S:1, 1999, s. 53.

⁵⁵ Mehmet Merdan Hekimoğlu, **a.g.e.**, s. 54.

⁵⁶ Hasan Buran, "Siyasal Rejim Sınıflamalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi zerine", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C:14, S:1, 2009, s. 72.

⁵⁷ Kemal Gözler, **a.g.e.**, s. 61.

⁵⁸ Kemal Gözler, **a.g.e.**, s. 61.

⁵⁹ Hasan Buran, **a.g.m.**, s. 72.

olarak monarkların kullanımına girmesiyle derebeyliklerin yıkılmasındaki kolaylık ve dindeki reform hareketlerinin yaşanmasıyla da birlikte ortaya çıktıkları söylenebilir. Bazı Ortadoğu ve Asya ülkeleri dışında faaliyet alanı oldukça azalmıştır. Derebeyleri ve papalar tarafından sınırlandırılan monarkların olduğu monarşiler ise papa ve derebeylerinin gölgesinde kalmıştır. Güç, yöneticiler ve kilise arasında bölünmüş durumdadır. Yöneticiler, göreve gelirken bile kilisenin sunduğu sözleşmeyi imzalamalı ve derebeylerin onayını almaları gerekmektedir.⁶⁰ Ataerkil bir sistem olarak karşımıza çıkan monarşilerde yönetici halkın mutluluğunu düşünmez. Esas olan ise yöneticinin çıkarlarıdır.⁶¹

Diktatörlük: Kelime kökeni Latince dikte etmeye dayanan diktatörlük hem bir hükümet sistemi hem de bir liderlik üslubudur. Yasama, yürütme ve yargı güçleri tek bir kişi ya da topluluğun elinde olan bir rejim sistemidir. Bu rejimde yönetenler, yönetilenlerin rızasına başvurmadan bütün gücü eline almaktadır.⁶² Duverger ise dikta rejimlerini “sosyolojik diktatörlük” ve “teknik diktatörlükler” olarak iki grupta ele almaktadır. Toplumdaki yapısal ve inançsal bunalımlar sonucu ortaya çıkan diktatörlükleri “sosyolojik diktatörlükler” olarak adlandırmaktadır. Koşulların bir ürünü olmaktansa bir parazit olarak görülen diktatörlükler ise teknik diktatörlüklerdir. Silah zoruyla ele geçirilen ve sömürge olmak zorunda bırakılan ülkelerdeki yönetim biçimi teknik diktatörlüğe en uygun örnektir.⁶³

Diktatörlük kendi içerisinde otoriter ve totaliter olarak ikiye ayrılmaktadır. Otoriter rejim; sadece tek bir siyasi partinin yasal olarak var olabildiği ve yönetime sahip olduğu rejim sistemidir. Totaliter rejim ise; toplumun ve bireyin yaşantısının bütünüünün denetim altında tutulduğu, en ince ayrıntısına kadar devletin bilgisi, onayı ve düzenlemesinin olduğu bunun aksinin düşünülmesinin ya da uygulanmasının mümkün olmadığı sistemdir.⁶⁴

Muhalefet hakkı olmadığından ötürü bu sisteme demokratik sistem demek ya da bu şekilde yönetilen ülkelere demokratik ülkeler demek mümkün değildir.

⁶⁰ Hasan Buran, **a.g.m.**, s. 73.

⁶¹ Demokaan Demirel, “Eski Türklerde Devlet Sisteminin Mutlak Monarşik Modelden Ayrılan Yönleri”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, S:16, Yıl:8, 2017, s. 436.

⁶² Mehmet Merdan Hekimoğlu, **a.g.e.**, s. 78.

⁶³ Ahmet Taner Kışlalı, “Diktatörlük Kuramı” <http://www.guncelmeydan.com/pano/diktatorluk-kurami-prof-dr-ahmet-taner-kislali-t33266.html> (Erişim Tarihi: 21.11.2018 00:25)

⁶⁴ Ersin Kalaycıoğlu, *Karşılaştırmalı Siyaset: Giriş*, (Ed.Ersin Kalaycıoğlu-Deniz Kağnıcıoğlu), **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler** içinde, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s. 25-26.

Diktatörlük ve monarşi arasındaki fark ise yönetimi ele geçirme ve meşruluk noktasında ortaya çıkmaktadır. Monarşide, devlete hükmeden kişi bu hakkı veraset yolu ile üstlenmiştir ve ülke içerisinde hakim olan hanedanın hakkı olduğu düşüncesini gütmektedir. Fakat, diktatörlükte yönetim zor kullanılarak veya seçim yoluyla da elde edilmekte ve bu durum din, ideoloji, karizma gibi unsurlara bağlanabilmektedir.⁶⁵

Tiranlık: Aristoteles’e göre bir kişinin kendi çıkarları için yönetmesine tiranlık denir⁶⁶. Aristo, iktidarın toplumun çıkarları yerine, kişisel çıkarları için baskıcı bir şekilde yönettiği rejim şekline tiranlık adını vermektedir⁶⁷. Eski Yunanda tek kişinin yönetimini ve hakimiyetini belirtmek için hem tiran hem de kral kelimeleri kullanılmaktaydı. O dönemden sonra tiran kelimesi tek kişinin kanunsuz, meşru olmayan ve yozlaşmış yönetimini ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁸

Tiranlık, milattan önce 6. ve 7. yüzyıla kadar, bireylerin birçok oligarşik kent bölgesinde yasadışı olarak eline geçirdikleri monarşi yerine kullanılan kelimedir. Özel bir anayasa veya terör saltanatı değildi, ancak 5. yüzyılda kurulan demokratik polis şehirleri ile birlikte tiranlık, Plato tarafından büyük zalimlik olarak tanımlanmıştır.⁶⁹

Oligarşi: Oligarşi “oligos” (az) ve “arkheim” (buyurmak) kelimelerinin birleştirilmesinden oluşturulmuş Fransızca kökenli bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁰

Birden fazla kişinin siyasal gücü de elinde bulundurarak bir araya gelmesiyle oluşturduğu sistemdir⁷¹. Oligarşi, Türkçe’ye çevrildiğinde ise “takım erki” anlamına gelmektedir. Oligarşinin üyesi olan grupları tanımlamak için ise “oligark” terimi kullanılmaktadır. Yönetici kadrosu birkaç kişiden ya da daha kalabalık bir gruptan

⁶⁵ Veysel Erat, “Türkiye’de Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Hükümet Sistemi Üzerine Etkileri”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C:13 S:25, 2015, s. 328.

⁶⁶ Yunus Sözen, *Siyasal Rejimler: Demokrasiler ve Diğer Sistemler*, (Der. Sabri Sayarı-Hasret Dikici Bilgin), **Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 46.

⁶⁷ Hasan Buran, *a.g.m.*, s. 72.

⁶⁸ Giovanni Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, (Çev. Tunçer Karamustafaoğlu- Mehmet Turhan), Yetkin Basımevi, Ankara, 1993, s. 221.

⁶⁹ Antonis Coumoundouros, “Plato’s View of Tyranny”, **McAnulty College and Graduate School of Liberal Arts Duquesne University**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pennsylvania: ABD, 2006.

⁷⁰ Hakan Kutluay, “Oligarşi Nedir?” <https://www.makaleler.com/oligarsi-nedir> (Erişim Tarihi 13.09.2019)

⁷¹ Analiz Portal, **Oligarşi Nedir?**, <http://www.analizportal.com/oligarsi-nedir/> (Erişim Tarihi:15.11.2018)

oluşabilir. Bu kadro ne kadar büyük olursa olsun yine de yönettiği kesime göre azınlıkta kalmaktadır. Oligarşinin temel unsuru ise servettir. Yönetici kadrosu içerisinde olmak için muhakkak belli bir oranda mal mülk sahibi olmak gereklidir. Herhangi bir yasa ile düzenlenmeyen sistem, yöneticilerin keyifleri doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Oligarşinin türlerine göre aranan zenginlik koşulu değişiklik göstermektedir. Başka bir oligarşide ise yönetici yerine oğlunu atayabilir ki böyle olursa yönetim babadan oğula geçmiş olmaktadır.⁷²

Yukarıda genel olarak demokratik ve anti demokratik sistemlerden bahsedilmiştir. Günümüzde anti demokratik sistemler hükümet sistemleri içerisinde artık çok fazla yer bulamamakta, bunun aksine genellikle demokratik sistemler karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda, demokratik sistemlerin ortaya çıkışından bu yana demokratik ülkelerin öncüleriyle Bağımsız Türk Cumhuriyetleri arasında bir karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır.

⁷² Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Yenilenmiş 11. Basım, Beta Basım, İstanbul, 2007, s. 48.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ

1.1. Yürütme Organı

1.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri

Kazakistan Cumhuriyeti'nde bağımsızlık sonrası 1993 yılında kabul edilen anayasa, ihtiyaçları tam olarak karşılayamadığı ve bazı aksamalara sebep olduğu için, 30 Ağustos 1995 yılında Kazakistan Cumhuriyeti'nin ikinci anayasası kabul edilmiştir.⁷³ Ancak 2017 yılında Nursultan Nazarbayev tarafından anayasada değişikliklere gidilmiştir. 2017 yılında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, cumhurbaşkanının bazı yetkilerinin parlamento ve hükümete devredilmesini öngören yasa tasarısını parlamentoya sunmuştur.⁷⁴ Parlamenta sunduğu bu yasa tasarısı, 105 milletvekilinden 104'ünün "evet" oyu kullanması ile parlamentodan geçerek ve Nazarbayev tarafından onaylanarak cumhurbaşkanından alınmıştır.⁷⁵ Nursultan Nazarbayev, kendisinden sonra gelecek olan kişinin üstün yetkileri kötüye kullanma ihtimalini göz önüne alarak böyle bir sürece girmiş ve bu sayede yasamanın daha kuvvetli yetkilerle donatılmasını sağlamıştır. Kazakistan'da yasa teklifinde bulunma hakkı, 61. maddeye göre cumhurbaşkanı, parlamento milletvekillerine, hükümete ve meclise aittir.⁷⁶

Bu değişiklikle Kazakistan Anayasası son şeklini almıştır. Ülkenin siyasal sistemini laik, demokratik, sosyal ve hukuk devleti olarak tanımlamakta olan Kazakistan Anayasası'nın 1. maddesi, halkın yaşama, diğer hak ve özgürlüklerini de garanti altına almıştır. Anayasanın 2. maddesine göre; Kazakistan, başkanlık yönetim şekliyle yönetilen üniter bir devlettir.⁷⁷ Yine anayasanın ikinci maddesine göre cumhuriyetin egemenliği kendi bölgesinin tamamını kapsamaktadır ve devlet;

⁷³ Tunca Özgişi, "Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Azerbaycan'ın Parlamento Yapılarının Karşılaştırmalı Analizi", *Türkiyat Mecmuası*, C.22/Güz, 2012, s. 87.

⁷⁴ Hürriyet, Ünal Çeviköz, **Kazakistan'da Anayasa Değişikliği**, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/unal-cevikoz/kazakistanda-anayasa-degisikligi-40429079> (Erişim Tarihi: 15.04.2018).

⁷⁵ **Kazakistan'da Anayasa Reformu**, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2017/03/06/kazakistanda-anayasa-reformu>, (Erişim Tarihi: 06.11.2019).

⁷⁶ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 89.

⁷⁷ Fahri Türk, "Kazakistan'da Değişim Sürecinde Ortaya Çıkan Siyasal Partiler ve Hareketler", **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4 No:2,2012 s. 13.

topraklarının bütünlüğünü, dokunulmazlığını ve devredilemezliğini sağlayacaktır.⁷⁸ 3. maddeye göre de kuvvetler ayrılığı benimsenmiştir.⁷⁹ Yine 3. Maddeye göre Kazakistan Cumhuriyeti'nin gücünü belirleme hakkına kimse sahip olmamakla birlikte, otorite iddiası da yasa ile kovuşturulmaktadır. Halk ve devlet adına hareket etme hakkı ise anayasa yetkileri dâhilinde Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Parlamentosu'na aittir. Hükümet ve diğer devlet organları, devlet adına yalnızca delegasyon⁸⁰ yetkileri dâhilinde hareket etmektedir.⁸¹ Anayasanın 4. Maddesine göre Kazakistan Cumhuriyeti kanunları anayasanın hükümleri, bunlara karşılık gelen yasalar, diğer düzenleyici ve yasal işlemler, uluslararası sözleşmeler, cumhuriyetin diğer taahhütleri ile anayasa konseyi ve Cumhuriyet Yüksek Mahkemesi'nin düzenleyici kararları işleyecektir.⁸²

Anayasanın 40. maddesine göre devletin başı olarak cumhurbaşkanı görülmektedir.⁸³ Yine aynı maddeye göre cumhurbaşkanı; halk ile devlet gücünün birliğinin, anayasanın dokunulmazlığının, kişi ve vatandaş haklarının, özgürlüklerinin sembolü ve garantörü olacaktır.⁸⁴

Anayasanın 41. maddesine göre en az 40 yaşını doldurmuş, Kazak diline hakim, son 15 yıl aralıksız Kazakistan'da ikamet etmiş, yüksek öğrenim görmüş her Kazakistan vatandaşı cumhurbaşkanlığı için aday olabilmektedir.⁸⁵ Fakat anayasanın 41. Maddesinde, cumhurbaşkanı adayı olabilmek için ek şartlar getirilebileceği hususuna da yer verilmiştir.⁸⁶ Cumhurbaşkanlığı seçimlerine baktığımızda ise 41. maddeye göre, cumhurbaşkanının görev süresi bittiyse Aralık ayının ilk Pazar günü seçimler yapılmaktadır. Fakat cumhurbaşkanlığı seçimi, parlamento seçimleri ile birleştirilerek yapılamaz.⁸⁷ Olağanüstü başkanlık seçimleri ise cumhurbaşkanı kararı

⁷⁸ Official Site of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 24.10.2019).

⁷⁹ BDT Ülkelerinde Demokrasiye Geçiş ve Anayasa Yapımı: Türk Demokrasi Vakfı, Ankara, 1993, s. 66.

⁸⁰ Herhangi bir topluluğu temsil etmekle görevlendirilmiş yetkili kurul anlamına gelmektedir.

⁸¹ Official Site of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 25.10.2019).

⁸² Official Site of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 25.10.2019).

⁸³ Fahri Türk a.g.m., s. 13.

⁸⁴ Official Site of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 28.10.2019).

⁸⁵ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, **Türk Cumhuriyetleri Anayasası**, 2. Baskı, TÜRKPA Yayınları, Bmelaku, 2017, s. 41.

⁸⁶ Official Site of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 28.10.2019).

⁸⁷ Mahmut Bülbül, "Kazakistan Cumhuriyeti'nde Yürütme ve Yasama Fonksiyonu", **Yasama Dergisi**, Sayı 8 Ocak-Şubat-Mart-Nisan, 2008, s.70.

ile yapılmakta olup, anayasa ile belirlenen usul ve şartlara uygun olmalıdır.⁸⁸ Cumhurbaşkanlığına aday gösterme ise seçimden üç ay önce başlar ve iki ay önce biter. Aday, ülke genelinde örgütlü toplumsal kuruluşun üst organı tarafından oy çoğunluğu ile gösterilebilirken, aday olmak isteyen kişi seçmenlerin imza desteğini alarak da kendisini aday gösterebilir. Kazakistan'da iki turlu seçim yapılmaktadır. Aday olan kişi ancak seçime katılan seçmenlerin yarıdan fazlasının oyunu alarak seçilebilmektedir. İki tur sonunda adaylar seçilmek için gerekli olan çoğunluğa ulaşamaz ise ikinci bir seçim yapılır. İkinci tura en fazla oy alan iki aday katılır. Bu iki adaydan hangisi en fazla oy alırsa o aday cumhurbaşkanı olmaktadır. Bu hususlar Anayasanın 41. maddesinde belirtilmiştir.⁸⁹ Anayasanın yine 41. maddesine göre genel, eşit ve doğrudan seçilen cumhurbaşkanının görev süresi 7 yıl iken, Mayıs 2007'de yapılan referandum ile 5 yıla indirilmiştir. 42. maddeye göre aynı kişi 2 dönemden fazla cumhurbaşkanlığı görevini yürütemez denilmesine rağmen Nursultan Nazarbayev için ayrı bir hüküm getirilerek, ömür boyu seçilme hakkı tanınmıştır.⁹⁰ Seçimi kazanan cumhurbaşkanı, 42. maddeye göre yemin ederek göreve başlamaktadır.⁹¹ 48. maddeye göre ölüm, istifa ve görevden olma gibi durumlarda ise seçimler zorunlu olarak yapılmaktadır. Bu gibi durumlarda, cumhurbaşkanı yetkileri senato başkanına geçer. Eğer senato başkanının yetkileri devralması mümkün değil ise, yetkiler meclis başkanına, eğer bu da mümkün değilse başbakana geçmektedir.⁹² Böyle bir durum söz konusu olduğunda Kazakistan Cumhurbaşkanı görevini üstlenen kişi anayasada değişiklik ya da ilaveler yapma hakkına sahip değildir.⁹³

Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri, 44. maddede şöyle belirtilmiştir: ⁹⁴ Parlamantonun ve kamaraların olağan ve olağanüstü seçimlerini belirlemek, parlamentoyu ilk dönem toplantısına ve olağanüstü toplantıya çağırma ve milletvekillerinin Kazakistan halkı karşısında ettikleri yemini kabul etmektir.

⁸⁸ Official Site of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 28.10.2019).

⁸⁹ Mahmut Bülbül, **a.g.m.**, s. 74.

⁹⁰ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Kazakistan'ın Siyasi Görünümü**, <http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 08.04.2018).

⁹¹ Atilla Özer, **Türk Cumhuriyetlerinin Hukuki Yapısı**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2008, s. 25.

⁹² Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 25.

⁹³ Official Site of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 28.10.2019).

⁹⁴ Atilla Özer, Ceren Doğru, **Türk Cumhuriyetlerinin Anayasaları**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2018 s. 159-160.

Parlamento senatonun sunduğu kanunları bir ay içerisinde imzalar ve ilan eder ya da kanunun veya belli maddelerinin tekrar görüşülmesi ve oylanması için geri gönderir. Parlamento meclisinde yer alan siyasi parti grupları ile istişare ederek başbakan adayını belirler ve adayın onaylanması için meclise sunar. Meclisin onay vermesi durumunda başbakanın atamasını gerçekleştirir ya da başbakanı görevden alır. Hükümetin yapısını başbakanın önerisi ile belirler ve hükümetin dışında kalan merkezi yürütme organlarını kurar, fesheder ya da yeniden yapılandırır. Hükümet üyelerini, dışişleri, savunma, içişleri ve adalet bakanlarının atamasını yapma ve hükümet üyelerinin görevine son verme hakkına haizdir. Yine milletvekillerinde olduğu gibi hükümet üyelerinin yeminlerini de cumhurbaşkanı kabul etmektedir. Önemli konularda hükümet toplantılarına başkanlık etmektedir. Hükümete, parlamento meclisinden kanun tasarısı sunması için istekte bulunur. Cumhurbaşkanı, Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Bankası Başkanını, başsavcıyı ve milli güvenlik komitesi başkanını göreve atamak ve onları görevden almak için senatonun onayına ihtiyacı vardır. Cumhurbaşkanı, kendisine karşı direkt sorumlu olan ve hesap veren hükümet kuruluşlarını kurar, fesheder ve yeniden yapılandırır. Ayrıca bu kurumların yöneticilerini atama ve görevden alma hakkı da cumhurbaşkanına aittir. Cumhuriyet bütçesi denetimiyle ilgili olan denetim komitesi başkanı ile merkez seçim komisyonu başkanı ve her iki kurumunda iki üyesinin beş yıllık müddetle göreve atamasını yapmaktadır. Ülkenin devlet programlarını onaylar. Devlet bütçesi hesabında yer alan bütün organ ve kurumlarda çalışanların maaşları ve bunların finansmanı için bir bütün oluşturan sistemi, başbakanın teklifi üzerine onaylamaktadır. Fakat sıkıyönetim, kısmi ya da tam seferberlik kararını aldığı takdirde parlamentoya bildirmelidir. Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşlığı ve siyasi sığınma hakkının verilmesi gibi konular cumhurbaşkanı tarafından karara bağlanmaktadır.

Eğer Kazakistan Cumhuriyeti'nin demokratik kurumları, toprak bütünlüğü, siyasi istikrarı, yurttaşların güvenliği ve bağımsızlığı, direkt olarak tehdit altındaysa, anayasal kurum ve birimler rutin işleyişini devam ettiremiyor ise, cumhurbaşkanı başbakan ve parlamento kamaralarının başkanlarına resmi olarak danışma ve görüşmelerinin sonrasında ülke genelinde ya da belirli bir bölge içerisinde olağan üstü hal kararı alabilir ve gerekli görüldüğü takdirde Silahlı Kuvvetlerin kullanımına karar verebilir. Fakat her iki durumda da bu kararları hemen parlamentoya

bildirmelidir. Cumhurbaşkanına bağlı olan, cumhuriyet devlet başkanlığı koruma hizmetini ve cumhuriyet muhafız birliğini oluşturmaktadır. Cumhuriyetin, devlet sekterliğinin oluşturulması ile sekreterin göreve atanması, görevden alınması, sekreterin statüsünün ve yetkilerinin belirlenmesi de cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır. Yüksek yargı kurulunu, güvenlik kurulunu, diğer danışma meclislerini, istişare organlarını ve Kazakistan Halkları Meclisini oluşturan cumhurbaşkanı, anayasaya ve kanunlara uygun olarak diğer yetkilerini de kullanmaktadır. Diplomatik temsilciler cumhurbaşkanı tarafından göreve atanır ve görevden alınır.⁹⁵

Cumhurbaşkanı her yıl Kazakistan halkına ülkenin gidişatıyla ilgili raporlar sunar, ülkenin iç ve dış durumuyla ilgili periyodik olarak bilgi verir. Ulusal referandum kararı cumhurbaşkanı tarafından alınmaktadır. Kazakistan Cumhurbaşkanı, Kazakistan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetlerinin Yüksek Başkumandanı olmakla birlikte bu sıfatla kuvvet komutanlarını göreve atama ve görevden alma hakkına sahiptir.⁹⁶

45. Maddeye baktığımızda ise Kazakistan Cumhurbaşkanının ülke genelinde uygulanacak bağlayıcı kararname ve emirler çıkarması için bunları anayasa ve kanunlara dayandırması gerekmektedir.⁹⁷ Yine aynı maddeye göre, hükümetin girişimiyle çıkarılan Cumhurbaşkanı düzenlemeleri ve Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmış parlamento düzenlemeleri, bunların hukuka uygunluğundan yargısal olarak sorumlu olan, sırasıyla parlamentonun her iki kamarasının başkanlarınca veya başbakanca öncelikle imzalanır.⁹⁸ Uluslararası antlaşmaları imzalamak cumhurbaşkanının sorumluluğundadır.⁹⁹

53. maddeye göre ise cumhurbaşkanı istediği takdirde, her bir kamaranın milletvekili üye tam sayısının üçte iki oy çoğunluğu ile yasama yetkisi maksimum bir yıl süreyle kendine aktarabilir.¹⁰⁰ 61. maddeye göre Kazakistan Cumhurbaşkanı, kanun tasarılarının görüşülme önceliğini belirleme veya ivedilikle görüşülmesi

⁹⁵ Mahmut Bülbül, **a.g.m.**, s. 76.

⁹⁶ Mahmut Bülbül, **a.g.m.**, s. 79-80.

⁹⁷ Official Site of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 06.11.2019).

⁹⁸ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 161.

⁹⁹ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 160.

¹⁰⁰ Official Site of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 06.11.2019).

gerekliliğini ilan etme hakkına sahiptir. Böyle bir durumda, kanun tasarısının bir ay içerisinde kabul edilmesi gerekmektedir. Cumhurbaşkanının bu talebi parlamento tarafından yerine getirilmezse, cumhurbaşkanı kanun hükmünde kararname çıkarma hakkına da sahiptir. Bu kararname parlamento tarafından konuyla ilgili kanun kabul edilene kadar yürürlükte kalmaktadır.¹⁰¹ Hükümet tarafından sunulan kanun tasarısının kabul edilmemesi durumu söz konusu olduğunda, başbakan parlamento kamaralarının bileşik oturumunda hükümete güvenoyu konusunu gündeme getirebilir. Bu konuyla ilgili oylama, güvenoyu konusu gündeme geldiği andan itibaren en az kırk saat sonra yapılabilir. Güvensizlik oyu teklifi, her bir kamaranın oy çoğunluğu ile kabul edilmezse, kanun tasarısı oylama yapılmaksızın kabul edilmiş sayılır. Fakat hükümet bu hakkı sadece yılda bir kez kullanabilir. Kazakistan Cumhurbaşkanının en önemli yetkisi ise; parlamentonun başkanları ve başbakan ile görüşükten sonra, parlamentoyu ve parlamento meclisini feshetme yetkisine sahip olmasıdır. Bu durum olağanüstü hal ve sıkıyönetim durumunda, cumhurbaşkanının görev süresinin son altı ayı içinde ve bir önceki parlamento feshini izleyen bir yıl içinde gerçekleşemez.¹⁰² Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın azli, anayasanın 47. maddesince düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı, görev süresince yaptığı eylemlerden sorumludur ve sadece vatana ihanet suçuyla azli söz konusu olabilir. Suçlama, meclis milletvekillerinin üye tam sayısının üçte birinin isteği üzerine ve üye tam sayısının en az yarısından fazlasının oyu ile alınmaktadır. Suçlamayla ilgili soruşturmayı yürütme yetkisi ise senatodadır. Senatoda da üye tam sayısının yarısından çoğunun oyu sağlanırsa kamaraların bileşik oturumunda azil süreci görüşülür. Bu süreçte, yüksek mahkeme ve anayasa konseyinin görüşünü alma şartı aranmaktadır. Suçlama kamaraların üye tam sayısının dörtte üçünün oyu ile kabul edilmektedir. Eğer o tarihten itibaren iki ay içerisinde nihai karara varılmazsa cumhurbaşkanına yöneltilen bu suçlama reddedilmiş sayılmaktadır. Eğer bu aşamaların herhangi birinde suçlama reddedilirse, suçlamayı yapan meclis milletvekillerinin yetkilerine son verilmektedir. Eğer cumhurbaşkanı, parlamento veya meclisin feshi konusunu görüşüyorsa, cumhurbaşkanının görevden uzaklaştırılmasına yönelik olan suçlama gündeme

¹⁰¹ Mahmut Bülbül, **a.g.m.**, s. 76.

¹⁰² Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 172.

getirilemez.¹⁰³ Kazakistan'ın halen görev yapan cumhurbaşkanı ise Kasım Cömert T. Tokayev'dir.¹⁰⁴

Nazarbayev 2017 yılında yapılan anayasa değişikliği ile otuzdan fazla yetkisini parlamento ve hükümete devretmiştir. Bu yetkilerden bazıları ise şunlardır:

Onay ve devlet programlarının onaylanması, devlet bütçesi tarafından finanse edilen bütün işgücü ve finans ödemelerinin tek bir sistemde birleştirilmesi gibi bazı başkanlığa ait güçler hükümete devredilmiştir. Bu değişiklik ile başkanın, hükümete taslak kanunlar hazırlama emrini vermesi ve bunları meclise taşımasını, aynı zamanda başkanın başbakan ve hükümetin görevlerini durdurması veya iptal etmesi kaldırılmıştır. Başkan, özellikle önemli konularda hükümet toplantılarında başkanlık etme hakkını hala elinde tutmaktadır. Ancak reformdan sonra bu sadece gerekli durumlarda yapılmaktadır.¹⁰⁵ Bu değişen maddelere baktığımızda Nazarbayev'in 20 Mart 2019 yılında istifa etmesinin daha önceden alınan bir karar olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bu yasa değişikliği ile cumhurbaşkanının yetkileri kısıtlanmış, denge ve fren mekanizmasının daha iyi işlemesi için de bir olanak sağlanmıştır.¹⁰⁶

1.1.2. Hükümet

Anayasanın 64. maddesine göre hükümet, yürütme yetkisini kullanır ve yürütme organına başkanlık eder.¹⁰⁷ Hükümet, kolejyal¹⁰⁸ bir yapıya sahip olmakla birlikte cumhurbaşkanına ve parlamentoya karşı da tam olarak sorumludur. Yine aynı maddeye göre hükümetin kuruluş şekli, faaliyeti ve yetkileri anayasal kanun ile belirlenmektedir. 65. maddeye göre hükümet, Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından anayasa ile belirlenen şekilde kurulur. Meclisin onayı ile başbakanın atanmasından sonraki on gün içerisinde hükümetin yapısı ve oluşumu konusundaki teklifler,

¹⁰³ Atilla Özer, Ceren Doğru, a.g.e., 162.

¹⁰⁴ BBC, Kazakistan'ın yeni cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev, AGİT 'seçimde usulsüzlükler görüldü' diyor, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48577489> (Erişim Tarihi: 28.10.2019).

¹⁰⁵ **Carna Pistan, 2017 Constitutional Reform in Kazakhstan: increasing democracy without political pluralism?**, <http://constitutionnet.org/news/2017-constitutional-reform-kazakhstan-increasing-democracy-without-political-pluralism>, (Erişim Tarihi: 26.12.2019).

¹⁰⁶ **28 yıllık koltuğunu bırakan Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in sürpriz kararının arkasında ne yatıyor?** <https://www.independentturkish.com/node/19861/d%C3%BCnya/28-y%C4%B1ll%C4%B1k-koltu%C4%9Funu-b%C4%B1rakan-kazakistan-cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1-nazarbayevin-s%C3%BCpriz-karar%C4%B1n%C4%B1n> (Erişim Tarihi: 06.11.2019).

¹⁰⁷ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, **Türk Cumhuriyetleri Anayasası**, TÜRKPA Yayınları:4, Ankara, 2012, s.91.

¹⁰⁸ Eşit oranda yetkiye sahip olan anlamına gelmektedir.

başbakan tarafından cumhurbaşkanına takdim edilir. Yine aynı madde gereği hükümet üyeleri halka ve cumhurbaşkanına yemin ederek göreve başlar.¹⁰⁹

Hükümetin görev ve yetkileri anayasanın 66. maddesinde yer almaktadır. Bunlar; devletin sosyo-ekonomik ve savunma gücünün güvenliğini sağlamak, meclise kanun tasarıları sunmak, kanunların uygulanmasını sağlamak, devlet bütçesini hazırlamak, bütçenin uygulanmasını sağlamak ve uygulanmasına ilişkin raporu parlamentoya sunmak, dış politikanın yürütülmesi için önlemler almak, bakanlıkların, devlet komitelerinin, diğer merkezi ve yerel yürütme organlarının faaliyetlerini ve kamu mallarını yönetmektir.¹¹⁰ Hükümete dâhil olmayan merkezi yürütme organlarının idarecilerini göreve atar ve görevden alır. Bakanlıklar, devlet komiteleri, devletin diğer merkezi ve yerel yürütme organlarının düzenlemelerinde tümüyle ya da belirli bir kısmında iptal etme veya yürürlüğünü durdurmak da hükümetin görev ve yetkileri arasındadır. Son olarak anayasa, kanunlar ve cumhurbaşkanının düzenlemeleri ile belirlenen diğer görevleri yerine getirir.¹¹¹

67. madde de ise başbakanın görev ve yetkilerine yer verilmiştir. Bu maddelere göre Kazakistan Cumhuriyeti Başbakanı; hükümetin faaliyetlerini düzenler ve yönetir. Ayrıca hükümetin çalışmasından da bizzat sorumludur. Hükümet kararnamelerini imzalar ve yine hükümetin çalışmalarının başlıca yönleri ve hükümetin tüm önemli kararlarıyla ilgili rapor sunar.¹¹²

Hükümet üyeleri, kendi yetki alanlarına dâhil olan durumlarda serbestçe karar alabilir fakat onlara bağlı olan devlet organlarının faaliyetleri nedeniyle 68. maddeye göre başbakana karşı sorumludurlar.¹¹³ 69. maddede ise Kazakistan Cumhuriyeti Hükümetinin, yetkileri doğrultusunda aldığı kararların ülke genelinde bağlayıcı olduğundan bahsedilmiştir. Yine aynı maddeye göre, başbakanın da ülke genelinde bağlayıcı emirler verme yetkisi vardır. Fakat bu iki durumda da anayasaya, kanunlara, cumhurbaşkanının kararname ve emirlerine aykırı olmama şartı vardır.¹¹⁴

¹⁰⁹ Official Site of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 06.11.2019).

¹¹⁰ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 55.

¹¹¹ Official Site Of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 16.11.2019).

¹¹² Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 174.

¹¹³ Mahmut Bülbül, **a.g.e.**, s. 19.

¹¹⁴ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 174.

70. madde gereği cumhurbaşkanı, hükümetin yetkilerinin sona erdiğine dair karar verebilir ya da herhangi bir üyesini görevden alabilir. Eğer bu kişi başbakan olursa hükümet düşmüş olur.¹¹⁵ Yine aynı maddeye göre parlamentonun, hükümete güvensizlik oyu vermesi halinde hükümet cumhurbaşkanına istifasını sunmaktadır.¹¹⁶ Kazakistan Başbakanı Askar Mamin'dir.¹¹⁷

1.2. Yasama Organı

Anayasanın 49. maddesine göre yasama işlevini yerine getiren en üst temsilî organ Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu'dur.¹¹⁸ Yine aynı maddeye göre parlamentonun yetkileri, ilk dönem toplantısı ile başlar ve yeni seçilen parlamentonun toplantısı ile sona erer. Fakat bu yetkiler, anayasa ile belirlenmiş durumlarda ve şekilde zamanından önce de sona erebilir. Parlamentosunun oluşumu, faaliyetleri ve milletvekillerinin hukukî statüleri anayasal kanun ile belirlenmektedir.¹¹⁹ Anayasanın 50. maddesine göre Kazakistan Cumhuriyeti'nde yasama organı senato ve meclis şeklinde iki kamaradan meydana gelmektedir.¹²⁰ Yine 50. ve 51. maddeye göre meclis üye sayısı 107, senato üye sayısı ise 47'dir. 98 meclis üyesi nispi temsil sistemi ile parti listelerinden belirlenirken, geriye kalan 9 üye ise Kazakistan Halk Asamblesi¹²¹ tarafından seçilmektedir. Senatörlerin 32'si meclis tarafından, geriye kalan 15'i ise Cumhurbaşkanı'nın inisiyatifi doğrultusunda atanmaktadır.¹²² Senatörlerin yetki süresi 6 yıldır (Madde 50). Seçilen senatörlerin her 3 yılda bir yarısı yeniden seçilmektedir. Devlet başkanı istifa ederse, otomatik olarak senatör olacaktır. Mecliste 98 milletvekili genel ulusal bölgelere ait oranlı listeye göre seçilir. Meclis milletvekillerinin yetki süresi ise 5 yıldır (Madde 50). Meclis milletvekili olmaları için uygun şekilde kaydedilen siyasî partiler, parti listelerine göre kendi adaylarını sunma hakkına sahiptir. Kazakistan Anayasası'nın 5.

¹¹⁵ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 29.

¹¹⁶ Mahmut Bülbül, **a.g.e.**, s. 19.

¹¹⁷ Hürriyet, **Kazakistan Başbakanı ile görüştü**, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kazakistan-basbakani-ile-gorustu-41371953> (Erişim Tarihi: 15.11.2019).

¹¹⁸ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, **Türk Cumhuriyetleri Anayasası**, TÜRKPA Yayınları:4, Ankara,2012, s. 75.

¹¹⁹ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 163.

¹²⁰ Haluk Alkan, "Seçkinler Rekabeti ve Otoriter Kurumsallaşma Arasında Kazakistan'da Siyasal Sistem", **OAKA**, Cilt 2, Sayı 4, 2007 s. 9.

¹²¹ Kazakistan Halk Asamblesi, 820'den fazla etnik-kültürel cemiyeti bütünleştirerek, toplumsal hoşgörünün anahtar unsuru olmakta ve devlet ile sivil toplumu bir araya getirmeyi amaçlamakta olan bir yapı. Dünyada başka örneği olmayan bu kurum, bir nevi halk diplomasisi görevi görmektedir.

¹²² Fahri Türk, **a.g.m.**, s. 13.

maddesi siyasal çoğunluğu tanımaktadır. Seçmen oyunun yüzde 7'si barajdır. Seçimlerde ikinci olan partiler gerekli olan yüzde 7'yi geçmezse, o partinin temsilcileri her durumda parlamentoda yer alacaktır.¹²³ Senato ve meclis ayrı ayrı toplantılar ile çalışmalarını yürütmektedir. Gerekli durumlarda birlikte toplantılar düzenleyebilirler. 51. maddeye göre meclis milletvekilleri doğrudan eşit ve genel seçim hakkına dayalı gizli oylama ile seçilir. Senato üyeleri ise gizli oylama ve dolaylı seçimler ile seçilmektedir. Mecliste milletvekili olmak için 25 yaşını doldurmak, Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşı olmak ve hukuki ehliyet sahibi olmak yeterlidir. 30 yaşını doldurmak, yükseköğrenim görmek, mesleği ile ilgili en az beş yıl çalışmış olmak, en az beş yıldır Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşı olmak, Kazakistan'da en az üç yıldır daimi ikamet etmek senatör olmak için aranan şartlardır.¹²⁴ Parlamento milletvekili olan bir kişi, görevine başlarken Kazakistan halkı karşısında yemin etmelidir.¹²⁵

53. maddede kamaraların bileşik oturumunda parlamentonun görev ve yetkilerinden bahsedilmiştir. Bunlar; anayasada değişiklik ve ilaveler yapmak, cumhurbaşkanının önerisi ile silahlı kuvvetlerin kullanımına karar vermek, savaş ve barışa karar vermek, kamaralara ortak komisyon hazırlayarak onlara başkan seçmek ve görevden almak, iki kamaranın bileşik oturumdaki görev ve yetkileridir.¹²⁶ Ayrıca yine aynı maddeye göre bileşik oturumda parlamento; denetim komitesinin, hükümet bütçesinin uygulanmasına dair sunduğu raporu onaylamaktadır. Sunulan raporun onaylanmaması ise parlamentonun hükümete karşı güvensiz olduğu anlamına gelmektedir.¹²⁷

54. maddeye göre kanunları kabul etmek, devlet bütçesini kabul etmek, genel ve özel af ilan etmek, uluslararası antlaşmaları onaylamak veya iptal etmek, vergi ve harçları belirlemek ya da iptal etmek, cumhuriyet referandumu konusunda istekte bulunmak, devlet borçlanmasına karar vermek ise, iki kamaranın sırasıyla önce

¹²³ ORSAM, “Kazakistan Siyasi Sisteminin Gelişimi: 2012 Parlamento Seçimleri” Rapor No 120, Ankara, Mayıs, 2012, s. 9-10.

¹²⁴ Atilla Özer, *a.g.e.*, s. 103-104.

¹²⁵ Atilla Özer, Ceren Doğru, *a.g.e.*, s. 164.

¹²⁶ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, *a.g.e.*, s. 53-54.

¹²⁷ Official Site of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 18.11.2019).

meclis sonra parlamentonun ayrı oturumlarında alabileceği kararlardır. Kanun çıkma aşamasında sorun çıkarsa eğer, uzlaşma ile çözümlenmelidir.¹²⁸

55. madde de belirtildiği gibi sadece senatonun görev ve yetkilerine baktığımızda; cumhurbaşkanının önerisi ile cumhuriyet yüksek mahkemesi başkanını, hâkimlerini atamak ve onları görevden almak, cumhuriyet başsavcısı, yüksek mahkeme başkanı ve hâkimlerin dokunulmazlığını kaldırmak, cumhurbaşkanı tarafından, merkez bankası, başsavcı ve milli güvenlik komitesi başkanının atamasına onay vermektir.¹²⁹

56. maddeye göre, sadece meclise ait olan yetkiler; parlamentoda değerlendirilmek üzere, anayasal kanun ve kanun taslaklarını hazırlamak, senatonun milletvekillerinin çoğunluğunun oyu ile başbakanın atanması için cumhurbaşkanına onay vermek, cumhurbaşkanı seçimlerini ilan etmektir. Meclis milletvekillerinin, en az beşte birinin teklifi ile ve oy çoğunluğuyla hükümete güvensizlik oyu verme hakkına da sahiptir. 57. maddeye göre ise kamara milletvekilleri, üye tam sayısının üçte iki oy çoğunluğu ile hükümet üyesinin kanunları ihlal ettiğini öne sürerek görevden alınması için cumhurbaşkanına başvuruda bulunabilir. Bu talep cumhurbaşkanı tarafından reddedilirse milletvekilleri, ilk başvuru tarihinden altı ay sonra aynı oy çoğunluğu ile hükümet üyesinin görevden alınması için tekrar cumhurbaşkanına başvurabilir. Bunun sonucunda hükümet üyesi cumhurbaşkanı tarafından görevinden alınmaktadır.¹³⁰ Senato başkan adayı, cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir. 62. maddeye göre kanunların yürürlüğe girmesi için cumhurbaşkanı tarafından onaylanması gerekmektedir. Yine aynı maddeye göre anayasal kanunlarda değişiklik ya da ilaveler yapılması için her bir kamaranın milletvekili üye tam sayısının en az dörtte üçünün oyu gereklidir.¹³¹ Kazakistan'ın önemli siyasi partileri; Kazakistan devlet başkanının da mensup olduğu Nur Otan,

¹²⁸ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 108-109.

¹²⁹ Yerbol Tileuberdi, "Türkiye ve Kazakistan Yerel Yönetim Reformlarının Karşılaştırmalı Analizi", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yönetim Bilimleri Bilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014 s. 111.

¹³⁰ Official Site of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 18.11.2019).

¹³¹ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 170.

Ulusal Sosyal Demokrat Parti, Ak Jol Partisi, Avul Halkın Demokratik Yurtsever Partisi, Kazakistan Komünist Halk Partisi, Birlik Partisi'dir.¹³²

1.3. Yargı Organı

Anayasanın 75. maddesine göre Kazakistan'da yargı, mahkemeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Yargı sistemi; Kazakistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi ve yerel mahkemelerden oluşmaktadır. Yasalarla öngörülen yetkiler çerçevesinde, mahkemelerin faaliyetlerinin yargı denetimini yüksek mahkeme sağlamaktadır.¹³³ 71. maddeye göre Anayasa Konseyi 7 üyeden oluşur ve görev süreleri altı yıldır. Anayasa konseyinin başkanını cumhurbaşkanı göreve atamaktadır. Yine konseyin iki üyesinin ataması cumhurbaşkanı, ikişer üyenin de atamaları sırasıyla senato ve meclis tarafından yapılmaktadır. Konsey üyelerinin yarısı her üç yılda bir değişmektedir. Eski cumhurbaşkanları hayatlarının sonuna kadar konseyin daimi üyesidir. Konsey başkanı ve üyelerin dokunulmazlıkları vardır. 72. maddede anayasa konseyinin görev ve yetkilerinden bahsedilmiştir. Cumhurbaşkanı, parlamento ve milletvekili seçimlerinin, referandumların usulüne uygunluğunu denetler, parlamento tarafından sunulan kanunların cumhurbaşkanı imzalamadan anayasaya uygunluğunu inceler, parlamentoda kabul edilen kanunların imzalanmadan önce anayasaya uygunluğunu inceler ve uluslararası antlaşmaların anayasaya uygunluğunu kontrol eder.¹³⁴ 73. maddeye göre cumhurbaşkanı anayasa konseyinin kararına tamamen ya da kısmen itiraz edebilir. Böyle bir durumda ise anayasa konseyinin üye tam sayısının üçte ikisinin oyu ile sorun çözülmektedir. Bu şart sağlanmaz ise anayasa konseyinin kararı kabul edilmemiş sayılmaktadır.¹³⁵ 82. maddede belirtildiği üzere yüksek mahkeme başkanı ve hâkimleri, yüksek yargı kurulunun tavsiyesi ile cumhurbaşkanının önerdiği kişiler arasından senato tarafından seçilmektedir. Yerel mahkemelerin başkan ve hâkimleri ise, yüksek yargı kurulunun tavsiyesi üzerine cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Yine aynı maddeye göre yüksek yargı kurulunun başkan ve diğer görevlilerinin ataması da cumhurbaşkanı tarafından

¹³² Kazakistan'da hafta sonu yapılan genel seçimlerin son resmi sonuçlarına göre yeni meclis üç partiden oluşacak. Cumhurbaşkanı Nazarbayev'e yakınlığıyla bilinen Nur Otan partisi oyların yüzde 82'den fazlasını alarak birinci parti oldu., <https://tr.sputniknews.com/asya/201603221021669290-kazakistan-genel-secim/> (Erişim Tarihi:18.11.2019).

¹³³ Mahmut Bülbül, **a.g.m.**, s. 112.

¹³⁴ Atilla Özer, **a.g.e.** s. 152-153.

¹³⁵ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 177.

yapılmaktadır.¹³⁶ 83. maddeye göre cumhuriyet savcılığı sadece yürütme organı olan cumhurbaşkanına karşı sorumludur.¹³⁷ Cumhurbaşkanının üstün yetkilerle donatılmış olması, yargıdaki etkisinde de göze çarpmaktadır.

1.4. Amerika Birleşik Devletleri Hükümet Sistemi

1.4.1. Yürütme Organı

1.4.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası temelleri; 1787 tarihinde Philadelphia’da George Washington’un başkanlık yaptığı dönemin ünlü devlet adamları arasında yer alan ve federalistler olarak bilinen James Madison (uzlaştırıcı rol üstlenmiştir), Alexander Hamilton ve Thomas Jefferson’un katıldığı toplantıda atılmıştır.¹³⁸ Bu temsilciler, yarı bağımsız 13 eyaletin ve merkezi hükümetin gücünü bağdaştırmanın önemli bir gereksinim olduğu fikrini kabullenmişlerdir. Merkezi işlevi ve gücü itina ile tarif etmişler, bunların dışında kalan tüm görevlerin ve gücün de eyaletlerin kontrolüne bırakılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu sebeptendir ki merkezi hükümetin gerçek bir güce sahip olması için; para basma, ticareti düzenleme, savaş ilanı ve barış kararı gibi yetkilerin merkezi hükümette bulunması gerektiği fikrini ortaya koymuşlardır.¹³⁹ Öte yandan ise anti-federalistler olarak bilinen Patrick Henry, Richard Henry Lee ve George Mason; anayasada bir haklar bildirgesinin bulunmaması, senatonun fazlasıyla aristokrat olması ve başkanın gereğinden fazla özgürlüğe sahip olması dolayısıyla bu anayasaya karşı çıkmışlardır.¹⁴⁰ Anti-federalistlerin karşı çıkışının ise üç sebebi vardır. Bunlardan ilki; başkanın, kongre ve yargıda çok fazla güce sahip olmasından dolayı özgürlüklerin kısıtlanacağına inanmalarıdır. İkincisi; eyaletler, güçlerini korumalıydılar, böylece küçük ulusal hükümetler sayesinde halka daha yakın olabilirdiler. Üçüncü sebep ise; anayasa, mutlak suretle insan haklarını (bill of rights) içerisinde barındırmalıdır.¹⁴¹ Sonuç olarak İnsan Hakları Bildirgesinin on iki

¹³⁶ Official Site of The President of The Republic of Kazakhstan, **The Constitution of The Republic of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 18.11.2019).

¹³⁷ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 98-99.

¹³⁸ Hatice Metin Altunok, **Amerika Birleşik Devletleri**, (Editörler: Burhan Aykaç, Şenol Durgun), içinde *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Binyıl Yayınevi, Ankara, 2012, s. 76.

¹³⁹ Hatice Metin Altunok, **a.g.e.**, s.76.

¹⁴⁰ Süha Atatüre, **Amerika Birleşik Devletleri’nin Siyasi Yapısı; Onüç Koloniden Küresel Güce Amerika**, Beta Basım, İstanbul, 2017, s. 96.

¹⁴¹ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s. 96.

maddesinden on maddesinin¹⁴² anayasaya eklenmesiyle birlikte 17 Eylül 1787’de temelleri atılan ve 14 Aralık 1791 tarihinde haklar bildirisinin on maddesinin eklenmesi ile Amerika Birleşik Devletleri Anayasası kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.¹⁴³ Bu on değişiklik dışında ABD Anayasası’nda 2016 yılı itibari ile on yedi değişiklik daha onaylanmış ve yürürlüğe sokulmuştur. Değişikliklerin bu kadar az olması ve uzun yıllar sonra yapılması gösteriyor ki ABD Anayasası’nda değişiklik yapmak oldukça zordur. Bu da ABD’nin kuruluş aşamasında öncü rol oynayan kurucu babaların bile isteye bu durumu zorlaştırmış olmalarıdır. Ayrıca bu değişikliklerin az olmasının bir diğer sebebi yüksek mahkemenin de bu değişiklikleri kısıtlama gücünün fazla olmasıdır.¹⁴⁴ Üst üste iki dönem seçim kısıtlaması ise 1951 yılında anayasasının 22. maddesindeki değişiklik ile düzenlenmiştir.¹⁴⁵ Atatüre’ye göre; anayasanın bir uluslararası antlaşma olması, ABD tarihiyle örtüşerek kuvvetler arasında önemli bir denge kuran ilk örnek olması, son olarak da yalın, anlaşılır, kısa ve az değişikliğe uğraması sebebiyle ABD Anayasası dünyadaki diğer anayasalardan farklılık arz etmektedir.¹⁴⁶ Başkanlık sistemini benimseyen ABD’de de yasama, yürütme ve yargının kesin olarak birbirinden ayrıldığı “kuvvetler ayrılığı” ilkesine dayanan bir yönetim sistemi hâkimdir.¹⁴⁷ Benimsenen bu sistem, “Westminster Modeli” demokrasinin XVIII nci yüzyıl şartlarına reaksiyon olarak başlayan bağımsızlık mücadelesi neticesinde Amerikalılar tarafından ortaya çıkarılmıştır.¹⁴⁸

ABD, federe devlet (eyalet) olarak isimlendirilen 50 üye devletin bir araya gelmesiyle oluşan federal bir cumhuriyettir. ABD Anayasası Amerikan federal sisteminin ve uygulamadaki güçlü yerel yönetim düşüncesinin dayanağıdır. Fakat ABD Anayasası’nda federalizm ve yerel yönetim kavramları yer almamaktadır. Durum böyle olsa da federal sistem, başkanlık sistemi ve özerk yerel yönetimlerin en muvaffakiyetli örneği dendiği zaman akla ABD gelmektedir. Amerikan federalizmi ve başkanlık sistemi, başta 13 koloninin büyük çabaları sonucunda

¹⁴² Detaylı bilgi için bakınız, **Ana Hatları ile ABD Devlet Yapısı**, <https://usa.usembassy.de/etexts/turkish/oagt.pdf>, (Erişim Tarihi:05.12.2019), s. 24-25.

¹⁴³ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s. 95-96.

¹⁴⁴ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s.109.

¹⁴⁵ Rıza Arslan, **Demokratik Yönetim Sistemleri; Parlamenter, Başkanlık, Yarı-Başkanlık ve Konkordanz Yönetim Sistemleri**, Dora Basım-Yayın, Bursa, 2013, s. 197.

¹⁴⁶ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s. 100-101.

¹⁴⁷ Bünyamin Bezci, “Demokrasi ve Başkanlık Sistemi”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, (3:2), 2005, s. 79.

¹⁴⁸ Hasan Tahsin Fendoğlu, “Başkanlık Sistemi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:3 Sayı:1, 2012, s. 41-42.

oluşturulmuş, yerel ve merkezi otoriteler arasında kontrol ve denge mekanizması temelli kurulan bir sistem olarak karşımıza çıkmıştır.¹⁴⁹ ABD Anayasası'na baktığımızda ise 2. maddesine göre yürütme yetkisi ABD Başkanı'na aittir.¹⁵⁰ Yine aynı maddeye göre en az otuz beş yaşında olan, ABD'de on dört yıldır ikamet eden ve ABD'de doğmuş her ABD vatandaşı başkanlığa aday olma hakkına sahiptir.¹⁵¹

Üç etapta gerçekleşen ABD Başkanlık seçimlerinin ilk etabı, her partinin başkan adaylarını belirlemesi ile başlamaktadır. Başkan adayının belirlenmesinde, ilk olarak yönetsel kongre olarak adlandırılabilen "primerler" yani delegeler seçilmektedir. Delegeler seçildikten sonra ulusal kongre adı verilen "konvansiyon" da parti başkan adayı seçilmektedir. Adayların belirlenmesinden sonraki süreçte propaganda çalışmaları başlamaktadır. İkinci etapta ise ülke genelinde, başkan seçecek olan delegeler seçilmektedir. Bu delegelerin sayısı 538 olup, başkan seçecek ikinci seçmenleri oluşturmaktadırlar. Son aşamada bu delegeler ABD Başkanı'nı seçerler. İkinci seçmenlerin belirlenmesi ile seçim sonucuyla ilgili net bir fikir ortaya konabilir. Çünkü genellikle ikinci seçmenler kendilerinin seçilmesine sebep olan partinin adayına oy verme gereksinimi hissederler. Bu yüzden burada bir emredici vekillik durumunun olduğunu söylemek mümkündür. Ocak ayının ikinci Pazartesi günü, ikinci seçmenler başkan belirlemek için oy kullanmaktadır. Bir adayın başkan olabilmesi için, 538 delegenin yarısından bir fazlasının oyunu alması gerekmektedir. Yalnız hiçbir adayın bu çoğunluğu sağlamaması durumunda ABD Başkanı Temsilciler Meclisi aracılığıyla en çok oy elde eden üç aday arasından seçilmektedir.¹⁵² Seçimler sonunda seçilen başkan, ant içerek göreve başlamaktadır.¹⁵³

Amerikan seçim sisteminde dikkat çeken bir husus da erken seçim durumunun söz konusu olmamasıdır. Başkanlık makamının boşalması durumunda başkan ile birlikte seçilmiş olan başkan yardımcısı bu makama geçmektedir ve görev

¹⁴⁹ Hüseyin Gül, İhsan Kamalak, Songül Sallan Gül, "Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye'nin Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi", **Strategic Public Management Journal**, Volume:3, 2017, s. 106.

¹⁵⁰ **National Archives**, The Constitution of the United States: A Transcription, <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript>, (Erişim Tarihi:21.11.2019).

¹⁵¹ **National Archives**, The Constitution of the United States: A Transcription, <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript#toc-article-ii->, (Erişim Tarihi:22.11.2019).

¹⁵² Bahar Gidersoy, "Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye için Geçerliliği", **Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:9 Sayı:19, 2017, s. 503-504

¹⁵³ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s. 156.

süresi dolana kadar vazifesine devam etmektedir.¹⁵⁴ ABD Devlet Başkanı'nın görev süresi 4 yıldır ve üst üste sadece iki dönem seçilebilmektedir. ABD'de başkanın yönetim mekanizmasını sistemli bir şekilde devam ettirebilmesi için başkan yürütme (icra) bürosuna sahiptir. Bu büro; Beyaz Saray Ofisi, mali işlerle ilgilenen ve bütçe hazırlanmasına yardımcı olan Bütçe Ofisi, başkan tarafından kongreye dört ayda bir sunulan iktisadi raporu hazırlayan İktisadi Danışmanları Konseyi, teknik gelişmelerden sorumlu Bilim ve Teknoloji Ofisi, Özel Temsil Edilme Ofisi, Ulusal Güvenlik Konseyi, Ulusal Havacılık ve Uzay Konseyi, İktisadi Sorunlar Ofisi ile Planlama Ofisi'nden oluşmaktadır.¹⁵⁵

ABD Devlet Başkanı'nın görev ve yetkileri anayasanın 2. maddesinde yer alan yürütme başlığı altında belirtilmektedir.¹⁵⁶

Buna göre; ABD Devlet Başkanı, onaylaması için kongreden gelen yasaları veto etme hakkına sahiptir.¹⁵⁷ Ancak kongrenin, her iki mecliste de üçte iki oy şartını sağlaması durumunda başkanın vetosu geçersiz olabilmektedir. ABD Devlet Başkanı, silahlı kuvvetlerin başıdır; yalnız savaş kararı almak kongreye aittir.¹⁵⁸ Başkan, yürütmenin başıdır. Kongreye yasa önerisi sunma hakkına sahiptir. Ülkenin yıllık bütçesi, devlet başkanının başkanlık icra ofisine bağlı çalışan bütçe yönetim ofisi tarafından hazırlanmaktadır. Hazırlanan bu bütçe başkan tarafından kongreye sunulmaktadır. Yasaların onaylanması ve yürürlüğe sokulması da başkanın görev ve yetkilerindendir. Yürütme bürokrasisi içerisinde yer alan büyükelçiler, konsoloslara ve diğer diplomatik kişiler olan personellerin göreve atanmaları da başkan tarafından yapılmaktadır. Fakat bunun için senatonun tavsiye ve rızası ile senatörlerin yarısından fazlasının onayına ihtiyacı vardır. Ayrıca başkan, senatonun tatile girmesi durumunda, boşalan tüm görevlere atama yapma hakkına da sahiptir fakat bu atamalar senatonun izleyen dönemi bitimi halinde sona ermektedir. Senatonun üçte iki çoğunluğunun onay vermesi durumunda başkan, yabancı ülkelerle antlaşma yapma hakkını da elinde bulundurmaktadır. ABD Devlet Başkanı, pardon (af)

¹⁵⁴ Bahar Gidersoy, **a.g.m.**, s. 503-504.

¹⁵⁵ Hatice Metin Altunok, **a.g.e.**, 87.

¹⁵⁶ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s. 158.

¹⁵⁷ Mehmet Kahraman, "Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı Başkanlık Sistemlerinin Türkiye'de Uygulanabilirliği", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:9 Sayı:18, 2012, s. 438.

¹⁵⁸ Abdullah Kıran, Murat Aktaş, "ABD Başkanlık Sistemi, Kuvvetler Dengesi ve Farklı Uygulamaları", **TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:19, 2017, s.64.

yetkisine de sahiptir.¹⁵⁹ ABD Devlet Başkanı görevinden azledilemez. Bunun tek istisnai durumu anayasanın 2. maddesinin 4. bölümünde belirtilen azil süreci (*impeachment*), yani adli bir suç işleyip yargılanması durumunda söz konusu olmaktadır.¹⁶⁰ Suçlama temsilciler meclisinde başlamakta olup verilen kararın olumlu ya da olumsuz olması fark etmeksizin senatoya gitmektedir. Senatoda üçte iki nitelikli çoğunluk esasına göre karara varılmaktadır.¹⁶¹ Devlet başkanının yasama meclisini feshetme yetkisi yoktur.¹⁶² ABD'nin halen görev yapan devlet başkanı; Donald J. Trump'dır.¹⁶³

1.4.1.2. Hükümet

ABD'de yürütme; başkan, başkan yardımcısı, Beyaz Saray Konseyleri (White House Councils) ve federal bürokrasiden oluşmaktadır.¹⁶⁴ Hükümetin başı da, devletin başı da ABD Devlet Başkanı'dır. ABD' de yürütme gücü, devlet başkanı, onunla birlikte seçilen başkan yardımcısı ve başkan tarafından belirlenmiş senato onayı ile göreve atanan 15 bakan tarafından kullanılmaktadır.¹⁶⁵ Bu bakanların kongre üyesi olmamasına özellikle dikkat edilmektedir. Sebebi ise anayasal zorunluluktur. Bakanlardan herhangi biri senato tarafından onaylanmazsa başkan senatoya yeni bir bakan önerisinde bulunmaktadır. Başkan, bakanlarına programını ve önceliklerini anlatmakta ve bakanların da bu konularla ilgili düşünce ve fikirlerini almaktadır. Başkanın programı ve öncelikleri hükümetin resmi politikasını oluşturmaktadır ve bakanlar tarafından hayata geçirilmektedir.¹⁶⁶ Başkan, istediği takdirde bakanları görevlerinden azledebilir.¹⁶⁷ Bakanların seçilmesinde özellikle “Dengelenmiş Kabine” düşüncesi önem arz etmektedir. Dengelenmiş kabine; ırk,

¹⁵⁹ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s. 159-160-161-162.

¹⁶⁰ Fatih Özkul, “Başkanlık Sistemi Üzerine Amerika Birleşik Devletleri ve Azerbaycan Modeli Karşılaştırması”, **TBB Dergisi**, 2012 (103), s. 95.

¹⁶¹ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s. 131.

¹⁶² Adnan Küçük, “Ak Parti'nin Başkanlık Sistemi Modelinin Abd'deki Başkanlık Sistemi Modelinden Farklılık Arz Eden Yönleri”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2016, s. 30.

¹⁶³ **ABD Ankara Büyükelçiliği ve Türkiye'deki Konsolosluklar**, <https://tr.usembassy.gov/tr/category/baskan-donald-trump/>, (Erişim Tarihi:02.12.2019).

¹⁶⁴ Hatice Metin Altunok, **a.g.e.**, s. 87.

¹⁶⁵ Hilmi Can Turan, “Amerika Birleşik Devletleri'nde Yerel Yönetimler”, **International Journal of Education Technology and Scientific Researches**, Sayı:2, 2017, s.3.

¹⁶⁶ Rıza Arslan, **a.g.e.**, s.202.

¹⁶⁷ Hatice Metin Altunok, **a.g.e.**, s. 87.

yaş, cinsiyet, bölge ve değişik ideoloji ya da partiden olması anlamına gelmektedir.¹⁶⁸

Yürütmenin bir parçası olan başkan yardımcısı ise ABD’de büyük bir öneme sahiptir. Yukarıda da belirtildiği gibi başkan yardımcısı, başkan ile birlikte seçilmektedir. Başkan yardımcısı, başkandan sonra yürütmedeki en yetkili kişidir.¹⁶⁹ Başkan yardımcısının farklı bölgeden ya da farklı ideolojik görüşten olmasına özen gösterilmektedir.¹⁷⁰ Başkan yardımcısı üç durumda başkanın görevini devralmaktadır. Bunlardan ilki; başkanın azil (impeachment) davası sonucunda suçlu görülmesi ve görevden uzaklaştırılmasıdır. İkincisi; başkanın hasta olması ve görevini sürdüremeyecek duruma gelmesidir. Son olarak ise; başkanın kaza ya da suikast sonucunda hayatını kaybetmesidir. Eğer bu üç durumdan birisi gerçekleşirse başkan yardımcısı; başkanın görevinden geriye kalan süre boyunca yürütmenin başına geçmektedir.¹⁷¹ Başkan yardımcısı senatoya da başkanlık etmektedir.¹⁷² Senatodaki karar sürecinde oy eşitliği durumu söz konusu olduğunda başkan yardımcısının oyu belirleyici rol oynamaktadır.¹⁷³ Ancak oylar eşit dağılmadığı sürece başkan yardımcısı oy hakkına sahip değildir.¹⁷⁴ Başkan yardımcısının senatoya başkanlık etmesi sebebiyle anayasal konumunun yasamada mı yoksa yürütme içerisinde mi değerlendirilmesi gerektiği konusu ise tartışmaya fazlasıyla açıktır.¹⁷⁵ Beyaz Saray Konseyleri (White House Councils) önemli konularda daha etkin faaliyet gösterebilecek yapılara ihtiyaç duyulması sebebiyle oluşturulmuştur. Beyaz Saray Konseyleri (White House Councils); Milli Güvenlik Konseyi, İç Politika Konseyi, Ekonomik Danışma Konseyi, Başkanın İcra Ofisi’nden meydana gelmektedir. Bu konseyler kuruluş amaçları ve alanları doğrultusunda başkana danışmanlık yapmakla yükümlüdür.¹⁷⁶ Federal bürokrasi ise; başkan, başkan yardımcısı, başkanın atadığı hükümet ve başkanın icra ofisi ile birlikte başkanlığın en

¹⁶⁸ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s. 176.

¹⁶⁹ Abdulkadir Yıldız, “Amerika Birleşik Devletleri’nde Başkan Yardımcısı İle Türkiye’de Cumhurbaşkanı Yardımcısının Karşılaştırılması”, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: XIII, Sayı:1, 2018, s. 512.

¹⁷⁰ **a.g.e.**, s. 515.

¹⁷¹ Rıza Arslan, **a.g.e.**, s. 206.

¹⁷² Abdulkadir Yıldız, **a.g.m.**, s. 512.

¹⁷³ Rıza Arslan, **a.g.e.**, s. 206.

¹⁷⁴ Amerika Hakkında, **Amerika Birleşik Devletleri Anayasası**, <https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.12.2019).

¹⁷⁵ Abdulkadir Yıldız, **a.g.m.**, s. 512.

¹⁷⁶ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s. 178, 180, 181.

yaygın parçası, yürütmenin idari işleri ile ilgili en kapsamlı organizasyonudur. Federal bürokrasinin merkezi Washington'dur ve federal hükümet binaları yaklaşık üç milyon çalışanıyla elli eyalette faaliyet göstermektedir. Federal bürokrasi, yasaların uygulanması, kural geliştirilmesi ve uygulamada çıkacak sorunlarla ilgili hakemlik yapma görevlerini üstlenmektedir.¹⁷⁷ Kontrol ve denge sistemi, federal hükümet ve federe hükümetler arasında oldukça net bir görev ayrımı yapılmasını sağlamaktadır. Anayasa federal hükümete dış ilişkiler, para politikası, federal adalet, ulusal savunma, ulusal posta ve taşımacılık gibi az sayıda alanda yetki vermiştir. Federe devletlerde de bu alanların dışında kalan tüm hizmetlerin görülmesinde üye devletlere ve yerel halklara (yönetimler) yetki verilmiştir. Her bir federe devlet kendi yetki alanındaki konularda, anayasa çerçevesinde yerel halkın etkin katılımı ve denetimini esas alan yerel yönetim sistemleri kurarak idareyi sürdürmektedir.¹⁷⁸

1.4.2. Yasama Organı

ABD Anayasası'nın ilk maddesine göre yasama yetkisi kongreye aittir. Kongre kendi içerisinde senato (üst meclis) ve temsilciler meclisi (alt meclis) olarak ikiye ayrılmaktadır.¹⁷⁹ Senato ve temsilciler meclisinin üyelerinin seçimleri farklılık arz etmektedir.¹⁸⁰ 30 yaşını doldurmuş, dokuz yıldan beri ABD'de ikamet eden ve senatoya seçildiği tarihte seçildiği eyalette ikamet eden her birey senatör olma hakkına sahiptir.¹⁸¹ 25 yaşını doldurmamış, en az yedi yıldan bu yana ABD vatandaşı olmayan ve Meclise seçildiği tarihte seçildiği eyalette ikamet etmeyen bir birey temsilciler meclisinin üyesi olma hakkına sahip olamamaktadır.¹⁸² Temsilciler meclisi; her üye devletin nüfus büyüklüğü dikkate alınarak iki yıllığına seçilen üyeler tarafından oluşmaktadır. On yılda bir yapılan nüfus sayımlarına göre temsilciler meclisinin şu anki temsilci sayısı 435'tir.¹⁸³ 435 olan temsilci sayısı değişkenlik göstermez. Nüfus büyüklüğünün etki ettiği durum ise eyaletlerdeki temsilci sayısının

¹⁷⁷ a.g.e., s. 168.

¹⁷⁸ Hüseyin Gül, İhsan Kamalak, Songül Sallan Gül, a.g.m. s. 108.

¹⁷⁹ **National Archives**, The Constitution of the United States: A Transcription, <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript>, (Erişim Tarihi:13.12.2019).

¹⁸⁰ Hüseyin Gül, İhsan Kamalak, Songül Sallan Gül, a.g.m. s. 107.

¹⁸¹ Konur Alp Koçak "ABD Başkanlık Sistemi: "Ayrı" Ama "Birlikte" Çalışan Organlar", (Ed. Semra Gökçimen), **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık Sistemi ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri**, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Yayın No:7, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara, 2017, s. 40.

¹⁸² a.g.m., s. 35.

¹⁸³ Hüseyin Gül, İhsan Kamalak, Songül Sallan Gül, a.g.m. s. 107.

artması ya da azalmasıdır.¹⁸⁴ Senatodaki senatör sayısı 100'dür.¹⁸⁵ Senatoda, her federe devletten iki senatör ile tüm eyaletlerin eşitliği hedeflenmiştir.¹⁸⁶ Temsilciler meclisi üyeleri daha küçük seçim bölgesince seçilirken, senatörler devletin tamamı tarafından seçilmektedir.¹⁸⁷ Anayasanın 1. maddesinde kongrenin nasıl oluşacağı, sahip olduğu güç ve mesuliyetleri belirtilmiştir. Bu doğrultuda temsilciler meclisi ve senato, kendilerine ayrı ayrı tanınan ve onlara mahsus güce (exclusive power) sahiptir. Aynı zamanda iki meclisin ortaklaşa sahip oldukları ve birlikte kullanmak durumunda oldukları bir güç de (concurrent power) söz konusudur. ABD'de de yasama faaliyetleri bu güçlerin kullanımı ile sağlanmaktadır.¹⁸⁸

Senatonun görev ve yetkileri; başkan tarafından yapılan atamaları onaylamaktır. Atamalar konusunda basit çoğunluğa göre ret ya da kabul kararı alınmaktadır. Yine yüksek mahkemeye atanacak her yeni üye için senatonun onayına ihtiyaç duyulmaktadır. Senatodaki çoğunluğu başkanın partisinden olan senatörlerin sağlaması durumunda başkanın işi kolaylaşmaktadır. Eğer çoğunluk farklı partilerden ise başkan ya ikna yolunu seçmeli ya da adayını değiştirmelidir. Senatoda çoğunluğun başka partiden olması durumunda başkan, kendi partisinden olan senatörlerle konuşabilir ve onların rızasını almak isteyebilir. Bu duruma "senatoryel nezaket" adı verilmektedir. Uluslararası antlaşmalar da senato tarafından onaylanmaktadır. Bu süreçte başkan önceden senatoyu bilgilendirmelidir. Antlaşmalar, senato tarafından üçte iki nitelikli çoğunluk ile kabul edilmekte ya da reddedilmektedir.¹⁸⁹ Azil (Impeachment) olayı temsilciler meclisinde başlamakta ve bir karar alınmaktadır. Alınan karar ne olursa olsun son karar senatoda yapılan oylamada alınmaktadır. Senatoda üçte iki nitelikli oy ile nihai karara varılmaktadır.¹⁹⁰ Son olarak başkan yardımcısı seçiminde ise yetki senatoya verilmiştir.¹⁹¹

¹⁸⁴ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s. 127-128.

¹⁸⁵ Hüseyin Erkul, Hüseyin Kara, Savaş Şimşek, "ABD ve Almanya Yerel Yönetimlerin Karşılaştırılması", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:14, Sayı:27, s. 35.

¹⁸⁶ Hüseyin Gül, İhsan Kamalak, Songül Sallan Gül, **a.g.m.** s. 107.

¹⁸⁷ Hatice Metin Altunok, **a.g.e.**, s. 82.

¹⁸⁸ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s. 130.

¹⁸⁹ **a.g.e.**, s. 131.

¹⁹⁰ **Amerika Hakkında ABD Yönetim Şekli**,

https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/amerika_hakkinda_abd_yonetim_sekli.pdf, (Erişim Tarihi:16.12.2019).

¹⁹¹ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s. 132.

“Halkın evi” olarak nitelendirilen temsilciler meclisinin görev ve yetkileri ise; yürütme ya da yargı dallarından herhangi biri içerisinde yer alan bir üyeyi suçlayarak (impeachment) yargılanması için süreç başlatmak, başkan adayının oy çoğunluğunu sağlayamaması durumunda her eyaletten seçilen birer delegenin oyu ile ABD Devlet Başkanı’nı belirlemek,¹⁹² para basılmasına onay vermektir.¹⁹³

Senato ve temsilciler meclisinin ortak sahip olduğu görev ve yetkilere baktığımızda; savaş ilan etmek, yüksek mahkemeden daha küçük mahkemeler kurmak, ABD adına borç almak, madeni para basmak ve bunun değerini belirlemek, yabancı paraların değerini belirlemektir. Ayrıca vergi, harç, gümrük resmi üretim ve tüketim vergisi koymak, bunların toplanmasını sağlamak, kamu borçlarını ödemektir. Birleşik Devletler’in ortak savunma ve genel refahını sağlamakta kongrenin görev ve yetkileri arasındadır.¹⁹⁴ En önemli görev ve yetkisi ise yukarıda belirtilenlerin yanında ABD’de hükümet, hükümete bağlı daire ya da bir kurumun yerine getirmesi gereken görev ve yetkiler için gerekli olan yasaları yapmaktır. Bunların dışında bir yasa yapması gerekirse bunu zorla da olsa ABD Anayasası ile ilişkilendirmek zorundadır.¹⁹⁵ Yasa tasarısının kabul edilmesi için ayrı ayrı her iki mecliste de üçte iki çoğunluk sağlanarak başkana gönderilmelidir.¹⁹⁶ Eğer başkan on iş günü içerisinde yasa tasarısını imzalamazsa yasa tasarısı yine de onaylanmış sayılmaktadır. Yasa tasarısının başkan tarafından veto edilmesi durumunda tasarı yeniden kongreye gönderilmektedir. Eğer kongre kararlı ise yine üçte iki çoğunluğu sağlamak şartı ile tekrar başkana gönderir. Böyle bir durumda başkan tasarımı onaylamak zorundadır. Fakat bu çoğunluk sağlanmaz ise yasa tasarısı veto edilmiş sayılmaktadır.¹⁹⁷ Kongrenin önemli yetkileri olmasına rağmen anayasa tarafından da yasaklanan bazı yetkilerinden bahsetmek mümkündür. Bir kişinin mallarının tamamına el konulması ve yurttaşlık haklarının tümüyle elinden alınmasına ilişkin yasa çıkarılamaz. Herhangi bir eyaletten ihraç edilen mallardan vergi ya da gümrük resmi alınamaz. Bir eyaleti başka bir eyaletten üstün tutacak ticaret yasaları

¹⁹² **Amerika Hakkında ABD Yönetim Şekli**, https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/amerika_hakkinda_abd_yonetim_sekli.pdf, (Erişim Tarihi:16.12.2019).

¹⁹³ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s.130.

¹⁹⁴ Hatice Metin Altunok, **a.g.e.**, s. 82.

¹⁹⁵ **a.g.e.**, s. 81-82.

¹⁹⁶ **Amerika Hakkında ABD Yönetim Şekli**,

https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/amerika_hakkinda_abd_yonetim_sekli.pdf, (Erişim Tarihi:18.12.2019).

¹⁹⁷ Süha Atatüre, **a.g.e.**, s. 143.

çıkarılamaz. Yasanın belirlediği gider yetkileri olmadan hazineden para çekilemez. İsyen ve istila durumunda kamu emniyeti gerektirmedikçe, “Habeas Corpus emri ayrıcalığı”¹⁹⁸ askıya alınamaz.¹⁹⁹ ABD’deki siyasi partilere bakıldığında Demokrat Parti ve devlet başkanının da mensup olduğu Cumhuriyetçi Parti’nin ağır bastığı çift parti sistemi egemendir.²⁰⁰ Ancak bunların dışında; Liberteryen Parti, Anayasa Partisi ve Yeşil Parti bulunmaktadır.²⁰¹

1.4.3. Yargı Organı

ABD’de, anayasanın hazırlanması sürecinde yaşanan federalist, anti-federalist tartışması yargı sisteminin oluşum aşamasında da kendini göstermiştir. Gücün merkezde mi toplanması gerektiği yoksa eyaletler arasında pay mı edilmesi gerektiği konusunda tartışan bu iki grup; tartışmanın sonunda ulaşılan çözümü ikili yargı sisteminde bulmuştur.²⁰² ABD yargı organının başında, ABD Yüce Mahkemesi (Supreme Court) vardır. Anayasanın 3. maddesine göre yargı yetkisi, yüce mahkemeye ve kongre tarafından atanan ya da kurulan alt mahkemelere verilmiştir. Buna istinaden de kongre, ülkeyi bölgelere ayırmış ve her bölge için ayrı ayrı alt mahkemeler meydana getirmiştir. ABD’de anayasa mahkemesi, 12 temyiz mahkemesi ve 94 bölge mahkemesi vardır. Kongrenin, federal mahkemeleri kurma ya da kapatma yetkisi bulunmaktadır. Fakat bu durum yüce mahkeme için söz konusu değildir. Ayrıca federal mahkemelerdeki yargıç sayısının tespiti de kongre tarafından yapılmaktadır.²⁰³ Federal mahkeme sisteminin özelliklerine bakıldığında; anayasanın üçüncü maddesine göre başkan, federal yargıçları önermekte ve yargıçlar senato tarafından onaylanmaktadır. Suçlanarak (impeachment) herhangi bir ceza almadıkça yaşam boyu görev almaktadır. Eyalet mahkeme sisteminin özelliği ise; eyalet yargıçları, seçim, belirli yıllar için atanma, yaşam boyu atanma ve seçim sonunda atanma gibi değişik yollarla seçilebilmektedir. Federal mahkemeler ve eyalet mahkemeleri, baktıkları konular bakımından farklılık arz etmektedir. Buna

¹⁹⁸ Habeas Corpus emri ilgilileri, ellerindeki tutukluyu mahkemeye çıkarmaya çağırın adli bir emirdir. İlgililer ellerindeki tutuklunun neden kısıtlandığını mahkemede anlatmak zorundadır. Eğer anlattıkları tatmin edici olmazsa hâkim tutuklunun serbest bırakılmasını emredebilir.

¹⁹⁹ Hatice Metin Altunok, *a.g.e.*, s. 83.

²⁰⁰ **Amerikan Demokrasisi ve Siyasi Partiler**, <http://www.tuicakademi.org/amerikan-demokrasisi-ve-siyasi-partiler/>, (Erişim Tarihi: 19.12.2019).

²⁰¹ **ABD’de Siyasi Partiler**, <https://www.amerikaninsesi.com/a/abd-de-siyasi-partiler/3293625.html>, (Erişim Tarihi: 19.12.2019).

²⁰² Süha Atatüre, *a.g.e.*, s. 188.

²⁰³ Konur Alp Koçak, *a.g.m.*, s.53.

göre federal mahkemelerin baktığı konular; bir yasanın anayasaya uygunluğuna, Birleşik Devletler'in yaptığı antlaşmalara, iki veya daha fazla eyaletin karıştığı davalara, bakan ve büyükelçilerin katıldığı davalara, denizcilikle ilgili davalara ve haksız tutuklamalarla ilgili ihlal davalarına bakmaktadır. Eyalet mahkemeleri ise; aile içi olaylarından, evlenme, boşanma, evlat edinme, yaralama, pek çok suç ve emlak davalarına bakmaktadır. Bu davalara bakarken anayasayı gözetmek zorundadır. Ayrıca, mahkemeler bazı durumların anayasanın yorumlanmasını gerektirdiğini düşündükleri zaman federal yüksek mahkemeye başvurabilirler, ancak mahkeme bunu kabul etmeyebilir.²⁰⁴ Anayasanın dördüncü maddesine göre her eyalet diğer eyaletlerin kanunlarına ve mahkeme kararlarına tam manada güven duymak ve uymak zorundadır.²⁰⁵ Yargı sisteminin en üst mahkemesi olan yüce mahkeme (anayasa mahkemesi) biri başkan ve sekizi de onun yardımcıları olmak üzere dokuz üyeden oluşmaktadır. Yüce mahkeme yargıçları da başkan tarafından seçilmekte ve senatoya atanması için önerilmektedir. Atamalarında senatodaki oy çoğunluğu ile karara varılmaktadır. Yüce mahkeme yargıçlarının ömür boyu görev hakları vardır, fakat azil (impeachment) durumu olursa temsilciler meclisinde yargılama başlamakta ve oylamalar sonunda kabul edilmesi durumunda senatoda yargılanmaktadır. Senatodaki yargılama sonucunda üçte iki oy ile suçlu bulunması halinde görevden alınabilmektedir.²⁰⁶

1.5. Kazakistan Cumhuriyeti İle Amerika Birleşik Devletleri'nin Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması

Kazakistan Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri başkanlık sistemine göre yönetilen iki ülkedir. Bu çalışmada, başkanlık sisteminde en demokratik yönetim sistemi ABD'de uygulandığı için karşılaştırma da ABD üzerinden yapılmıştır. İki ülkenin yönetiminde benzerlikler ve farklılıklar söz konusudur. Çalışmanın bu bölümünde bu benzerlikler ve farklılıklardan bahsedilmektedir. Öncelikle her iki ülke de kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsemiştir. Kazakistan Cumhuriyeti üniter bir devlet iken ABD federal bir devlettir. Kazakistan'da yürütmenin başında cumhurbaşkanı vardır. ABD'de ise devlet başkanı vardır. Bu

²⁰⁴ Süha Atatüre, a.g.e., 196.

²⁰⁵ **National Archives**, The Constitution of the United States: A Transcription, <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript>, (Erişim Tarihi:19.12.2019).

²⁰⁶ Süha Atatüre, a.g.e., 198.

adlandırmalar anayasalarına göre değişiklik göstermiştir. Her iki ülkede de devletin başı olabilmek için aranan şartlar farklılık arz etmektedir. ABD’de de adaylık şartları çok net iken Kazakistan’da adaylık için gerekli görülen durumlarda ek şartlar eklenebileceği hususu anayasada belirtilmiştir. Kazakistan anayasasındaki bu madde ile seçilme şartlarına müdahalenin de önü açılmıştır. Adayların belirlenme şekilleri de iki ülkede farklılık arz etmektedir. Adaylar Kazakistan’da partiler aracılığı ile belirlenirken, ABD’de partiler ve partilerin belirlediği delegeler tarafından belirlenmektedir. Kazakistan’da iki turlu seçim sistemi varken ABD’de üç turlu seçim sistemi vardır. Bu yüzden ABD’de kazanma ihtimali yüksek olan aday ikinci turda öne çıkmaktadır. Bu da tahmini seçim sonuçlarını yüksek oranda göz önüne sermektedir. İki ülkede de oy çoğunluğunun sağlanamaması durumunda sistem farklı işlemektedir. Kazakistan’da tekrar seçime gidilirken, ABD’de ise en çok oy alan üç aday arasından temsilciler meclisi nihai kararı vererek başkanı seçmektedir. Burada ABD’de yasama organının etkisi dikkat çekmektedir. İki ülkede başkanların görev sürelerinde de farklılıklar vardır. Kazakistan’da beş yıl olan görev süresi ABD’de dört yıldır. Kazakistan anayasasında iki dönemden fazla başkanlık yapamama maddesi varken ABD anayasasında ise yalnızca üst üste iki kez başkanlık yapabilme maddesi vardır. Kazakistan’da erken seçim kararı alınabilir ve bu karar cumhurbaşkanı tarafından alınmaktadır. ABD’de bu durum söz konusu değildir. Kazakistan’da bu kararın cumhurbaşkanının elinde olması, gücünün tehlike altında olması durumunda kullanılması olası bir yetkidir. Bu durumun demokrasiye aykırı olduğunu söylemek mümkündür. Başkanlık makamının boşalması durumunda iki ülkede de bu boşluk farklı şekilde doldurulmaktadır. Kazakistan’da senato başkanı koltuğa geçerken, ABD’de başkan yardımcısı koltuğa geçmektedir.

Yürütme mekanizması Kazakistan’da cumhurbaşkanı ve hükümetteyken, ABD’de bunların dışında faktörlerde yürütme mekanizması içerisinde yer almaktadır. ABD’de mesuliyet alanlarına göre ayrılan bu kurumlar başkana danışmanlık edip onun yükünü hafifletmekte ve daha sistemli bir yönetim işleyişi oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Kazakistan’da yürütmenin sadece cumhurbaşkanı ve hükümette olması cumhurbaşkanının yetkilerini güçlendirmekte olup demokratik anlamda da tartışılır duruma gelmesine sebep olmaktadır. Yürütme organının başındaki kişilerin görev ve yetkilerinde de benzerlikler ve farklılıklar söz

konusudur. Burada dikkat çeken en önemli husus, her iki ülkenin başkanlık sistemi ile yönetilmesine rağmen Kazakistan Cumhuriyeti'nde yürütmenin başındaki kişinin çok daha fazla görev ve yetkilere sahip olmasıdır. Kazakistan'da parlamento ve kamaralarının olağan ve olağanüstü seçimlerinin cumhurbaşkanı tarafından belirlenmesinin ve kamaraların üye tam sayısının üçte iki oy çoğunluğu ile yasama yetkisinin maksimum bir yıl süre ile kendisine aktarabilmesinin yasama organına bir müdahale olduğu ve hukuk devleti anlayışının dışında bir yetki olduğu söylemek mümkündür. ABD'de ise bu durum söz konusu değildir. Kazakistan'da devletin başındaki kişi parlamentoya danışarak savaş kararı alırken, ABD'de bu yetki tamamen kongreye aittir. ABD'de geçmişte zaman zaman bu kısıtlama bazı başkanlar tarafından delinmeye çalışılmıştır. Bu yetkinin tamamen kongreye ait olmasının asıl amacı yürütme gücünün tıranlaşmasını önlemektir. Görülüyor ki anayasada temel amaç yine yürütmeyi frenleme eğilimindedir. Af yetkisi ve silahlı kuvvetlerin başı olmaları ise her iki ülkede de ortak olan görev ve yetkilere aittir. Diplomatik temsilcilerin atanmasında Kazakistan Cumhurbaşkanı tek yetkili kişi iken, ABD'de senatonun yarısından fazlasının oyunun gerekliliği ile yasamanın gücü yine dikkat çekmektedir. Azil süreci ABD'de çok daha kolay olmaktadır. Önce temsilciler meclisi daha sonra senato tarafından yargılanmakta olup üçte iki oy çoğunluk karara varılması için yeterlidir. Fakat Kazakistan'da bu süreç oldukça zor ve uzun bir süreçtir. Bu süreç, meclis milletvekili üye tam sayısının üçte birinin isteği üzerine üye tam sayısının yarısından çoğunun oyu ile başlar ve senatoya gider. Senatoda üye tam sayısının yarısından çoğunun oyu ile bileşik oturumda görüşülür ve kamaraların üye tam sayısının dörtte üçünün oyu ile kabul edilir. Ayrıca, anayasa konseyinin ve yüksek mahkemenin de görüşüne başvurulmaktadır. Hatırlatmakta fayda vardır ki anayasa konseyinin başkanı ve iki üyesinin ataması cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır. Kazakistan'da azil süreci fazlasıyla zorlaştırılmıştır. Zorlaştıran diğer bir etken de suçlamanın geri dönme ihtimali olması durumunda suçlamayı yapan kişinin görevden alınmasıdır. Bu etken de suçlama ihtimalinin önünü kesmekte olup caydırıcı bir rol oynamaktadır. En önemli farklardan biri de Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın, parlamentoyu ve meclisi feshetme yetkisine sahip olmasıdır. ABD'de bu durum söz konusu değildir. Bu sebeple Kazakistan parlamentosunun, hükümet üzerinde herhangi bir denetleme yetkisinin olmadığını

söylemek mümkündür. Kazakistan'da cumhurbaşkanının kanun tasarılarının önceliğini belirleme hakkına sahip olması ve tasarının bir ay içerisinde onaylanmaması durumunda kanun hükmünde kararname çıkarması da yine yasama üzerindeki etkisini net bir biçimde ortaya koymaktadır. ABD'de bakanların onaylanması için senato onayı gerekiyken, Kazakistan'da bu durum söz konusu değildir. ABD'de yasama organı her anlamda yürütmeyi denetlemeye devam etmektedir. Kazakistan'da hükümet güvensizlik oyu ile düşürülebilirken, ABD'de bu durum söz konusu değildir. Ayrıca Kazakistan'da cumhurbaşkanı parlamento başkanları ve başbakan ile görüştüktan sonra temsilciler meclisi ve senatoyu feshedebilir. Bu ise iki ülke arasında yürütmedeki en önemli farklılıklardan biridir. Kazakistan Cumhuriyeti'nde başbakanlık makamı mevcutken, ABD'de başkan yardımcılığı makamı mevcuttur. ABD'de başkanın belli sebeplerden görevini yerine getirememesi durumunda başkan yardımcısının göreve geçmesi, bu makamın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Oysaki Kazakistan'da belirli durumlarda cumhurbaşkanının yerine geçecek en son kişi başbakandır. Ayrıca ABD'de seçimle gelen ve özellikle farklı bir bölgeyi temsil eden bir Başkan Yardımcısının olması Devlet Başkanının dengelenmesi açısından önemli bir faktördür. Fakat Kazakistan'da böyle bir makamın bulunmaması cumhurbaşkanını biraz daha pervasız hale getirmektedir. ABD'de başkan yardımcısının senatoya başkanlık etmesi ve alınacak bir kararda oy eşitliği söz konusu olduğunda belirleyici oyu başkan yardımcısının kullanıyor oluşu yine makamın önemi vurgulamaktadır. Fakat bu durum başkan yardımcılığı makamının yürütmenin mi yoksa yasamanın mı içerisinde yer aldığı sorunu da beraberinde getirmektedir. Kazakistan'da ise senato başkanı direkt olarak cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir. Herhangi bir oylamanın ya da seçimin söz konusu olmaması sebebiyle bu durum, cumhurbaşkanının senato üzerindeki etkisi olarak yorumlanabilir. Ayrıca ABD'de kabine oluşumunda "dengelenmiş kabine" nin oldukça önemli olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Burada hedeflenen yine farklı ırk, bölge, ideolojiden olan insanların dikkate alınması ve bütüncül bir yapı sağlamayı amaçlamış olmasıdır. Fakat Kazakistan'da böyle bir durum görülmemektedir.

İki ülkenin yasama organlarına bakıldığında; yasama Kazakistan'da Cumhuriyet Parlamentosu'ndayken ABD'de kongrededir. Her iki ülkenin yasama

organı iki kamaradan oluşmaktadır. Bu kamaralar Kazakistan'da meclis ve senato olarak adlandırılırken ABD'de temsilciler meclisi ve senato olarak adlandırılmaktadır. Fakat kamaraların üye sayıları, seçilme şartları ve seçilme şekilleri farklılık arz etmektedir. Kazakistan'da senatörlerin 15'inin cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi yasama organına bir müdahale olarak kabul edilebilir. ABD'de ise her eyaletten iki senatörün olması, eyaletler arasında eşitliği amaçlamaktadır. Senatoların görev ve yetkileri iki ülkede de benzerlik göstermektedir. Bir farklılık ise; ABD'de uluslararası antlaşmalar senato tarafından onaylanmaktadır. Kazakistan'da ise önce meclis daha sonra senatonun ayrı oturumlarında karara varılmaktadır. Daha önce de belirttiğim gibi ABD başkanlık seçimlerinde eşitlik olması durumunda nihai karar temsilciler meclisi tarafından verilirken, başkan yardımcılığında ise senato tarafından verilmektedir. Bu da gösteriyor ki temsilciler meclisi ve senato arasında bir eşitlik sağlanmaya çalışılmıştır. Yasa yapma süreci ise iki ülkede de farklılık göstermektedir. Yasa yapma ve geçirme süreci ise iki ülkede de kamaraların ortak alınan kararları arasındadır. Kazakistan'da başbakanın atanması için cumhurbaşkanına onay verme yetkisi mecliste iken, ABD'de ise iki kamaranın ortak yetkileri arasındadır. Bu da gösteriyor ki iki ülkede yasa yapma gibi önemli bir yetkiyi iki kamara arasında ortak kılarak alınacak kararların zorluk derecesini arttırmak amaçlamıştır. Ayrıca ABD'de iki kamaranın ortak yetkileri arasında olan başkanın vetosuna karşı veto yetkisi, kongreye büyük bir güç kaynağı oluşturmaktadır. Kazakistan'da ise hükümet tarafından sunulan yasa teklifi kabul edilmezse, başbakan kamaraların bileşik oturumunda güvenoyunu gündeme getirebilir ve her bir kamarada oy çoğunluğu sağlanmaz ise kanun tasarısı oylama yapılmaksızın kabul edilmiş sayılır. Bu durum yılda sadece iki kez olarak sınırlandırılmıştır. Fakat yine yürütme organına büyük bir güç kaynağı sağlamasına sebep olmuştur.

Kazakistan'da yargı anayasa mahkemesi ve cumhuriyet yüksek mahkemesinde, ABD'de ise yüce mahkeme ve kongre tarafından kurulan alt mahkemelerdedir. İki ülkenin yargı organları karşılaştırıldığında ise ilk farklılık anayasa mahkemesindeki üye sayıları ve görev süreleridir. İki ülkede de anayasa mahkemesi üyelerinin atanmasında farklılıklar söz konusudur. Kazakistan'da anayasa mahkemesi başkanı ve iki üyesinin cumhurbaşkanı tarafından atanması,

yargı üzerindeki yürütme etkisini ortaya koymaktadır. ABD’de ise yasama organı olan senatonun onayı olmaksızın devlet başkanının atama yapması olanaksızdır. Buradan da anlaşılacağı üzere ABD’de de kongre, denetim mekanizmasını başarılı şekilde sağlamıştır. Ayrıca ABD’de yargıçların görev sürelerinin ömür boyu oluşu başkanın görevden almasını engellemek ve yargıçları korumak adına alınmış bir önlem olarak ifade edilebilir. Bir diğer farklılık dokunulmazlık noktasındadır. Kazakistan’da eski devlet başkanları anayasa konseyinin daimi üyeleridir. Kazakistan’da anayasa konseyi üyeleri için dokunulmazlık söz konusu olurken, ABD’de azil (impeachment) durumunda anayasa mahkemesi yargıçları yargılanabilir. Anayasa mahkemeleri baktıkları konular bakımından iki ülkede de benzerlik arz etmektedir. Fakat alt mahkemeler için aynı durum söylenemez. Bu durum ise ABD’nin federal yapıda olmasından kaynaklanmaktadır.

Yapılan karşılaştırmada görüldüğü üzere başkanlık sisteminin öncülerinden olan ABD ile Kazakistan Cumhuriyeti’nin yönetim sistemlerinde büyük farklılıklar söz konudur. Kazakistan’da benimsenen başkanlık sisteminin temel prensiplerinden ciddi sapmalar olmuştur. Karşılaştırma sonucunda Kazakistan’da her ne kadar 2017 yılındaki değişiklik ile cumhurbaşkanının yetkilerinde bir kısıtlamaya gidilmişse de hala üstün yetkilere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Yasama organının, yürütme organı karşısında daha az rolü olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca yargı gibi önemli bir organın da bazı yetkilerinin cumhurbaşkanı elinde olması ülkenin demokratiklik anlamında sorgulanmasına sebep olmaktadır. Kazakistan Anayasası’nda kuvvetler ayrılığı ilkesinden bahsedilse de uygulanması noktasında eksiklikler olduğu dikkat çekmektedir. Ülkede siyasi kararlar alınırken kurumların çıkarları göz ardı edilmekte olup aile bağları, kişisel ilişkiler dikkate alınmaktadır. Bu durum, ülkenin demokratikleşme sürecinde negatif rol oynamaktadır. Yukarıda yapılan değerlendirmelerin amacı ise demokratik yapılanmaya biraz da olsa destek sağlamaktır. Ancak şuna da dikkat edilmelidir ki, Kazakistan Cumhuriyeti’nin demokratikleşme süreci 1990’lı yıllarda başlamış ve ülke çok sancılı bir süreç geçirmiştir. Bu açıdan bakıldığında demokratikleşme sürecinin zamana yayılması olası bir durumdur. Diğer taraftan ABD’de de yönetim mekanizmasının bu denli kusursuz işleminin en önemli faktörlerinden biri bu sistemin çok uzun süredir varlığını devam ettirmesidir. Sistem, bu süreç içerisinde şekillenmiş ve günümüzdeki

halini almıştır. Sistemde, sert bir güçler ayrılığı ile erkler arası ilişkileri düzenlemeyi amaçlayan etkili bir fren ve denge mekanizması vardır. Kazakistan’da sert bir güçler ayrılığı sağlanamasa da yapılan son anayasa değişikliğinden de anlaşılacağı üzere ülkede demokratikleşme adına büyük adımlar atılmaya başlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KIRGIZİSTAN CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ

2.1. Yürütme Organı

2.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri

Kırgızistan Cumhuriyeti ilk anayasasını 5 Mayıs 1993 yılında kabul etmiştir.²⁰⁷ Kırgızistan Anayasası 1996, 1998, 2002, 2003 ve 2005 yıllarında da değişikliğe uğramıştır.²⁰⁸ Kırgızistan’da, Nisan 2010 yılına gelindiğinde ise yaşanan olaylarla birlikte Cumhurbaşkanı Kumanbek Bakiyev görevden uzaklaştırılmış ve muhalefet lideri Roza Otunbayeva öncülüğünde yeni bir anayasa hazırlanarak parlamenter sisteme geçiş öngörülmüştür. Bu olayların sonucunda, 27 Haziran 2010 tarihinde yeni anayasa kabul edilmiş ve parlamenter sisteme geçilmiştir.²⁰⁹ Ayrıca Kırgızistan anayasasında 2017 yılında yapılan referandum ile bir değişikliğe gidilmiş ve 41 maddede değişiklik yapılmıştır. Bu maddelerin değişikliği ile başbakanın yetkilerini güçlendirmek amaçlanmıştır. Devlet başkanının yetkilerine dokunulmamıştır.²¹⁰ Anayasanın 1. maddesinde Kırgızistan’ın egemen, demokratik, hukuki, dünyevi, üniter, sosyal bir devlet olduğu belirtilmektedir.²¹¹ Anayasanın 3. maddesi, kuvvetler ayrılığı ilkesinin Kırgızistan siyasal rejiminin en temel ilkesi olduğunu vurgulamaktadır.²¹² Kırgızistan Anayasası’nın 60. maddesine göre devlet başkanı devletin başıdır, halkın ve devlet hakimiyetinin birliğini temsil etmektedir. 61. maddeye göre devlet başkanı altı yıllık süre ile seçilmektedir. Aynı kişi iki defa devlet başkanı olamamaktadır.²¹³

²⁰⁷ Şeref İba, “Kırgızistan’ın Anayasa Serüveni ve Jogorku Keneş”, *Avrasya Etütleri*, Cilt:36,Sayı:2 Ocak, 2019, s.50.

²⁰⁸ *a.g.m.*, s.52.

²⁰⁹ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, *Kırgızistan’ın Siyasi Görünümü*, <http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 21.03.2020)

²¹⁰ CNNTÜRK, *Kırgızistan’da referandum kabul edilen yeni anayasa onaylandı*, <https://www.cnnturk.com/dunya/kirgizistanda-referandum-kabul-edilen-yeni-anayasa-onaylandi>, (Erişim Tarihi:21.03.2020).

²¹¹ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, *a.g.e.*, s. 107.

²¹² Pınar Akçalı, “Kırgızistan’da Parlamenter Sisteme Geçiş: Genel Bir Değerlendirme”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/1, Yaz/2012 s. 197.

²¹³ Haluk Alkan, “Otoriter Yapılanma-Siyasal İstikrarsızlık Ayrımında Kırgızistan’da Anayasal Değişim” içinde *Orta Asya’da Siyaset ve Toplum* (Der. M. Turgut Demirtepe), 1. Baskı, Uşak Yayınları, Ankara,2012. s. 22.

62. maddedeki devlet başkanı seçilme şartlarına göre; 35 yaşından küçük, 70 yaşından büyük olmayan, Kırgızistan’da en az 15 yıl ikamet etmiş, devlet dilini bilen her Kırgızistan vatandaşı devlet başkanı olarak seçilebilmektedir. 30 bin vatandaşın imzasını toplamış her aday, devlet başkanlığına aday olabilmektedir. 63. maddeye göre devlet başkanının göreve başlaması için halk önünde yemin etmesi gereklidir. Yine aynı madde gereği devlet başkanı anayasa ile belirlenmiş yetkilerini kullandığı dönemde siyasi partilere üyeliği durdurulmalı ve siyasi partilerle ilgili her türlü faaliyetini sona erdirmelidir.²¹⁴

Devlet başkanının görev ve yetkileri ise 64. madde ile belirlenmiştir. Anayasada öngörülen durumlarda “Jogorku Keneş” seçimlerini belirlemek, yerel seçimlere karar vermek, kanunla belirlenen durumlarda yerel meclisleri feshetmek, kanunları imzalamak ya da kanunları itiraz sebepleriyle beraber “Jogorku Keneş”e geri göndermek, kanunları yayımlamak, gerekli görülen durumlarda “Jogorku Keneş”i olağanüstü oturuma çağırmak, hakimler seçim konseyinin önerisi ile yüksek mahkeme ve yerel mahkeme hakimlerinin atamaları veya atanmış olanların görevden alınması için adayları “Jogorku Keneş”ine sunmak, “Jogorku Keneş” ile anlaşmaya vararak başsavcıyı atamak, “Jogorku Keneş”in üye tam sayısının en az üçte ikisinin onayı ile ya da üye tam sayısının üçte birinin önerisi ile başsavcıyı görevden almak, ki bu madde başsavcı üzerinde yürütme organı içerisinde yer alan devlet başkanın gücünü kısıtlamaktadır. Başsavcının önerisi üzerine başsavcı yardımcılarını göreve atamak ve onu görevden almak, güvenlik konseyine başkanlık yapmak, af çıkarmak, milli banka başkan adaylarını “Jogorku Keneş”e sunmak, milli banka başkanının önerisi ile milli banka başkan yardımcısı ve mili banka yönetim kurulu üyelerini göreve atamak ve görevden almaktır. Seçimler ve referandum komisyonu üyelerinin üçte birinin seçilmesi ya da görevden alınması için adayları “Jogorku Keneş”e sunmaktır. “Jogorku Keneş”in belirlediği sayıştay üyeleri arasından sayıştay başkanını göreve atamak ve sayıştay başkanını görevden almaktır. Ayrıca sayıştay üyelerinin üçte birinin seçilmesi ve azil süreci için adayları “Jogorku Keneş”e sunmakta görev ve yetkilerindendir. Olağanüstü hal durumunda, savaş ilan ederken,

²¹⁴ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 125.

sıkıyönetim ilan ederken “Jogorku Keneş”e bildirmelidir. Devlet başkanı, Kırgız Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri’nin de başkomutanıdır.²¹⁵

Devlet başkanının bir antlaşmayı onaylaması başbakanla uzlaşmasına bağlıdır. Ayrıca söz konusu yetkiyi başbakana, hükümet üyelerine ve diğer yetkili kişilere devredebilir. Devlet başkanı; Kırgızistan Cumhuriyeti Savunma Konseyi’ne de başkanlık yapmaktadır.²¹⁶ Ayrıca yabancı ülkelere ve örgütlere atanacak temsilciler için devlet başkanı ve başbakan ortak hareket etmek zorundadır.²¹⁷

Anayasanın 66. maddesine göre devlet başkanı hastalık sebebiyle görevini yerine getiremezse “Jogorku Keneş”in kendi oluşturduğu tıp komisyonu kararı doğrultusunda ve “Jogorku Keneş” üye tam sayısının en az üçte ikisinin oyu ile devlet başkanı zamanından önce görevden alınabilir.²¹⁸ 67. maddeye göre ise devlet başkanı, sadece başsavcı tarafından eylemlerinde suç unsuru bulunması halinde “Jogorku Keneş”in iddia sunması durumunda görevden uzaklaştırılabilir. Soruşturma kararı, “Jogorku Keneş” üyelerinin en az üçte birisinin önerisiyle ve “Jogorku Keneş” tarafından oluşturulan özel komisyonun onayı ile “Jogorku Keneş”in toplam üye sayısının çoğunluğu tarafından kabul edilmelidir. Suçlamanın süresinden itibaren üç ay içerisinde “Jogorku Keneş”in üye tam sayısının en az üçte ikisi tarafından kabul edilmelidir. Bu sürenin geçmesi durumunda suçlama düşmüş sayılmaktadır.²¹⁹ Anayasada öngörülen nedenlerle devlet başkanının görevine son verilirse, devlet başkanının yetkileri 68. madde gereği “Jogorku Keneş” başkanına geçer. Fakat “Jogorku Keneş” başkanı yetkileri kullanamayacak durumda ise başbakana geçmektedir.²²⁰ Fakat böyle bir durumda görevi devralan kişinin hükümeti istifaya çağırma ve “Jogorku Keneş”e erken seçim kararı alma hakkı yoktur.²²¹ Kırgızistan’ın halen görev yapan devlet başkanı, Sooronbay Ceenbekov’dur.²²²

²¹⁵ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, s. 125-128.

²¹⁶ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 210.

²¹⁷ Haluk Alkan, “Otoriter Yapılanma-Siyasal İstikrarsızlık...”, s. 23.

²¹⁸ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s.212.

²¹⁹ **a.g.e.**, s.213.

²²⁰ Pınar Akçalı, **a.g.m.**, s. 125-128.

²²¹ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 213.

²²² T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Kırgızistan’ın Ülke Künyesi**, <http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi:18.04.2018).

2.1.2. Hükümet

Anayasanın 83. maddesine göre yürütme erki hükümettir. Yürütme erki; hükümet, ona tabi olan bakanlıklar, devlet komiteleri tarafından kullanılmaktadır. Başbakan, hükümete başkanlık etmektedir. 84. maddeye göre milletvekili sandalyelerinin yarıdan fazlasına sahip grup veya onun katıldığı gruplar koalisyonu “Jogorku Keneş” seçimleri sonrasındaki ilk toplantının birinci gününden itibaren 25 gün içinde, başbakanlık görevi için bir aday belirlemektedir.²²³ Önerilen aday, hükümet programını ve üyelerini “Jogorku Keneş”e sunmaktadır. Meclisin salt çoğunluğu ile güvenoyu alarak hükümet onaylanmalıdır. Bu sağlanmazsa, devlet başkanı mecliste en fazla üyeye sahip partiden aday göstermesini istemektedir. Süre şartı 15 gün ile sınırlandırılmıştır. Meclis, adaya yine güvenoyu vermezse, devlet başkanı en fazla çoğunluğa sahip ikinci partiden aday önermesini istemektedir. Yine güvenoyu alamaz ise meclisteki gruplar bir araya gelerek ortak bir aday belirlemelidir. Bu aday devlet başkanı tarafından üç gün içerisinde kararname ile başbakanlık görevine atanmaktadır. Devlet başkanı kararnameyi yayımlamak istemezse hükümet kendiliğinden atanmış sayılmaktadır. “Jogorku Keneş”in onayı ile başbakan seçilmektedir.²²⁴

Anayasanın 85. maddesine göre hükümet “Jogorku Keneş”e karşı sorumludur.²²⁵ Yine aynı maddeye göre hükümete güvensizlik oyu “Jogorku Keneş”in üçte birinin kararı ile gündeme gelir ve üye tam sayısının çoğunluğu ile karara bağlanır. “Jogorku Keneş”, devlet başkanı olağan seçimlerinden önceki 6 ay içerisinde hükümete güvensizlik oyunu görüşemez. Eğer güvensizlik oyu verilirse devlet başkanı bu kararı onaylayabilir ya da reddedebilir. Fakat “Jogorku Keneş” 3 ay içerisinde tekrar güvensizlik oyu verirse, devlet başkanı hükümeti istifaya çağırmalıdır.²²⁶ Anayasanın 86. maddesine göre, başbakan hükümete güvenoyu konusunu yılda sadece iki kez gündeme getirebilir. “Jogorku Keneş”in hükümete

²²³ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 136.

²²⁴ Haluk Alkan, “Otoriter Yapılanma-Siyasal İstikrarsızlık... s.27-28.

²²⁵ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 224.

²²⁶ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, s. 137-140.

güvenoyu vermemesi durumunda, devlet başkanı beş iş günü içerisinde hükümetin istifasını kabul etmeli ya da “Jogorku Keneş”e erken seçim kararı almalıdır.²²⁷

Anayasanın 88. maddesine göre hükümetin görev ve yetkileri; anayasa ve kanunların uygulanmasını sağlamak, devletin iç ve dış politikasını uygulamak, devlet bütçesinin uygulanmasına yönelik önlemleri ve raporları “Jogorku Keneş”e sunmak, sosyo-ekonomik, kültürel alanlarda tek devlet politikasının uygulanmasını sağlamaktır.²²⁸ Başbakanın görev ve yetkileri ise anayasasının 89. maddesinde belirlenmiştir. Buna göre; başbakanın görevi uluslararası antlaşmalara yönelik görüşmeler yapmak ve imzalamak, hükümetin karar ve emirlerini imzalamaktır. Başbakan, hükümeti yönetir ve bu yüzden yasama organı olan “Jogorku Keneş” karşısında bireysel sorumluluk taşımaktadır. Yüksek idari kuruluşların yöneticilerini göreve atamak ve görevden almakta görev ve yetkileri arasındadır.²²⁹ Kırgızistan’ın Başbakanı Muhammetkalıy Abılgažiye’dir.²³⁰

2.2. Yasama

Anayasanın 70. maddesine göre kendi yetkileri çerçevesinde yasama yetkisini ve kontrol işlevini kullanan en yetkili organ “Jogorku Keneş”tir. Nispi temsil esasına göre 5 yıllık süre ile seçilen 120 milletvekilinden oluşmaktadır. Seçim sonuçlarına göre bir siyasi parti parlamentoda en fazla 65 sandalyeye sahip olabilir. Bu şekilde tek parti hakimiyetinin engellenmeye çalışıldığını söylemek mümkündür.²³¹ 21 yaşına ulaşmış ve seçim hakkına sahip her Kırgızistan Cumhuriyeti vatandaşı milletvekili olarak seçilebilir. Anayasasının 71. maddesine göre milletvekillerinin yetkileri yemin ettikleri gün başlamaktadır.²³²

Meclis üyelerinin kürsü dokunulmazlığı ve milletvekili dokunulmazlığı hakkı 72. maddede belirtilmiştir. Anayasada 76. maddede muhalefet gruplarının etkin olması için bütçe ve hukuk komisyonları başkanlarının muhalefet grubundan seçilmesi zorunlu kılınmıştır. Anayasa, yasama sürecini parlamento grupları üzerinde

²²⁷ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 224.

²²⁸ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, s. 137-140.

²²⁹ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 226.

²³⁰ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Kırgızistan’ın Ülke Künyesi**, <http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi:21.03.2020).

²³¹ Haluk Alkan, “Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Kurumsallaşma Süreci: Geçen 20 Yılın Bilançosu”, **Bilgi**, Bahar 2012, Sayı 61, s. 11.

²³² Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, s. 129-130.

düzenlemektedir. Anayasanın 70. maddesi bunu destekler niteliktedir. Siyasal partiler ifadesi kullanılmamış olup, seçim sonrası şekillenecek gruplar eliyle meclisin işlev göreceği öngörülmektedir. Grup tek başına ya da koalisyon şeklinde de kurulabilir. Bir grup ya da koalisyon grubu Meclisin üye tam sayısının yarısından fazlasına sahip olursa, bir gruba çoğunluk adı verilmekte olup bu gruba destek vermeyen grup ve koalisyonlar da parlamenter muhalefet olarak adlandırılır.²³³

Yasama organı olan “Jogorku Keneş”in görev ve yetkileri 74. maddede düzenlenmiştir. Buna göre; devlet başkanı seçimlerini ilan etmek, referandum yapılmasına ilişkin kanunu kabul etmek, anayasa değişikliklerini gerçekleştirmek, kanunları kabul etmek, uluslararası antlaşmaları onaylamak ya da fesih etmek, sınır değişiklikleri ile ilgili karar vermek, devlet bütçesini onaylamak, hükümetin kalkınma programına onay vermek, hükümetin yıllık faaliyet programına onay vermek, savunma, ulusal güvenlik bakanları dışındaki bakanlara onay vermek, bakanlar kuruluna güvenoyu ya da güvensizlik oyu vermek, devlet başkanın önerisi ile yüksek mahkeme ve yüksek anayasa konseyinin üyelerini seçmek, kanunla öngörülen durumlarda onları görevden almak, af ile ilgili düzenlemeler çıkarmak, hakimler seçim konseyi üyelerinin oluşumunu onaylamak, devlet başkanının önerisi ile başsavcının atanmasını onaylamak, “Jogorku Keneş”in üye tam sayısının üçte birinin onayı ile başsavcının görevden alınmasına karar vermek, başsavcıya yönelik soruşturma yürütülmesine izin vermek, “Jogorku Keneş”in görevleri arasındadır.²³⁴ Yine aynı maddeye göre; devlet başkanının önerisiyle milli bankanın başkanını göreve atamak ve görevden almak, seçim ve referandum merkezi komisyonu ve sayıştay üyelerinden üçte birini devlet başkanın önerisiyle, üçte birini parlamentodaki çoğunluğun önerisiyle, üçte birini de parlamentodaki muhalefetin önerisiyle seçmek ve onları görevden almak, olağanüstü hal ilan ve sıkıyönetim ilan etmek son olarak da silahlı kuvvetlerin kullanımına karar vermek de görev ve yetkilerindendir.²³⁵ Anayasanın 78. maddesine göre üye tam sayısının en az üçte iki

²³³ Haluk Alkan, “Otoriter Yapılanma-Siyasal İstikrarsızlık... s. 25-26.

²³⁴ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, s. 130-133.

²³⁵ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 217-218.

çoğunluğu ile “Jogorku Keneş” kendini feshetme kararı alabilir. Böyle bir durumda devlet başkanı fesih gününden itibaren beş gün içinde erken seçim kararı almalıdır.²³⁶

Anayasanın 79. maddesine göre kanun teklifinde bulunma hakkı 10 bin seçmene, “Jogorku Keneş”, milletvekili ve hükümete verilmiştir.²³⁷ Anayasanın 80. maddesine göre “Jogorku Keneş”e sunulan anayasal kanunlar, devlet sınırlarının değiştirilmesini öngören kanunlar, “Jogorku Keneş” üye tam sayısının en az üçte iki oyu ile ve en az üç kez görüşüldükten sonra kabul edilmektedir. Anayasanın 81. maddesine göre ise devlet başkanı, sunulan kanunu aldığı günden itibaren en geç bir ay içerisinde imzalamalı ya da itiraz sebepleriyle birlikte geri göndermelidir. Fakat bütçe ve vergilerle ilgili kanunların devlet başkanı tarafından imzalanması zorunludur. Devlet başkanın itiraz ettiği kanun önerisi yine “Jogorku Keneş” milletvekili üye tam sayısının üçte ikisi tarafından tekrar kabul edilirse devlet başkanı bu kanunu on dört gün içerisinde imzalamak zorundadır. Eğer buna rağmen devlet başkanı kanunu imzalamayı kabul etmezse kanun “Jogorku Keneş” başkanı tarafından en geç on gün içerisinde imzalanmakta ve yayınlanmaktadır.²³⁸ 67. madde ile “Jogorku Keneş”e devlet başkanına cezai suçlamada bulunma hakkının tanınması ile “Jogorku Keneş”in devlet başkanını kendi otoritesine bağladığı, ya da bunu hedeflediği söylenilebilir.²³⁹ 114. maddeye göre anayasa değişikliği ile ilgili referandum kararı almakla ilgili tek yetkili makam “Jogorku Keneş”tir. Böylece yürütme organı olan devlet başkanın yasamayı devre dışı bırakması da pek mümkün olmamaktadır.²⁴⁰

Kırgızistan’ın önemli siyasi partileri; devlet başkanının da mensubu olduğu Sosyal Demokrat Partisi, Respublika-Ata-Curt Partisi, Kırgızistan Partisi, İlerleme ve Kalkınma Partisi, Ata Meken Partisi, Önüggü Progres Partisi, Bir Bol Partisi’dir.²⁴¹

²³⁶ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 220.

²³⁷ Haluk Alkan, “Otoriter Yapılanma-Siyasal İstikrarsızlık...”, s. 27.

²³⁸ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 221-22.

²³⁹ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 135-136.

²⁴⁰ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 237.

²⁴¹ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Kırgızistan’ın Ülke Künyesi** <http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi:21.04.2018).

2.3. Yargı

Anayasanın 93. maddesine göre Kırgızistan’da yüksek mahkeme ve yerel mahkemeler yargı sistemini oluşturmaktadır. Anayasaya göre, anayasa mahkemesi yüksek mahkemenin bir birimidir. 94. madde gereği Anayasaya göre hakimler bağımsızdır ve yalnızca anayasa kanunlarına bağlıdırlar. Ayrıca hakimlerin dokunulmazlık hakları vardır. Yüksek mahkeme başkanını ve yardımcılarını, yüksek mahkeme hakimleri tarafından üç yıllığına seçilmekte olup, iki defa üst üste aynı kişi başkan olarak seçilemez. 94. maddeye göre yerel mahkeme hakimleri de hakimler konseyinin önerisi ile devlet başkanı tarafından atanırlar ve aynı yolla görevden alınırlar. 95. maddeye göre yüksek mahkeme hakimleri, hakimler konseyinin önerisine dayanarak ve devlet başkanının başvurusu şartıyla “Jogorku Keneş” tarafından milletvekili üye tam sayısının en az üçte iki çoğunluğu ile zamanından önce görevinden uzaklaştırılabilmektedir. Anayasasının 5. maddesine göre hakimler konseyi; yerel mahkeme üyelerinin atanması, terfi, yer değiştirme ve soruşturma konularında en üst mercidir. Konsey üyelerinin üçte biri hakimler, üçte biri meclisteki çoğunluk, üçte biri de muhalefet grubu tarafından belirlenir.²⁴² Anayasasının 96.maddesine göre anayasa dairesi başkanı ve başkan yardımcısı ise üyeler arasından üç yıllığına seçilmekte olup aynı görevi iki defa yürütemezler.²⁴³ 64. maddeye göre başsavcı, yürütme organı olan devlet başkanı ve yasama organının anlaşmaya varması sonucu devlet başkanı tarafından atanmaktadır.²⁴⁴

2.4. İngiltere Hükümet Sistemi

2.4.1. Yürütme Organı

2.4.1.1. Hanedan(Taç): Görev ve Yetkileri

Resmiyette “Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı” olarak adlandırılan kısaca İngiltere olarak bilinen; tarihte “üzerinde güneş batmayan ülke” olarak bilinen Britanya İmparatorluğu, ismini imparatorluk olmamasına rağmen halen kullanmaya devam etmektedir. Bu krallık İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda adındaki dört parçadan oluşmaktadır. Bu dört parça içerisinde yer alan İngiltere’nin hükümet sistemi aşağıda incelenecektir. Ayrıca İngiltere gibi diğer

²⁴² Haluk Alkan, “Otoriter Yapılanma-Siyasal İstikrarsızlık...”, s. 30-31.

²⁴³ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 144.

²⁴⁴ **a.g.e.**, s. 125.

parçalarda birer ülke olup kendilerine ait siyasi örgütlenmeye sahip olmakla birlikte bu parçaların ayrı parlamentoları ve bayrakları da bulunmaktadır. Fakat diğer parçalar içerisinde yer alan ülke vatandaşları da İngiltere’de yapılan seçimlerde oy kullanabilmekte ve Britanya vatandaşı olarak kabul edilmektedir. Son olarak da, her bir parçanın Avam Kamarası içerisinde belirli bir sandalye sayısı ile temsil edilmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple, üniter (merkezi) biçimde örgütlenmiş olsa da, federal sistem gibi de görünmektedir.²⁴⁵

İngiltere’de uygulanmakta olan parlamenter sistem çeşitli evrimler geçirmiş, fazlasıyla zengin geleneksel uygulamalara ve teorik deneyimlere sahip olan bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Parlamenter sistemin ilki olarak görülen İngiliz parlamenter sisteminin temelleri “1215 Magna Carta’ya”²⁴⁶ dayanmaktadır. Tam anlamıyla demokratikleşme süreci ise 20.yy’da gerçekleşmiştir. Başbakan (*Prime Minister*), yürütmenin başı olarak görüldüğü İngiliz parlamenter sisteminde oldukça güçlü konumdadır. Başbakan, tarih içerisinde güçlü bir konum edinmesi sebebiyle “*Prime Minister*” olarak da adlandırılmaktadır. İngiliz parlamenter sisteminin bir diğer adı ise “*Westminster Modeli*” dir. Bu adlandırma ise Avam Kamarasının güçlü olduğu dönemlerde kullanılmaktaydı. İngiltere parlamenter sisteminin en önemli özelliklerinden biri de yazılı bir anayasa metnine sahip olmamasıdır.²⁴⁷ Anayasanın olmayışı bir esnekliğe sebep olmuş ve bu durum parlamentoya istediği kanunu çıkarabilme ve değiştirebilme hakkı vermiştir. Bu sebeple anayasanın önleyici rolünün İngiltere’de söz konusu olduğunu söylemek mümkün değildir. Ülkede, parlamentonun iradesi ve yasama süreci prosedürü yeterli görülmektedir.²⁴⁸

Alışılmış anlamda devlet erkinin üç önemli fonksiyonuna işaret eden yasama, yürütme ve yargı erkinin yumuşak kuvvetler ayrılığı görülmekte ve parlamenter sistem çerçevesinde bu güçler geleneksel otorite ve yasal-ulusal otoriteye dayanmaktadır. Modern sistemde giderek artan oranda sembolik bir devlet başkanı

²⁴⁵ Birsen Hekimoğlu, **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2010 s. 119.

²⁴⁶ 1215 Magna Carta İngiliz baronları ve Norman Kralı Johann arasından varılan uzlaşmaya verilen isimdir. O tarihten itibaren aşamalı olarak kralın yetkileri azaltılmış ve 17. Yüzyıl sonlarından itibaren ise parlamenter sistem somut olarak şekillenmeye başlamıştır.

²⁴⁷ Rıza Arslan, **a.g.e.**, s. 40.

²⁴⁸ Gonca Bayraktar Durgun, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, (Editörler: Burhan Aykaç, Şenol Durgun), içinde Çağdaş Siyasal Sistemler, Binyıl Yayınevi, Ankara, 2012, s. 26.

rolünü ise meşruiyeti geleneğe dayandırılan kral/kraliçe üstlenmiştir. Bahsi geçen hanedan ise 1952'den beri Kraliçe II. Elizabeth'dir. Ülkede yasama organı tarafından hanedanın ortadan kaldırılmasının önünde herhangi bir engel olmamasına rağmen zaman zaman yapılan kamuoyu yoklamasında halkın hanedana bağlılık sonucuna varılmıştır. Bu sebeple ki ülkede hanedan, varlığını halen sürdürmektedir.²⁴⁹

Hanedan tarafından seçimlerde en fazla milletvekili çıkarmış olan partinin lideri davet edilmekte ve kendisine hükümet kabinesi kurma yetkisi verilmektedir. Bunun üzerine yetkiye sahip olan parti lideri kabine kurma sürecini başlatmakta ve Avam Kamarasından güvenoyu aldıktan sonra da hükümet kurulmuş olmaktadır. Hanedanın tarihi süreç içerisinde hükümetin kurulma yetkisini vermek dışında başka görevleri de vardır. Devletin başı ve yürütmenin ayrılmaz parçası olmak, silahlı kuvvetlerin başkomutanı olmak, Anglikan Kilisesi'nin²⁵⁰ yüce yöneticisi ve başkanı olmak diğer görevlerindendir. Ayrıca hanedan pasif olarak ülkenin yönetimi ile ilgili hükümet tarafından bilgilendirilmekte ve gerektiğinde yeni reformlar yapması noktasında hükümete destek olmaktadır. Hanedan, ülkenin siyasi kültürünün önemli bir merkezi konumundadır. Hükümeti, kamuoyunun nabzını tutarak, uyarabilme ya da hükümete sorumluluklarını hatırlatma konusunda da hanedan önemli bir rol üstlenmiştir. Hanedan ayrıca "*Royal Prerogative Powers*" gücünü kullanarak Parlamentiye olağanüstü toplantıya çağırabilmekte, süresini uzatabilmekte, tatile gönderilmesini sağlamakta ya da başbakanın önerisi ile fesih edebilmektedir. Her yıl Lordlar Kamarası'nda, parlamentonun açılış söylevini okumak da hanedanın görev ve yetkilerindendir. Hanedan, 1707 yılından bu yana son halini almış kanun taslak ve tekliflerini imzalamaktadır. Hanedanın, başbakanın önerdiği lord adaylarını atamak, üst düzey yargıçlar da dahil olmak üzere bütün yüksek ünvanlı devlet memurlarını atamak ve içişleri bakanının isteği ile bağışlama yetkisini kullanmak da diğer yetki

²⁴⁹ Gonca Bayraktar Durgun, **a.g.e.**, s. 45.

²⁵⁰ VIII.Henry tarafından kurulan bir kilisedir. 1563 yılında Kraliçe Elizabeth tarafından 39 maddede tekrar düzenlenen Anglikanizm Mezhebi ülkenin resmi mezhebi olarak ilan edilmiştir. Detaylı bilgi için bakınız: Dünya Bülteni, **Anglikan Kilisesi Nasıl Kuruldu?**, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/anglikan-kilisesi-nasil-kuruldu-h132025.html> (Erişim Tarihi: 23.06.2020).

ve görevlerindendir.²⁵¹ Hanedanın teorik olarak yasaları veto etme yetkisi bulunsa da bu yetkiyi kullanmamaktadır. Bu yetki en son 1708 yılında kullanılmıştır.²⁵²

2.4.1.2. Hükümet

Yukarıda da bahsedildiği gibi Avam Kamarası için en çok oy alan siyasi partiye “Taç” tarafından hükümeti kurma yetkisi verilmektedir.²⁵³ Ülkenin yönetim sisteminde en önemli ve en güçlü siyasi kurumun hükümet, en güçlü rolün de başbakanda olduğunu söylemek mümkündür. Hanedan zaman içerisinde formaliteden roller üstlenmiş ve fiilen yetkilerin çoğu başbakanda toplanmıştır. Ülke kabinesi, başbakan, devlet sekreteri, tarihsel olarak kabine üyeliği verilen yargının başındaki en yetkili kişi, avam ve Lordlar Kamarası başkanları ile bir baş sekreterin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Kabine üyeleri parlamentoda çoğunluğa sahip siyasi parti liderinin her iki meclis üyeleri arasından seçtiği kişilerin hanedan tarafından atanması ile oluşmaktadır. Hükümet yetkilerinin yerine getirilmesinde en önemli rol başbakanda olup kabinenin oluşmasında ve düşmesinde de tek yetkili kişidir. Başbakanın, kabine içerisindeki üstünlüğüne en önemli örnek bakanları görevden alma yetkisine sahip olmasıdır. Kabine üyeleri, parlamentoya karşı sorumlu hem başında bulundukları kurumun faaliyetleri sebebiyle şahsi hem de kabine üyesi olmalarından dolayı ortak sorumluluğa da sahip kişilerdir. Kabine üyesinin, hükümet politikalarını eleştirmesi durumunda istifası beklenmektedir.²⁵⁴ Ülkede iki partili sistem vardır. Seçimde en çok oy alan siyasi parti çok az bir farkla da olsa çoğunluğa sahip olmakta ve geriye kalan büyük bir çoğunluk da muhalefet rolü üstlenmektedir. Yani ülkede, tek partili ve dar çoğunluklu bir hükümet sistemi varlığını göstermektedir. Bu yüzden koalisyon ya da azınlık hükümetleri tarih içerisinde oldukça az yer bulmuşlardır.²⁵⁵ Bu siyasal sistemin en önemli özelliklerinden biri de hükümetin, parlamentonun güvenoyuna ihtiyaç duymasıdır. Yani Avam Kamarası, hükümeti güvenoyu oylaması ile görevden uzaklaştırabilmektedir.²⁵⁶ Ayrıca kabinenin elinde bulundurduğu kanun tasarısı hazırlama ve Avam Kamarasına sunma

²⁵¹ Rıza Arslan, **a.g.e.**, s. 75-76.

²⁵² Hukuktar.org, **Kraliçenin yetkileri nelerdir?**, <https://hukuktar.org/2016/08/15/kralicenin-yetkileri-nelerdir/> (Erişim Tarihi: 02.07.2020).

²⁵³ **a.g.e.**, s. 76.

²⁵⁴ Gonca Bayraktar Durgun, **a.g.e.**, s. 47-48.

²⁵⁵ Sezen Kama, “Parlamentar Hükümet Sistemi Olarak “Westminster Modeli” Britanya Örneği Üzerine Bir Deneme” **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, cilt:22 sayı:2, 2016, s. 174.

²⁵⁶ **a.g.e.**, s. 175.

hakkı kabineye etkin bir güç kazandırmıştır.²⁵⁷ İngiltere’de halen görev yapan başbakan ise Boris Johnson’dır.²⁵⁸

2.4.2. Yasama Organı

İngiltere parlamentosunda iki meclisli olan yasama organı en üst siyasi otorite olarak görülmektedir. Bunlar; Avam Kamarası ve Lordlar Kamarasıdır. Avam Kamarası üyeleri halkoylaması ile seçilen 650 üyeden oluşmaktadır. Her seçim bölgesinden bir üye çıkarılmaktadır. Bu seçim bölgelerinin sayısı; İngiltere için 533, İskoçya için 59, Galler için 40, Kuzey İrlanda içinse 18 olarak belirlenmiştir. Seçimlerde genel oy ve tek turlu basit çoğunluk sistemi uygulanmaktadır. Siyasi partilerden çok partilerin seçim bölgeleri için belirledikleri adaylar önem arz etmektedir.²⁵⁹ İngiltere’de seçilme yaşı ise 21 olarak belirlenmiştir.²⁶⁰ Avam Kamarası geniş yetkiler ile donatılmıştır. Seçim ile ilgili önceden belirlenmiş bir tarih söz konusu olmamakla birlikte Avam Kamarası üyelerinin görev süreleri en fazla beş yıl olarak belirlenmiştir. Fakat başbakanın beş yıl içerisinde istediği zaman seçimi yenileme yetkisi bulunmaktadır.²⁶¹

Avam Kamarasının görev ve yetkileri; yürütmeyi/hükümeti seçmek, yürütmeyi/hükümeti denetlemek, kanunlar yapmak ve halkın şikayetleri ile ilgili konularla alakadar olmaktır. Parlamentonun hükümeti denetlemesinin en iyi yollarından biri hafta da bir kez yapılan “*parlamento soru zamanı*” olarak adlandırılan parlamento üyelerinin başbakana, kabine üyelerine sorular sorması ve muhalefetin başbakanla karşı karşıya geldiği uygulamadır.²⁶² Avam Kamarası üyelerinin dokunulmazlığı yoktur. Yani bir suç işlemeleri halinde ülkedeki diğer vatandaşlarla aynı usulde yargılanmaktadırlar.²⁶³ Kanun yapma süreci ise kamusal tasarılar olarak adlandırılan kabinenin veya meclis üyelerinin ya da özel yasa tasarıları olarak adlandırılan özel hukuk şirketlerinin Avam Kamarasına ya da

²⁵⁷ Gonca Bayraktar Durgun, **a.g.e.**, s. 49.

²⁵⁸ Milliyet, **Boris Johnson kimdir? İngiltere Başbakanı Boris Johnson kaç yaşında, Türk mü?**, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/boris-johnson-kimdir-ingiltere-basbakani-boris-johnson-kac-yasinda-turk-mu-6183001> (Erişim Tarihi: 23.06.2020).

²⁵⁹ Fatih Kara, “Birleşik Krallık Avam Kamarası Çalışma Usul ve Esasları Üzerine, **Yasama Dergisi**, Cilt:7 Sayı:21, 2012, s. 15.

²⁶⁰ **a.g.e.**, s. 16.

²⁶¹ Gonca Bayraktar Durgun, **a.g.e.**, s. 32.

²⁶² **a.g.e.**, s. 34.

²⁶³ Fatih Kara, **a.g.e.**, s. 23.

Lordlar Kamarası'na sunması ile başlamaktadır.²⁶⁴ Yalnızca vergilendirmeyi ilgilendiren yasa yapma süreci ise Avam Kamarası tarafından başlatılmalıdır.²⁶⁵

Ülkede yasa yapma süreci beş aşamadan oluşmaktadır. İlk okuma, ikinci okuma, komisyon aşaması, rapor aşaması ve üçüncü okuma yasa yapma sürecinin gerçekleştirildiği beş aşamadır. İlk okumada kanun teklifleri kamarada okunmakta, ikinci okuma da oylama yapılmakta ve kabul edilmesi sonucunda komisyona gönderilmektedir. Üçüncü okuma ise komisyon raporunun detaylı olarak tartışıldığı aşamadır. Bu aşama esnasında kamara ufak değişiklikler yapabilmekte fakat komisyonun hazırladığı rapor kamarayı tatmin etmemişse tekrar incelenmesi için komisyona geri gönderebilmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi komisyon fazlasıyla önem arz etmektedir. Yasa sürecinde komisyon raporu Avam Kamarasının kararını belirleyen en önemli faktördür. Bu komisyonlar ise genel ve özel komisyonlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel komisyon yasa yapma sürecinde etkili olan komisyondur. Özel komisyon ise parlamenter denetimden sorumlu olan komisyondur.²⁶⁶ İngiltere'de de diğer parlamenter sistemlerde olduğu gibi yasa tasarılarının yani bakanlar kurulu tarafından sunulanların, yasa tekliflerine yani üyeler tarafından sunulanlara oranla yasalaşma olasılığı oldukça yüksektir.²⁶⁷

İngiliz vatandaşı olan yani İngiltere ya da denizaşırı İngiliz topraklarından, İrlanda Cumhuriyeti'nden gelen ve 21 yaşını doldurmuş her birey Lordlar Kamarası üyesi olma hakkına sahiptir.²⁶⁸ Lordlar Kamarası'nda ruhani lordlar ve dünyevi lordlar olmak üzere iki tür üyelik mevcuttur. Ruhani lordlar din adamlarından oluşmakta ve yetmiş yaşında emekli olmaları halinde yerine yeni bir din adamı atanmaktadır. Dünyevi lordlar da soya dayalı olanlar ve soya dayalı olmayanlar olarak kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır.²⁶⁹ Lordlar Kamarası üyeleri ise seçim usulüyle değil de atama usulüyle göreve gelmektedir. Üyeler, başbakanın önerisi üzerine hanedan tarafından atanmaktadır. "*Lordlar Kamarası Atama Komitesi*" tarafından atanan üyeler de bulunmaktadır. Ayrıca soya dayalı olarak da Lordlar Kamarası üyesi olma hakları da bulunmaktadır. Ayrıca hanedan tarafından atanan

²⁶⁴ a.g.e., s. 29.

²⁶⁵ Yahya Demirkanoğlu, "Hükümet Sistemleri ve Yasalaştırma: Karşılaştırmalı Bir İnceleme", **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:9 Sayı:1, 2020, s. 91.

²⁶⁶ Fatih Kara, a.g.e., s. 30-31.

²⁶⁷ Yahya Demirkanoğlu, a.g.e., s. 91.

²⁶⁸ Rıza Arslan, a.g.e., s. 69.

²⁶⁹ Fatih Kara, a.g.e., Rıza Arslan, a.g.e., s. 12.

soya dayalı olmayan lordlar da bulunmaktadır. Bu lordlar yaşamları boyunca görevi yerine getirir ve bu hakkını soy bağı ile başka birine devretme hakları bulunmamaktadır.²⁷⁰ Günümüzde 800 civarı Lordlar Kamarası üyesi bulunmaktadır.²⁷¹ Lordlar Kamarası'nın ise iki önemli görevi bulunmaktadır. Birincisi yasamadır. Yani Avam Kamarasının kendisine sunduğu yasa tasarılarını incelemek ve ilgili komisyonlarda ilgilenilmesini sağlamak yasama görev ve yetkilerindendir. İkincisi ise denetimdir. Yani yasamanın bir parçası olan lordlar yürütmenin denetlenmesinden sorumlu olmaktadır. Lordlar Kamarası, Avam Kamarasının sunduğu yasa tasarısını bir yıl bekletme hakkına sahiptir. Mali yasa tasarılarını en fazla bekletme süresi ise bir ay olarak belirlenmiştir. Fakat Lordlar Kamarası yasamanın engellenmemesi adına bu hakkını kullanmamayı tercih etmektedir. Lordlar Kamarası, Avam Kamarasına göre denetimde daha az yer edinmiştir. Sebebi ise başbakanın dahi Avam Kamarasından belirlenmesidir. Her ne kadar Lordlar Kamarası'ndan da bakanlar seçilse de görece önemsiz ve sayılarının az olmaları sebebiyle lordların denetim üzerindeki etkinlikleri zayıftır. Yani Lordlar Kamarası'ndan olan bakanların sayısı denetim gücünü belirlemektedir.²⁷² Lordlar Kamarasında bir kararın kesinlik kazanması için ise yeterli olan sayı 30'dur. Otuzdan fazla üyenin oylamaya katılması halinde salt çoğunluk esas alınmaktadır.²⁷³ İngiltere'deki önemli siyasi partiler; Muhafazakar Parti, İşçi Partisi, Liberal Demokrat Parti, İskoç Ulusal Partisi'dir.²⁷⁴

2.4.3. Yargı Organı

İngiltere'de yazılı bir anayasanın bulunmaması sebebiyle İngiliz yargı sistemi görenekler üzerine var olmuştur. Yargı kaynaklarında yasal düzenlemeler ve emsal kararlar büyük bir önem arz etmektedir.²⁷⁵ Bu anlamda üç anayasal yetki kaynağı olduğunu söylemek mümkündür. Yani parlamentonun geçmiş tarihlerde çıkardığı kanunlar ve parlamentonun hanedanın gücünü azaltmak adına geçmişte verdiği

²⁷⁰ Sezen Kama, **a.g.e.**, Rıza Arslan, **a.g.e.**, s. 190.

²⁷¹ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Birleşik Krallık'ın Siyasi Görünümü**, <http://www.mfa.gov.tr/ingiltere-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi:20.06.2020).

²⁷² Fatih Kara, **a.g.e.**, s. 13-14.

²⁷³ **a.g.e.**, s. 15.

²⁷⁴ DW, **İngiltere seçimlerindeki partiler ve gündemdeki ana konular**, <https://www.dw.com/tr/ingiltere-se%C3%A7imlerindeki-partiler-ve-g%C3%BCndemdeki-ana-konular/a-39154439> (Erişim Tarihi:21.06.2020).

²⁷⁵ Rıza Arslan, **a.g.e.**, 85.

uğraşlar neticesinde elde ettiği bazı haklar (1215 Magna Carta gibi),geçmişte mahkemeler tarafından verilen kararlar, zaman içerisinde gelenekselleşmiş haklar (parlamentonun yıl içerisinde kaç kez toplanması gerektiği gibi) anayasal yetki kaynağını oluşturan unsurlardır.²⁷⁶ İngiliz Anayasa Mahkemesi temelleri 2005 yılında yapılan bir reform ile atılmış ve 2009 yılında göreve başlamıştır. Eskiden lordlar kamarasında bulunan üst mahkeme ve diğer hukuki yetkiler sona ermiş ve bu yetkiler anayasa mahkemesine verilmiştir.²⁷⁷ Büyük Britanya Anayasa Mahkemesi 12 hakimden oluşmaktadır. Bir hakimin istifası ya da vefat etmesi durumunda başbakanın önerdiği bir kişi hanedan tarafından atanmaktadır. Başbakanın önereceği aday ise hakimler komisyonunca belirlenmektedir. Anayasa mahkemesi üyelerinin görevden alınması için her iki meclisin onayı gereklidir. Anayasa mahkemesi en üst itiraz mahkemesidir. Merkezi yönetim ve bölgeler arasında yaşanan sorunlarda son sözü söyleme yetkisi de anayasa mahkemesine aittir.²⁷⁸

2.5. Kırgızistan Cumhuriyeti İle İngiltere Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması

Bu başlık altında Kırgızistan Cumhuriyeti ve İngiltere'deki yürütme, yasama ve yargının benzerlikleri ve farklılıkların ortaya koyulması amaçlanmıştır. Karşılaştırma için İngiltere'nin seçilme sebebi ise parlamenter sistemin doğduğu yer olmasından kaynaklıdır. Köklü geçmişi ile ortaya koyduğu sistem dünyada pek çok ülkede uygulanmaktadır. Kırgızistan bağımsızlığı geç kazanan Orta Asya ülkelerindendir. Fakat Kırgızistan bağımsız bir ülke olarak tarih sahnesinde çok geç çıkmasına rağmen demokrasi adına önemli adımlar atmaktan geri kalmamıştır. Kırgızistan halkı diğer Orta Asya ülkelerine nazaran demokrasi kavramı konusunda çok daha hassastır. Halk kabul etmediği yönetimleri devirmek adına elinden geleni yapmaktadır. Bunun en büyük örnekleri de 2005 ve 2010 yılındaki gösteriler ile hükümetlerin devrilmesi olmuştur. Kırgızistan anayasası çok fazla değişikliğe uğramış ama en kökü değişiklik 2010 yılında parlamenter sistemin kabul edilmesi ile olmuştur. Kırgızistan, başkanlık sisteminin tek bir kişiyi mutlu ettiğini, ülkede otorite ve baskıya yol açtığını ayrıca ifade özgürlüğünü kısıtladığını öne sürerek herkesin

²⁷⁶ Birsen Hekimoğlu, **a.g.e.**, s. 126-127.

²⁷⁷ Rıza Arslan, **a.g.e.**, s. 87.

²⁷⁸ Rıza Arslan, **a.g.e.**, s. 88-89.

kararlara katılması amacıyla parlamenter sisteme geçildiğini açıklamıştır. Ayrıca Kırgızistan'ın Orta Asya ülkelerine demokrasi anlamında rol model olacağına dair söylemlere de rastlamak mümkündür. Kırgızistan'ın bu söylemini ne kadar yerine getirebileceği bu karşılaştırma sonucunda az da olsa ortaya koyulmuş olacaktır. Kırgızistan üniter bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. İngiltere ise Birleşik Krallık'ın içerisinde yer alan dört parçadan biridir. Diğer parçaların vatandaşları İngiltere seçimlerinde oy kullanma hakkına sahiptir. Bu sebeple İngiltere her ne kadar üniter biçimde örgütlenmiş olsa dahi federal bir sistem gibi de görünmektedir. İngiltere'de parlamenter sistem köklü tarihi sebebiyle oldukça güçlü bir konumdadır. İngiltere ve Kırgızistan arasındaki en önemli farklardan biri de İngiltere gibi bir devletin yazılı bir anayasaya sahip olmayışdır. İngiltere'de anayasanın olmayışından dolayı bir esnekliğin olduğunu söylemek mümkündür. Anayasa otoritenin sağlanması anlamında oldukça önem arz etmektedir. İngiltere'de bir anayasanın var olmayışı parlamentonun bu durumdan istifade ederek kanun çıkarabilme ve değiştirebilme hakkının olmasına neden olmakta ve burada anayasanın önleyici rolünün olmadığını ortaya koymaktadır. İngiltere'de anayasaya halen ihtiyaç duyulmamakta parlamentonun iradesi ve gelenekselleşmiş yasama süreci prosedürleri yeterli görülmektedir. Kırgızistan ise anayasası konusunda oldukça hassas davranmış ve detaylı bir anayasa metni ortaya koymuştur. Her iki ülke de kuvvetler ayrılığını benimsemiştir. İki ülke arasındaki en büyük farklılıklardan biri devlet başkanlığı makamıdır. İngiltere'de bu makam her ne kadar sembolik olarak da olsa kral/kraliçe yani hanedana aittir. Hanedanın başındaki kişi ise soy bağına göre belli olmakta ve ömür boyu görevini devam ettirmektedir. Her ne kadar ülkenin yasama organı hanedanı kaldırma yetkisini elinde bulundursa da bunu tercih etmemektedir. Sebebi ise İngiliz halkının hanedana olan bağlılığıdır. Ülke de zaman zaman hanedanla ilgili kamuoyu yoklamaları yapılmaktadır. Kırgızistan'da ise devlet başkanı seçim ile başa gelmekte olup görev süresi de altı yıl ile sınırlandırılmıştır. Her iki ülkede de yasama organın güvenoyu vermesi halinde hükümeti kurma yetkisini devlet başkanlığı makamına vermektedir. Yine iki ülkede de bu makamdaki kişiler silahlı kuvvetlerin başı olarak görülmektedir. İngiltere'de hanedanın dini Anglikan Kilisesi'nin yüce yöneticisi ve başkanı olması sebebiyle dini bir gücü de elinde bulundurmaktadır. Bu durum halkın gözünde kutsal bir güce de sebebiyet verebilir. Her iki ülkede de

başkanlık makamındaki kişinin yasama organını olağanüstü toplantıya çağırma hakkı vardır. İngiltere’de başbakanın önerisi üzerine hanedanın yasama organını fesih yetkisi vardır. Kırgızistan’da fesih yetkisi ise yasama organının kendisine bırakılmıştır. Ülkede bunun için yasama organının üçte ikisinin onayı gereklidir. Bu sebeple Kırgızistan’ın kendisini koruma altına aldığı söylenilebilir. Her iki ülkede de devlet başkanlığındaki kişiler için kanunları imzalamak da ortak görev ve yetkilerindendir. Her iki ülkede de devletin başındaki kişilerin yasa tasarılarına itiraz hakkı bulunmaktadır. Fakat İngiltere’de bu yetki en son 1708 yılında kullanılmıştır. Kırgızistan’da ise devlet başkanının bütçe ve vergilerle ilgili yasa tasarılarına itirazı anayasa ile engellenmiştir. Diğer itirazlarda ise yasama organının üçte ikisinin onayı halinde onaylamak zorundadır. Yasama organı içerisinde yer alan Lordlar Kamarasının üyelerini başbakan önermekte ve hanedan atamaktadır. Buradan yola çıkarak ülkede yürütme ve yasamanın iç içe geçtiğini söylemek mümkündür. İngiltere’de başbakanın önerisi üzerine üst düzey yargıçlar da dahil olmak üzere yüksek ünvanlı devlet memurlarının atanması da hanedanın görev ve yetkilerindendir. Kırgızistan’da ise yüksek mahkeme hakimleri, yerel mahkeme hakimlerinin atanmasında yasama organı yetkilidir. Başsavcının atanmasında da yasama organının rızasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kırgızistan’da milli banka başkan adayları, yardımcıları ve üyeleri de devlet başkanı tarafından yasama organına sunulmaktadır. Sayıştay üyelerini yasama organı belirlemekte ve ataması devlet başkanı tarafından yapılmaktadır. Sayıştay üyelerinin görevden alınması noktasında ise yasama organına sunulması gerekli kılınmıştır. Buradan da anlaşılabileceği üzere yasama organı, devlet başkanı üzerinde sıkı bir denetim mekanizması oluşturmuştur. Kırgızistan’da bir antlaşmanın imzalanması hususunda başbakan ile devlet başkanının uzlaşması gereklidir. Bu durum başbakan için önemli bir güç unsuru teşkil etmektedir. Her iki ülkede de devletin başındaki kişi af yetkisini elinde bulundurmaktadır. Fakat İngiltere’de iç işleri bakanlığının isteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Yukarıda yazılanlardan anlaşılabileceği üzere Kırgızistan’da yasama organı sağlam bir fren ve denge mekanizması oluşturmaktadır. İngiltere’de ise oldukça sembolik kalmıştır. Kırgızistan’da devlet başkanının görevden alınma kararı yasama organı tarafından verilmektedir. Devlet başkanının görevine son verilmesi halinde yetkileri yasama organı başkanına geçmektedir. Eğer o görevi

devralamayacak durumda ise başbakana geçmektedir. Görülüyor ki yasama organı bu anlamda da öne çıkmıştır. İngiltere’de böyle bir durum söz konusu değildir çünkü devlet başkanlığı makamı doğuştan edinilmiş bir hak olarak görülmektedir. Her iki ülkede de en çok oy alan siyasal partiye hükümeti kurma yetkisi verilmektedir. İngiltere’nin ülke kabinesini; başbakan, devlet sekreteri, yargının başındaki en yetkili kişi, avam ve Lordlar Kamarası başkanları oluşturmaktadır. Bu anlamda İngiltere’de yürütme, yasama ve yargının iç içe işlediğini söylemek mümkündür. İngiltere’de hükümetin düşmesindeki en yetkili kişi başbakandır. Kırgızistan’da ise güvenoyu ve güvensizlik oyu ile yasama organı hükümeti düşürme yetkisine sahiptir. Kırgızistan’da güvensizlik oyunun gündeme gelmesi için yasama organın üçte birinin oyu yeterlidir. Karara bağlanması içinse üye tam sayısının çoğunluğuna ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim Kırgızistan’da 2018 yılında koalisyon hükümetinin düşmesi bu yetkinin ne kadar önemli ve uygulanabilir olduğunu ortaya koymaktadır. Her iki ülkede de hükümet, yasama organına karşı sorumlu tutulmuştur. İki ülkede de hükümetin kanun tasarısı hazırlama yetkisi bulunmaktadır. Bu anlamda iki ülkenin de hükümetinin yasama karşısında avantajlı olduğunu söylemek mümkündür.

İki ülkenin yasama organlarına bakıldığında en büyük farklılığa; İngiltere’deki yasama organının iki kanatlı olması sebebiyet vermektedir. Kırgızistan’da ise yasama organı “Jogorku Keneş” e aittir. İngiltere’de meclis, Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası olarak ikiye ayrılmıştır. Avam Kamarasına ve “Jogorku Keneş” e seçilme yaşı her iki ülkede de aynıdır. Ancak, Lordlar Kamarasında yaş şartı farklılık göstermektedir. Bunun sebebi de lordların kendi içerisinde de tekrar yan kollara ayrılmasından dolayıdır. Avam Kamarasının görev süresi ise en fazla beş yıl olarak belirlenmiş ve başbakana istediği zaman seçimi yenileme hakkı tanınmıştır. Bu madde başbakana tanınan üstün gücü ortaya koymaktadır. Kırgızistan’da ise görev süresi oldukça net olup beş yıl ile sınırlandırılmıştır. İngiltere’de “*parlamento soru zamanı*” ile yasama organına hükümeti denetleme yetkisi açıkça verilmiştir. Burada muhalefetin de rolü büyüktür. Kırgızistan’da ise yürütme organının aldığı birçok kararda yasama organının onayına ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmıştır. Başsavcının atanması ve görevden alınmasında da yasama organı belirleyici rol üstlenmektedir. Burada da yargı organının yürütmeden korunması amaçlanmıştır. Kırgızistan’da anayasal değişiklik

ile ilgili tek yetkili organ ise yasama organıdır. Buradaki amaç yürütme organını devre dışı bırakmaktır. İngiltere’de Avam Kamarası üyelerinin dokunulmazlığı yoktur. Kırgızistan’da ise yasama organı üyelerine dokunulmazlık hakkı tanınmıştır. İngiltere’de kanun yapma sürecinin beş aşamalı oluşu ne kadar titizlikle karar alındığının kanıtı niteliğindedir. Kırgızistan’da ise üç kez görüşülmesi ve oturumda yer alan milletvekillerinin çoğunluğu tarafından kabul edilmesi halinde geçerli olmaktadır. Yasama, anayasal kanunlar, devlet sınırlarının değişikliğinde ise üç kez görülmesinin ardından üye tam sayısının üçte ikisinin onayına ihtiyaç duymaktadır. Yani devletin oluşumunu ve sınırlarını güvence altına almayı amaçladığını söylemek mümkündür. İngiltere’deki en karmaşık kavramlardan biri de hiç şüphesiz Lordlar Kamarasıdır. Kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Daha sonrasında da kendi içerisinde ayrılmaya devam eden lordlar geleneksel tutumlarından vazgeçmemekte ve içerisinde soy bağından güç alan lordları da barındırmaya devam etmektedir. Lordlar karaması üyeleri ise başbakanın önerisi ile hanedan tarafından atanmaktadır. Burada yasamanın kanatlarından olan Lordlar Kamarasının yürütme ile iç içe geçtiğini söylemek mümkündür. Lordlar Kamarası sunulan yasa tasarılarının denetlenmesinden sorumludur. Yasa tasarılarını bir yıl bekletme hakkı bulunmasına rağmen bu hakkını yasamanın engellenmemesi adına kullanmamaktadır. Lordlar Kamarası her ne kadar yürütmenin denetiminden de sorumlu olsa da Avam Kamarasına göre daha pasif konumdadır. Lordlar Kamarası eskiden anayasa mahkemesinin faaliyetlerini yürütmekteydi fakat bu durum yargı ile yasamanın iç içe geçmesine neden olduğu için bu yetkisi elinden alınmıştır. Buradan hareketle İngiltere gibi köklü bir devletin dahi sistemde aksaklıklar yaşadığını ve tecrübeleri sayesinde bu aksaklıkların üzerinden geldiğini söylemek mümkündür. Her ne kadar Lordlar Kamarasından da bakanlar seçilse de sayılarının az olması sebebiyle Lordlar Kamarasının yürütmeyi denetlemesi üzerindeki hakimiyeti bu sebeple oldukça azdır.

Yargı organına baktığımızda yargının temelini oluşturan anayasa İngiltere’de karşımıza çıkmamaktadır. İngiltere, anayasa açığını göreneklerle ve emsal kararlarla kapatmaya çalışmaktadır. Kırgızistan ise bu oyunun ona dayattığı bütün kuralları yerine getirmiş ve oldukça özenli bir anayasa hazırlamıştır. Kırgızistan’da yargı yüksek mahkeme ve yerel mahkemelere aittir. İngiltere ise üst düzey mahkemesine 2009 yılında kavuşmuştur. İngiltere’de anayasa mahkemesi hakimlerinden birinin

istifası ya da ölümü durumunda başbakanın önerdiği aday hanedan tarafından atanmaktadır. Fakat başbakanın bu yetkiyi sınırsız kullanmasının önüne geçilmiş ve önereceği adayın hakimler komisyonunca belirlenmesine karar verilmiştir. İngiltere’de hakimlerin görevden alınması içinse yasama organın onayı gereklidir. Kırgızistan’da da süreç aynı işlemektedir. Hakimler konseyinin belirlediği adaylar devlet başkanı tarafından yasama organına sunulmaktadır. Kırgızistan’da hakimler konseyinin üçte biri hakimler tarafından, üçte biri meclis çoğunluğu tarafından üçte biri de muhalefet tarafından seçilmektedir. Yani yargı da bir adalet sağlanmaya çalışılmış ve muhalefetin yargı içerisinde etkin bir rol alması amaçlanmıştır.

Diğer Orta Asya ülkelerine nazaran Kırgız halkının ülke yönetiminde daha aktif rol oynadığını söylemek mümkündür. Kırgızistan zaman içerisinde yaşadığı sorunlardan ders çıkarmış ve başkanlık sisteminden büyük zarar gördüğü gerekçesiyle parlamenter sisteme geçmiştir. Hükümet sistemlerinin dünyaca kabul edilen rol modelleri olsa da uygulandıkları ülkeye göre değiştirildikleri için ortaya farklı sonuçlar çıkmaktadır. Başkanlık sistemi ABD’de mükemmele yakın işlerken Kırgızistan’da adeta tek adam rejimine sebep olmuştur. Ülkeler uygulama noktasında kendilerine göre şekillendirdikleri sistemlerde kimi zaman fren ve denge mekanizmasını kimi zamansa kuvvetler ayrılığını ortadan kaldırmaktadır. Parlamenter sistem ile yola daha dikkatli başlayan Kırgızistan, birçok noktada rol model olan İngiltere’den dahi daha özenli davranmıştır. Kırgızistan’ın siyasal anlamda geçmişten gelen iyi ya da kötü mirası doğru değerlendirmesi halinde ve zaman ilerledikçe sistem içerisinde çıkan aksaklıkların giderilmesi halinde Orta Asya’ya örnek bir demokrasi modeli olma iddiasını gerçekleştirmesi mümkün görünmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÖZBEKİSTAN CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ

3.1.Yürütme Organı

3.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri

Özbekistan Cumhuriyeti, 8 Aralık 1992 yılında anayasasını kabul etmiştir.²⁷⁹ Özbekistan Anayasası, 1993, 2003, 2007, 2008 ve 2011 değişikliklere uğramıştır.²⁸⁰ Anayasanın 11. maddesine göre devlet hakimiyeti sistemi yasama, yürütme ve yargı ayrılığı ilkesine dayanmaktadır.²⁸¹ 89. maddeye göre Özbekistan’da cumhurbaşkanı devletin başıdır ve sistemin temel düzenleyicisidir. 90. maddede belirtilen 35 yaşından küçük olmayan, devlet dilini iyi bilen, seçimden önce en az 10 yıl boyunca devamlı olarak Özbekistan’da ikamet etmiş olan her Özbekistan Cumhuriyeti vatandaşı cumhurbaşkanlığı için aday olabilir.²⁸² Yine aynı madde gereği cumhurbaşkanı, genel, eşit ve doğrudan seçim yoluyla, gizli oy ile 7 yıllık süre için seçilmektedir. Aynı kişi iki dönem üst üste cumhurbaşkanı olamaz.²⁸³ Adayın, cumhurbaşkanı seçilebilmesi için seçimde geçerli oyların yarısından bir fazlasını alması gereklidir. İlk turda hiçbir aday bu koşulu elde edemezse, ikinci tura geçilir. İkinci tura en çok oy alan iki aday katılır. Bu turda en fazla oy alan aday cumhurbaşkanı seçilir. Cumhurbaşkanı, yeminle birlikte göreve başlamaktadır.²⁸⁴

Cumhurbaşkanı görev ve yetkileri 93. maddede belirtilmiştir. Buna göre cumhurbaşkanı anayasayı gözetir ve vatandaşların özgürlüklerinin garantisidir. Cumhurbaşkanın görevleri; her yıl ülkenin iç ve dış durumu hakkında parlamentoya rapor sunmak, her yıl kabul ettiği kanunları imzalamak ya da tekrar görüşülmek üzere “Ali Meclis” e geri göndermektir.²⁸⁵ Dış ilişkilerin temsilcisidir. Uluslararası antlaşmaları imzalar ve uygulanmasını takip eder. Elçileri ve diplomatları “Ali

²⁷⁹ Haktan Birsell, “Küresel Güç Mücadelesinde Türkistan Jeopolitiği ve Özbekistan (1991-2005)”, **Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005, s. 41.

²⁸⁰ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, s. 153.

²⁸¹ Haktan Birsell, **a.g.t.**, s. 41.

²⁸² Mustafa Ökmen, Güven Şeker, “Özbekistan’da Kamu Yönetimi Sistemi ve Yerel Yönetimler”, **Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi**, Yıl 4 Sayı 21/ Mayıs-Haziran Ankara 2013, , s.124.

²⁸³ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 351.

²⁸⁴ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 39.

²⁸⁵ **a.g.e.**, s. 40-41.

Meclis” in onayına sunar. Başbakan adayını, Ali Meclis kamaralarında görüşülmesi ve onaylanması için sunar ya da görevden alınmasını ister. Cumhurbaşkanı, silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır ve bu sıfat ile silahlı kuvvetler komutanlarını atama, görevden alma ve yüksek rütbe verme hakkına sahiptir. Cumhurbaşkanı, kendi yetkilerini devlet organları ya da yetkili kişilere devredemez.²⁸⁶ Anayasa mahkemesinin ve yüksek mahkemenin başkan ve üyelerini seçilmeleri için parlamentoya sunmak, bölge ve şehir mahkemelerinin hakimlerini atamak ya da görevden almakta görev ve yetkilerindendir. Cumhurbaşkanı, Ali Meclis’in onayı ile başsavcı ve sayıştay başkanını göreve atamak ve görevden almaktır.²⁸⁷ Senato başkan adayını Ali Meclis senatosuna sunar. Bakanlar kurulu üyelerini, başbakanın aday göstermesi üzerine göreve atamakta ve yine başbakanın isteği üzerine görevden almaktadır. Başbakanın önerisi ile illerin ve Taşkent şehrinin başkanlarını göreve atamaktadır. İl ve ilçe başkanları anayasa ve kanunları ihlal ettiğinde cumhurbaşkanı kendi inisiyatifi ile onları görevden alma hakkına sahiptir. Savaş kararı ilan edebilir ancak bu kararı yetmiş iki saat içerisinde Ali Meclis’in onayına sunmak zorundadır. Özbekistan vatandaşlarının güvenliği söz konusu olduğunda ülke genelinde veya ayrı ayrı olağanüstü hal ilan edebilir yine yetmiş iki saat içerisinde Ali Meclis’in onayına sunmalıdır. Af düzenlemeleriyle ilgili öneriyi Ali Meclis senatosuna sunmaktadır.²⁸⁸ Anayasanın 94. maddesine göre cumhurbaşkanı, anayasaya ve kanunlara dayanarak ve onların uygulanması amacıyla ülke genelinde bağlayıcı kararnameler, kararlar ve emirler çıkarabilir. Anayasanın 95. maddesine göre parlamento çalışmalarında anlaşmazlıklar çıktığı zaman ve parlamentonun anayasaya aykırı kararlar almakta ısrar etmesi durumunda, yasama kamarasını ve parlamentoyu anayasa mahkemesinin onayı ile fesih etme yetkisine sahiptir. Böyle bir durumda üç ay içinde yeni seçimler yapılmaktadır. Fesih kararı olağanüstü durumda alınamaz. 96. maddeye göre ise cumhurbaşkanının görevini yerine getirememesi durumu söz konusu olduğunda²⁸⁹ üç ay içerisinde seçim yapılmak şartıyla cumhurbaşkanının görev ve yetkileri Ali Meclisi’nin senato başkanına geçmektedir. 97. maddeye göre Özbekistan’da, görev süresi dolan

²⁸⁶ Mustafa Ökmen, Güven Şeker, **a.g.m.**, s. 124-125.

²⁸⁷ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 176.

²⁸⁸ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 352-353.

²⁸⁹ **a.g.e.**, s. 354.

cumhurbaşkanı ömür boyu senato üyesi olmaktadır.²⁹⁰ Özbekistan'ın cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev'dir.²⁹¹

3.1.2. Hükümet

Yürütme yetkisi 98. maddeye göre bakanlar kurulu tarafından yerine getirilmektedir.²⁹² Karakalpakistan Cumhuriyeti'nin²⁹³ hükümet başkanı bakanlar kurulu üyesidir.²⁹⁴ 2011' de yapılan anayasa değişikliği ile Özbekistan'da başbakan adayı, seçimlerde en fazla milletvekili sandalyesine sahip olan siyasi parti veya milletvekili sandalyelerinin çoğunu kazanan siyasi partiler tarafından gösterilmektedir.²⁹⁵ Cumhurbaşkanı adayları incelemeli ve on gün içerisinde Ali Meclis'in kamaralarının müzakeresine ve onayına sunulmalıdır. Aday, Ali Meclis'e en yakın ve uzun vadeli faaliyet raporu sunmaktadır. Ali Meclisi yasama kamarası milletvekilleri ve senato üyelerinin her birinde üye tam sayılarının yarıdan fazlasının onay verdiği takdirde başbakan seçilmiş olur.²⁹⁶

Anayasanın 98.maddesine göre bakanlar kurulu, faaliyetleri dolayısıyla cumhurbaşkanı ve parlamento karşısında sorumludur. Parlamentaoya yıllık rapor sunmalıdır. Vatandaşların sosyal, ekonomik ve diğer haklarının korunmasını sağlamalıdır.²⁹⁷ Bakanlar kurulu, ülke genelinde tüm vatandaşlar, kurumlar, kuruluşlar ve örgütler için bağlayıcı kararlar ve emirler çıkarma hakkına sahiptir. Bakanlar kurulu üyeleri ise başbakanın önerisi üzerine cumhurbaşkanı tarafından onaylanmaktadır. 2011 değişikliği ile başbakan ve Ali Meclis yasama kamarası arasında uyuşmazlık çıkması durumunda yasama kamarası milletvekillerinin üye tam sayısının üçte birinin çoğunluğuyla cumhurbaşkanına bulunan öneri ile başbakana güvensizlik oyu verilmesi konusu Ali Meclis kamaları ortak oturumunda görüşülür. Güvensizlik oyunun kabulü için her bir kamaranın üye tam sayısının üçte birinin oyu

²⁹⁰ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, 175-178.

²⁹¹ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Özbekistan Ülke Künyesi**, <http://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 23.04.2018).

²⁹² Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, s. 178.

²⁹³ Özbekistan'a bağlı özerk cumhuriyet.

²⁹⁴ Saule Baycaun, "Özbekistan Cumhuriyeti Ülke Raporu 2001 Yılı", **Özbekistan Özel Avrasya Dosyası**, Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sonbahar 2001, Ankara, Cilt:7, Sayı:3 s. 8.

²⁹⁵ Haberler.com, **Özbekistan Parlamentosu Anayasa Değişikliğine Onay Verdi**, <https://www.haberler.com/ozbekistan-parlamentosu-anayasa-degisikligine-onay-2565321-haber/> (Erişim Tarihi:25.03.2020).

²⁹⁶ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 179.

²⁹⁷ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 42.

gereklidir. Bu oy şartının sağlanması durumunda başbakana güvensizlik oyu verilmekte ve başbakan bakanlar kurulu ile birlikte istifa etmektedir. Yeni başbakan adayı ise cumhurbaşkanı ve Ali Meclis'in yasama kamarasındaki siyasi partilerin istişaresinden sonra Ali Meclis kamaralarının görüşüne sunulmaktadır. Adayın, Ali Meclis tarafından iki kez geri çevrilmesi durumunda cumhurbaşkanı vekaleten başbakan atamakta ve Ali Meclisi'ni feshetme yetkisine sahip olmaktadır.²⁹⁸ Özbekistan'ın başbakanı Abdulla Aripov'dur.²⁹⁹

3.2. Yasama

Özbekistan Cumhuriyeti'nde, cumhurbaşkanı yasama karşısında da üstün yetkilere sahiptir. Bu durumda yürütmenin yasama organına karşı daha üstün durumda olduğunu söylemek mümkündür. Daha önce de belirtildiği gibi, anayasanın 95. maddesine göre cumhurbaşkanı, anayasa mahkemesinin onayı ile yasama organını fesih edebilir. Anayasanın 93. maddesine göre anayasa mahkemesinin üyeliği için aday gösterme yetkisi cumhurbaşkanına ait olduğundan fesih etmesi çok da zor olmamaktadır.³⁰⁰ 76. maddeye göre Özbekistan'da yasama organı Ali Meclisi tarafından yürütülmektedir. Ali Meclisi iki kamaradan oluşmaktadır. Yasama kamarası (aşağı kamara) ve senato (yukarı kamara) olarak belirtilmiştir. Beş yılda bir yapılan seçimler ile milletvekilleri belirlenir.³⁰¹ 77. maddeye göre Ali Meclis 150 milletvekilinden oluşmaktadır.³⁰² Özbekistan Cumhuriyeti vatandaşı, 25 yaşını doldurmuş ve en az beş yıl Özbekistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde ikamet eden her bireyin milletvekili olma hakkı vardır. Bir kişi aynı anda Ali Meclisi yasama kamarası ve senato üyesi olamaz.³⁰³

78. maddeye göre Ali Meclisi yasama kamarası ve senatonun ortak görev ve yetkileri; anayasayı kabul etmek, değişiklikler yapmak, kanunları kabul etmek, değişiklikler yapmak, referanduma karar vermek, iç ve dış politikaya karar vermek,

²⁹⁸ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s.355-356.

²⁹⁹ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Özbekistan Ülke Künyesi**, <http://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 27.04.2018).

³⁰⁰ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 117.

³⁰¹ Süleyman Merdanoğlu, Nasriddin Muhammadiev, **Özbekistan Kılavuzu**, Repa Basın Yayın, 1. Baskı, Ankara, 1997, s. 85.

³⁰² Fahriye Keskin, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk Dış Politikası'nda Entegrasyon Sürecinde Orta Asya ve Özbekistan", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013 s. 104.

³⁰³ Atilla Özer, **a.g.e.**, 118.

yasama yürütme ve yargı organlarının yapısını ve yetkilerini belirlemek, vergi ve diğer zorunlu ödemeleri belirlemek, sınır değişikliği konusunda kanuni düzenlemeler yapmak, insan haklarından sorumlu yetkiliyi seçmek, uluslararası antlaşmaları onaylamak veya iptal etmektir.³⁰⁴ Ülkeye yeni devlet oluşumlarının katılmasını veya bu oluşumların ayrılmasına ilişkin kararları onaylamak, gümrük, kredi ve döviz gibi konularla ilgili mevzuatları düzenlemek, Bakanlar Kurulunun önerisi ile ülke bütçesini kabul etmek ve uygulanmasını denetlemek, cumhurbaşkanının önerdiği başbakan adayını onaylamak, genel ya da kısmi seferberliğin ilan edilmesi ve olağanüstü hal uygulanması ya da son verilmesine ilişkin cumhurbaşkanının kararnamelerini onaylamak da görev ve yetkilerindendir. Bu ortak yetkiler genelde, önce Ali Meclis'in yasama kamarasında sonra da senatoda görülmektedir.³⁰⁵

Yasama kamarasının başkanını, yardımcılarını, komite başkanlarını, yardımcılarını seçmek, başsavcının başvurusu ile yasama kamarası milletvekili dokunulmazlıklarını kaldırmak, siyasi, sosyal ve ekonomik konularda karar vermek ve kendi faaliyetinin örgütlenmesi ve kamaranın iş düzeniyle ilgili konularda kararlar almak ise yasama kamarasının 79. maddede belirtilen istisnai görev ve yetkileridir.³⁰⁶

80. maddeye göre ise, senato başkanını-yardımcılarını seçmek, cumhurbaşkanının önerisi ile anayasa mahkemesini, yüksek mahkemeyi, yüksek hakimler konseyi başkanını seçmek, başsavcı ve sayıştay başkanının göreve atanması, görevden alınması için cumhurbaşkanının kararnamesini imzalamak, cumhurbaşkanının önerisi ile diplomatik temsilcileri atamak, onları görevden almak, cumhurbaşkanının önerisi ile af çıkarmak, başsavcının başvurusu ile senato üyesinin dokunulmazlığını kaldırmak, kendi faaliyetinin örgütlenmesi ve kamaranın iş düzeniyle ilgili kararlar almak, siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda ve ülkenin iç ve dış politika konularında kararlar almak Ali Meclisi Senatosuna ait görev ve yetkililerdir.³⁰⁷

Anayasanın 83. maddesine göre kanun tasarı ve teklif etme yetkisi milletvekili, cumhurbaşkanı, Karakalpakistan Özerk Bölgesi'nin en yüksek devlet

³⁰⁴ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 167-169.

³⁰⁵ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 344-345.

³⁰⁶ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 167-169.

³⁰⁷ **a.g.e.**, s. 167-169.

kurumuna, hükümete, anayasa mahkemesine, yüksek mahkemesine ve cumhuriyet genel vekiline ve başsavcıya aittir. Kabul edilen kanunlar cumhurbaşkanı tarafından onaylanmalıdır. Anayasasının 84. maddesine göre eğer cumhurbaşkanı kanunu onaylamazsa itiraz sebebiyle birlikte tekrar meclise gönderir ve mecliste üye tam sayısının iki bölü üçünün onaylaması ile aynen kabul edilirse cumhurbaşkanı bu kez onaylamak zorundadır.³⁰⁸

Anayasanın 86. maddesine göre Ali Meclisi senato başkanı cumhurbaşkanının önerisi ile seçilmekte ve yardımcılarında birisi de muhakkak Karakalpakistan Özerk Bölgesi'nden olmak zorundadır. Başkan ve başkan yardımcılarını gizli oylama ve senatörlerin toplam üyesinin çoğunluğu tarafından seçilmektedir. Senato başkanı senatörlerin üye tam sayısının üçte ikisinden fazlasının oyu ile kabul edilen senato kararı ile zamanından önce görevden alınabilir.³⁰⁹

Anayasasının 127. maddesine göre anayasadaki değişiklikler Ali Meclisi yasama kamarası ve senatosunun her birinde toplam üye sayılarının en az üçte iki oy çoğunluğu ile kabul edilerek Özbekistan Cumhuriyeti referandumu ile nihai karara bağlanmaktadır. Anayasasının 128. maddesine göre ise anayasa teklifi Ali Meclisi'ndeki görüşmelerden sonra değişiklik teklifini ret etmesi durumunda teklifin bir yıldan önce tekrar gündeme getirilmesi mümkün değildir.³¹⁰

Özbekistan Liberal Demokratik Partisi, Özbekistan Halk Demokratik Partisi, Özbekistan Milli Kalkınma Partisi, Adalet Sosyal Demokratik Parti, Özbekistan Ekoloji Partisi Özbekistan'daki önemli siyasi partilerdir.³¹¹

3.3. Yargı

Anayasanın 106. maddesine göre yargı bağımsız olarak faaliyet göstermektedir. Özbekistan Cumhuriyeti'nde yargı iki kademedен oluşmaktadır. 107. maddeye göre yargı sistemi; anayasa mahkemesi, yüksek mahkeme, askeri mahkeme, Karakalpakistan Yüksek Mahkemesi, Karakalpakistan hukuk ve ceza

³⁰⁸ , a.g.e., s. 167-169.

³⁰⁹ Atilla Özer, Ceren Doğru, a.g.e., s. 349.

³¹⁰ Atilla Özer, Ceren Doğru, a.g.e., s. 365.

³¹¹ Okan Üniversitesi, **Avrasya Araştırma ve Uygulama Merkezi-Özbekistan**, <https://www.okan.edu.tr/avrasyamerkezi/sayfa/961/ozbekistan/>, (Erişim Tarihi: 26.03.2020).

mahkemeleri, il ilçe hukuk ceza idari ve iktisat mahkemelerinden oluşmaktadır.³¹² Anayasa mahkemesi 7 üyeden oluşmaktadır. Cumhurbaşkanının önerisi ile Ali Meclisi tarafından beş yıllığına atanmaktadırlar. Yüksek Mahkeme üye sayısı 8'dir. Cumhurbaşkanının önerisi ile Ali Meclisi tarafından beş yıllığına atanmaktadırlar.³¹³ 108. maddeye göre anayasa mahkemesi, yasama ve yürütme organlarının anayasaya uygunluğunu denetlemektedir. Yüksek mahkeme de yargı alanında en yüksek idari organdır. 110. maddeye yüksek mahkeme göre alt mahkemelerin denetimini gerçekleştirmektedir. 112. maddeye göre hakimler bağımsızdır. Anayasasının 112. maddesine göre hakimler görev sırasında milletvekili olamaz, siyasi parti ya da siyasi bir harekete mensup olamaz ve başka bir işte çalışamazlar.³¹⁴ Özbekistan'da anayasanın 110. maddesine göre yüksek mahkeme; medeni, ceza ve idari yargılama alanlarında yüksek yargı organı olarak karşımıza çıkmaktadır.³¹⁵

3.4. Özbekistan Cumhuriyeti İle Amerika Birleşik Devletleri'nin Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması

Özbekistan Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri başkanlık sistemine göre yönetilen iki ülkedir. Bu çalışmada, başkanlık sisteminde en demokratik yönetim sistemi ABD'de uygulandığı için karşılaştırma da ABD'de üzerinden yapılmıştır. ABD'nin yönetim sistemi yukarıda detaylı olarak verildiği için tekrara düşmemek amacıyla bu bölümde aynı bilgilere yer verilmemiştir. Ama burada aynı bilgiler esas alınarak karşılaştırma yapılmıştır. Yine diğer bölümlerde olduğu gibi iki ülkenin yönetiminde benzerlikler ve farklılıklar söz konusudur. Çalışmanın bu bölümünde bu benzerlikler ve farklılıklardan bahsedilmektedir. Öncelikle her iki ülke de kuvvetler ayrılığı ilkesi göze çarpmaktadır. Özbekistan Cumhuriyeti üniter bir devlet iken ABD federal bir devlettir. Anayasalarında yer alan adlandırmalara göre Özbekistan'da yürütmenin başında cumhurbaşkanı vardır. ABD'de ise devlet başkanı vardır. Her iki ülkede de devletin başı olabilmek için aranan şartlar farklılık arz etmektedir. Adayların belirlenme şekilleri de iki ülkede farklılık arz etmektedir. Adaylar Özbekistan'da partiler aracılığı ile belirlenirken, ABD'de partiler ve partilerin belirlediği delegeler tarafından belirlenmektedir. Özbekistan'da iki türlü

³¹² Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 182.

³¹³ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 164-165.

³¹⁴ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 182-184.

³¹⁵ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 360.

seçim sistemi varken ABD’de üç turlu seçim sistemi vardır. Bu yüzden ABD’de kazanma ihtimali yüksek olan aday ikinci turda öne çıkmaktadır. Bu da tahmini seçim sonuçlarını yüksek oranda göz önüne sermektedir. İki ölkede de oy çoğunluğunun sağlanamaması durumunda sistem farklı işlemektedir. Özbekistan’da tekrar seçime gidilirken, ABD’de ise en çok oy alan üç aday arasından temsilciler meclisi nihai kararı vererek başkanı seçmektedir. Burada ABD’de yasama organının etkisi dikkat çekmektedir. İki ölkede başkanların görev sürelerinde de farklılıklar vardır. Özbekistan’da görev süresi yedi yılken ABD’de dört yıldır. Özbekistan Anayasası’nda iki dönemden fazla başkanlık yapamama maddesi varken ABD anayasasında ise yalnızca üst üste iki kez başkanlık yapabilme maddesi vardır.

Yürütme mekanizması Özbekistan’da cumhurbaşkanı ve hükümetteyken, ABD’de bunların dışında faktörler de yürütme mekanizması içerisinde yer almaktadır. ABD’de mesuliyet alanlarına göre ayrılan bu kurumlar başkana danışmanlık edip onun yükünü hafifletmekte ve daha sistemli bir yönetim işleyişı oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Özbekistan’da yürütmede yardımcı kurumların olmayışı cumhurbaşkanının ne kadar fazla yetkiye sahip olduğu konusunda da bir ipucu niteliği taşımaktadır. Yürütme organının başındaki kişilerin görev ve yetkilerinde de benzerlikler ve farklılıklar söz konusudur.

Her iki ölkede de devletin başında olan kişi silahlı kuvvetlerin başıdır. Savaş kararı olağanüstü hal kararı almak ise ölkelerdeki farklılıklardan biridir. Özbekistan’da bu karar yetmiş iki saat içerisinde Ali Meclisi’nin onayına sunulmalıdır. ABD’de de ise bu karar direkt olarak kongrededir. Uluslararası antlaşma yapma yetkisi Özbekistan’da cumhurbaşkanındadır ve yasama kamaralarının onayına ihtiyacı vardır. ABD’de ise sadece senatonun üçte iki çoğunluğunun onayı ile bu mümkün olmaktadır. Büyükelçiler, konsoloslar ve diplomatik personelin atanması konusunda her iki ölkede de işleyiş benzerlik göstermektedir. Bu atamaların gerçekleşmesi için Özbekistan’da cumhurbaşkanı adayları Ali Meclisi onayına sunmakta, ABD’de ise senatonun tavsiye ve rızası ile yarısından fazlasının onayına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda iki ölkede farklılık gösteren tek şey adayların kimler tarafından sunulduğudur. Özbekistan’da cumhurbaşkanı yine adayı belirleyen kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. En önemli farklardan biri ise erken seçimdir. ABD’de böyle bir durum söz konusu değilken

Özbekistan’da böyle bir durum söz konusudur. Özbekistan Cumhurbaşkanı, parlamento çalışmalarında anlaşmazlık çıkması sonucunda yasama kamarasını ve parlamentoyu anayasa mahkemesinin onayı ile fesih edip erken seçime gidebilir. Bu durum gösteriyor ki Özbekistan’da yürütme organının yasama organına müdahalesinin önü bu madde ile açılmıştır. ABD’de ise Devlet Başkanının yasama meclisini feshetme yetkisi yoktur. ABD’de ise yine bu noktada fazlasıyla hassas davranmış ve anayasası ile yürütme organı tarafından yasama organına müdahalenin önünü kapatmıştır. Anayasa mahkemesi ve yüksek mahkeme hakimlerinin başkan ve üyelerinin cumhurbaşkanı tarafından parlamentoya sunulduğu düşünülürse bu durumun söz konusu olması çok zor görülmemektedir. Her iki ülkede de devletin başındaki kişilerin yasa önerisi sunma hakkı vardır. ABD’de devlet başkanının adli suç işlemesi durumunda suçlama Temsilciler Meclisi’nde başlamakta ve alınan karar her ne olursa olsun süreç senatoda devam etmektedir. Senatonun üçte iki nitelikli çoğunluğu ile karara bağlanmaktadır. Bu oyların sağlanması durumunda devlet başkanının görevden azli gerçekleşmektedir. Ancak Özbekistan Anayasası’nda azil süreciyle ilgili ise herhangi bir maddeye rastlanmamıştır. Her ikisinde de devletin başındaki kişilerin sunulan yasayı veto hakkı vardır. Ancak yine her iki ülkede de yasa önerisinin yasama organı kamaralarının üye tam sayısının üçte ikisinin oy çoğunluğu ile tekrar kabul edilmesi durumunda devletin başındaki kişiler yasa önerisini imzalamak ve yayınlamak zorundadır. Özbekistan’da başbakan adayının Ali Meclis kamaralarında görüşülmesi ve onaylanması için sunmak Cumhurbaşkanının görevleri arasındadır. Daha öncede belirtildiği gibi ABD’de de böyle bir makam mevcut değildir. Özbekistan’da bölge mahkemelerinin hakimlerini göreve atama ve görevden alma yetkisinin Cumhurbaşkanı olması yargıya müdahale olarak görülebilir. Özbekistan’da senato başkanı üyesinin cumhurbaşkanı tarafından Ali Meclisi’ne sunulması, senatoda alınacak kararların cumhurbaşkanının işini kolaylaştıracak nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca cumhurbaşkanının görevini yerine getirememesi durumunda üç ay içerisinde seçim yapmak şartı ile onun görev ve yetkileri Ali Meclisi Senato Başkanı’na geçmektedir. ABD’de ise devlet başkanının görevini yerine getiremeyecek durumları söz konusu olduğunda başkan yardımcısı görevi devralmaktadır. Bu durum gösteriyor ki ABD’de başkan yardımcılığı makamı fazlasıyla önemlidir. Yukarıda da belirttiğimiz

gibi senato başkan adayı cumhurbaşkanı tarafından meclise sunulduğu için bu kişi cumhurbaşkanına çok uzak olmayacaktır. Özbekistan'da en önemli anayasa maddelerinden biri de görev süresi dolan cumhurbaşkanının ömür boyu senato üyesi olmasıdır. Bu durum gösteriyor ki cumhurbaşkanının görev süresi bitse de devletin yürütme organından yasama organına geçmekte ve ömür boyu devletin içerisinde yer almaktadır. ABD'de başkan yardımcılığı makamı varken, Özbekistan'da başbakanlık makamı vardır. ABD'de başkan yardımcısı seçimle gelmekte ve farklı bir kesime hitap etmesine dikkat edilmektedir. Özbekistan'da ise başbakanın belirlenmesi en fazla oy alan siyasi partilerin cumhurbaşkanına aday sunması ile gerçekleşir. Devam eden süreçte bu aday Ali Meclisi kamaralarına sunulur ve her bir kamaranın yarısından fazlasının onay vermesi ile başbakan seçilir. Burada görülüyor ki milletvekillerinin görüşü dikkate alınmakta ve yasama yetkisi tarafından nihai karara varılmaktadır. Bakanlar kurulu üyelerinin belirlenmesi de iki ülkede farklılık gösterenler arasındadır. ABD'de bakanların atanması noktasında da yasama organı içerisinde yer alan senatonun onayına ihtiyaç duymaktadır. Bakanlar Kurulunda da denge unsuru gözetilmekte ve bakanların farklı parti, ırk, ideoloji ya da bölgeden olmasına dikkat edilmektedir. ABD'de anayasada dengelenmiş bir yapı vurgulanmaktadır. Birleştirici bir sistem olmasına özen gösterilmiş her kesimden insanı temsil etmenin önemine dikkat çekilmiştir. Özbekistan'da ise bakanlar kurulu üyeleri başbakanın önerisi ile cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Özbekistan'da belirleyici nokta cumhurbaşkanının düşüncesidir. Özbekistan içerisinde yer alan Karakalpakistan Özerk Bölgesi Başkanı da bakanlar kurulu içerisinde yer almaktadır. Görülüyor ki özerk yapıya da bu anlamda bir görev tanımlanmış ve yönetim içerisinde aktif rol oynaması amaçlanmıştır. Özbekistan'da başbakan ve yasama kamarası arasında uyuşmazlık çıkması halinde yasama kamarası milletvekillerinin üye tam sayısının üçte birinin çoğunluğu ve cumhurbaşkanının önerisi ile başbakana güvensizlik oyu Ali Meclisi ortak kamaraları oturumunda görüşülebilir. Her bir kamaranın üye tam sayısının üçte birinin oyu şartı sağlanır ise başbakan ve bakanlar kurulu istifa etmektedir. Yeni başbakan adayı ise Ali Meclisi yasama kamarası ve cumhurbaşkanı görüşmesinden sonra Ali Meclisi kamaralarının görüşüne sunulur. Ali Meclisi'nin adayı iki kez geri çevirmesi durumunda cumhurbaşkanı vekaleten bir başbakan atar ve Ali Meclisi fesih etme yetkisine sahip olur. Burada Özbekistan

Cumhurbaşkanı'nın yasama üzerindeki etkisi göze çarpmaktadır. Yasama organının yürütme organı ile fikir ayrılığına düşmesinin ağır bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. ABD' de başkan yardımcılığı makamı oldukça tartışmalıdır. Çünkü senatoya başkanlık eden ABD başkan yardımcısı oy eşitliğinin olması durumunda belirleyici oya sahiptir. Nitekim tartışmaya yol açan durum da budur. Çünkü başkan yardımcılığı makamı yasama mı yoksa yürütme mi içerisinde değerlendirilmesi noktasında anayasanın bu maddesini tartışmanın temelini oluşturmaktadır.

Özbekistan'da yasama yetkisi Ali Meclisi'nde iken, ABD'de kongrededir. İki ülkenin yasama organları da iki kamaralı bir yapıdan oluşmaktadır. Özbekistan Cumhuriyeti'nde Ali Meclisi yasama kamarası ve senato olarak karşımıza çıkarken, ABD'de Temsilciler Meclisi ve Senato olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak iki ülkede de yasama organı temsilcilerinin seçilme şartları ve temsil sayıları farklılık göstermektedir. ABD'de senatoda her eyaletten iki kişinin seçilmesi ile eyaletler arası eşitliğin sağlanması amaçlanmıştır. Özbekistan'da eyaletler olmadığından dolayı böyle bir duruma rastlanmamıştır. Her iki ülkede de yasa yapma kararı, vergilerin konması ve toplanması, savaş ilanı yasama organlarının ortak görev ve yetkilerindendir. Fakat Özbekistan'da bu ortak yetkiler önce yasama kamarasında sonra senatoda görüşülmektedir. Yasa tasarısının veto edilme süreci de iki ülkede benzerlik göstermektedir. Yine iki ülkede de yasa tasarısının bir kez daha yasama organı içerisinde yer alan iki kamaranın da üçte iki çoğunluğu ile kabul edilmesi halinde devletin başındaki kişi tasarımı onaylamak zorundadır. Bu noktada her iki ülkenin de yasama organını daha güçlü kıldığını söylemek mümkündür. Daha öncede belirtildiği gibi Özbekistan'ı ABD'den ayıran en önemli şeyin cumhurbaşkanının yasama organını fesih etme yetkisi olduğunu söylemek bu durumda yanlış olmayacaktır. Özbekistan'dan bu maddeyi her ne kadar anayasa mahkemesi onayı ile kontrol altında tutmayı amaçlasa da anayasası mahkemesi üyeliği için adaylarının cumhurbaşkanı tarafından gösterildiği gerçeği dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu durumda yürütmenin işi bu noktada çok daha kolay olacaktır. Uluslararası antlaşmaların onay ve iptal süreçleri ise iki ülkede de farklılık göstermektedir. Özbekistan'da kamaraların ortak görev ve yetkilerinden iken ABD'de bu yetki sadece senatoya verilmiştir. Ayrıca ABD'de bu uluslararası antlaşmaların onayını ya da reddini senato üyelerinin üçte ikisinin oyu ile belirlemektedir. Özbekistan

anayasasında oylama süreci ya da gerekli oy sayısı ile ilgili bir bilgiye rastlanmamaktadır. Diplomatik temsilcilerin atanması ya da görevden alınma süreci ise biraz farklılık göstermektedir. Her iki ülkede de senato onayına ihtiyaç vardır. Fakat ABD’de adayları tavsiye eden senato iken Özbekistan’da yine cumhurbaşkanıdır. Görülüyor ki cumhurbaşkanının öneri sunması her konuda karşımıza çıkmaktadır. Özbekistan Anayasası’nda dikkat çeken maddelerden biri de senato başkanının cumhurbaşkanının önerisi ile belirlenmesi ve senato başkan yardımcısının Karakalpakistan Özerk Bölgesi’nden olması zorunluluğu ile özerk bölgenin yasamada da önemli bir rol üstlenmesine önem verilmiş olmasıdır. Ama senato başkanının yine cumhurbaşkanı tarafından öneriliyor oluşu yürütmenin yasamaya etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özbekistan’da her ne kadar anayasa mahkemesi, yüksek mahkeme, yüksek hakimler konseyinin başkanları senato tarafından seçilse de yine öneriyi sunan kişi olarak cumhurbaşkanı karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda cumhurbaşkanının yasama içerisinde önemli roller üstlendiğini söylemek mümkündür. Özbekistan’da ayrıca başsavcı ve sayıştay başkanının göreve atanması ve görevden alınması için cumhurbaşkanının kararnamesini imzalamakta senatonun görevlerindendir. Senato ve Ali Meclisi yasama kamaraları temsilcilerinin suçlaması işlemini her bir kamara kendi içerisinde yürütmektedir. Fakat bunu talep eden kişi başsavcıdır. Cumhurbaşkanın başsavcılığı belirlediği düşünülürse hem yasama da hem yargıda önemli bir rol oynadığı ortaya çıkmaktadır. Özbekistan’da başbakan adayını onaylamak kamaraların ortak görevlerindendir. ABD’de başkan yardımcılığı makamı mevcuttur ve seçimle belirlendiği için yasamanın etkisi yoktur. Sadece başkan yardımcılığı seçimlerinde oy eşitliği olursa nihai karar senatoya verilmiştir. Başkanlık seçimlerinde oy eşitliği olması halinde ise nihai karar Temsilciler Meclisi’ndedir.

Özbekistan Cumhuriyeti’nde yargı anayasa mahkemesi ve cumhuriyet yüksek mahkemesinde, ABD’de ise yüce mahkeme ve kongre tarafından kurulan alt mahkemelerdedir. İki ülkede de anayasa mahkemesi üyelerinin sayısı farklılık gösterirken seçilme durumları da benzerlik göstermektedir. Özbekistan’da anayasa mahkemesi aday 7 üyeden oluşmakta ve cumhurbaşkanı tarafından belirlenen adaylar Ali Meclisi’nin onayına sunulmaktadır. ABD’de ise Anayasa Mahkemesi yargıçları 9 üyeden oluşmakta ve devlet başkanı tarafından belirlenen adaylar senatonun onayına

gönderilmektedir. İki ülke arasındaki en büyük farklılığı ise görev süreleri oluşturmaktadır. Özbekistan’da görev süreleri beş yıl iken ABD’de ömür boyudur. ABD’de yargıçların devlet başkanını tarafından belirlenmesinden dolayı yargıçları korumaya aldığını ve görevden uzaklaştırılmasının bu anlamda önünü kesmeyi amaçladığını söylemek mümkündür. Yargıçların görevden alınmasının tek yolu ise azil (impeachment) sürecidir. Özbekistan’da en büyük farklılık Karakalpakistan Yüksek Mahkemesi’nin varlığıdır. Özbekistan’ın hukuksal anlamda da özerk bölgeyi tanıdığının en büyük göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD’nin de federal olmasından kaynaklı olarak alt mahkemeler baktıkları konular bakımından farklılık arz etmektedir.

Yapılan karşılaştırma sonucunda Özbekistan ve başkanlık sistemi denilince ilk akla gelen ülke olan ABD arasında benzerlikler ve farklılıklar ortaya koyulmuştur. Her ne kadar bu iki ülke aynı yönetim sistemi ile yönetilse de görülüyor ki Özbekistan’daki başkanlık sisteminde ciddi değişiklikler mevcuttur. Özbekistan, anayasasında yıllar içerisinde farklı değişikliklere gitse de demokratik anlamda büyük bir kazanç sağlayamamıştır. Özbekistan’da yasama organının yürütme organı karşısında daha az yetkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Yargı organında iki ülkede benzerlikler olsa da ABD bu konuda oldukça hassas davranmış ve devlet başkanının müdahalesinin önünü kesmek adına yargıçlara ömür boyu görev süresi hakkı tanımıştır. Özbekistan’da ise yargıya müdahale beş yıllık bir süre ile sınırlandırılmıştır. Özbekistan Anayasası’nda kuvvetler ayrılığı ilkesinden bahsedilse de uygulanması noktasında eksiklikler olduğu dikkat çekmektedir. Bunun en önemli gerekçesi de cumhurbaşkanının yasama organını fesih yetkisidir. Özbekistan’da Radikal İslam’ın yükselişi ülkede durumları zorlaştırmış ve demokratikleşme sürecini sekteye uğratmıştır. Özbekistan’da demokratikleşme sürecine yardımcı olmak çalışmanın temel alınan amaçlardan biridir. Ancak şuna da dikkat edilmelidir ki; Özbekistan Cumhuriyeti’nin demokratikleşme süreci 1990’lı yıllarda başlamış ve bu süreç oldukça zorlu geçmiştir. Bu durumlar göz önüne alındığında demokratikleşme sürecinin yıllara yayılması doğal karşılanmalıdır. Diğer taraftan ABD’de de yönetim mekanizmasının bu denli kusursuz işleminin en önemli faktörlerinden biri bu sistemin çok uzun süredir varlığını devam ettirmesidir. Sistem, bu süreç içerisinde şekillenmiş ve günümüzdeki halini almıştır. Sistemde, sert bir

güçler ayrılığı ile erkler arası ilişkileri düzenlemeyi amaçlayan etkili bir fren ve denge mekanizması vardır. Bu noktada Özbekistan'da yasama, yürütme ve yargı organları arasında sert bir ayrımın olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKMENİSTAN CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ

4.1. Yürütme Organı

4.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri

Parlamento tarafından 18 Mayıs 1991 yılında oy birliği ile kabul edilen Türkmenistan Anayasası 21 Haziran 1992 yılında halk oylamasına sunulmuş ve devletin anayasası olarak kabul görmüştür. Daha sonra ise 2008 yılında yeni anayasa kabul edilmiştir.³¹⁶ Anayasanın 1. maddesine baktığımızda, devletin yönetim biçimi başkanlık hükümet sistemidir.³¹⁷ Türkmenistan, üniter bir devlet yapısına sahiptir.³¹⁸ 2. maddeye göre de Türkmenistan Cumhuriyeti kanunlarla belirlenen esaslar doğrultusunda daimi tarafsızlık statüsüne sahiptir. Yine aynı maddeye göre daimi tarafsızlığı ülkenin iç ve dış politikasının temelini oluşturmaktadır.³¹⁹ Anayasanın 6. maddesine göre Türkmenistan Cumhuriyeti kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsemiştir. 68. maddeye göre Türkmenistan’da yürütme organının başında devlet başkanı vardır.³²⁰ 69. maddeye göre; Türkmenistan doğumlu, 40 yaşını doldurmamış, on beş yıldır düzenli olarak Türkmenistan’da yaşayan ve çalışan, devlet dilini bilen her Türkmen vatandaşı her devlet başkanlığına aday olabilmektedir.³²¹ Adayın seçimleri kazanabilmesi için kullanılan oyların yarısından bir fazlasını alması gerekmektedir. Seçim ilk turda sonuçlanmaz ise, ikinci tura en fazla oy alan iki aday ile geçilir ve iki aday arasından en çok oy alan devlet başkanı olarak seçilir.³²² 70. maddeye göre

³¹⁶ Kasım Özkulluk, Gılıç Jorayev , “ Türkmenistan’da Yerel Yönetimin Yapılanması ” Fikret Elma, Mustafa Ökmen, **Türk Dünyasında Yerel Yönetimler**, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, Yayın No 4 1, imak ofset, İstanbul, 2013 s. 82.

³¹⁷ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 191-192.

³¹⁸ Azat Rahmanov, “Türkiye-Türkmenistan İlişkileri” **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2004, s. 8.

³¹⁹ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 380.

³²⁰ Tunca Özgişi, **a.g.m.**, s. 90.

³²¹ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 205.

³²² Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 44.

devlet başkanı, halk tarafından yedi yıllık görev süresi için seçilmekte ve yemin ettikten sonra göreve başlamaktadır.³²³

Devlet başkanının görev ve yetkileri anayasanın 71. maddesinde düzenlenmiştir. Ülkenin iç ve dış siyaseti ile ilgili meclise her yıl rapor sunmak, devlet bütçesini meclisin onay ve görüşüne sunmak, özel veya genel af ilan etmek, anayasa ve kanunları uygulamaya geçirmek, elçileri ve diplomatları tayin etmek, Türkmenistan askeri doktrinini onaylamak, silahlı kuvvetlerin komutanlarını göreve atamak, onları görevden almak, Türkmenistan güvenlik kurulunu kurmak, ona başkanlık etmek, seçim ve referandumlar merkezi komisyonunu kurmak, referandum tarihi belirlemek, yasama organı olan Meclis ile anlaşarak Yüksek Mahkeme Başkanı, Başsavcıcı, İç İşleri Bakanını göreve atamak, onları görevden almak devlet başkanının görev ve yetkileri arasındadır. Aynı zamanda devlet başkanı Türkmenistan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yüksek başkomutanıdır. Bununla birlikte silahlı kuvvetlerin tam veya kısmi seferberlik haline geçmesine ve savaşa hazır hale getirilmesine karar verir.³²⁴ Kanunlar noktasında devlet başkanının geçici veto yetkisi bulunmaktadır.³²⁵ Devlet başkanı veto ettiği yasaı iki haftayı geçmeyecek süre içerisinde itiraz sebebi ile birlikte yeniden görülmesi için meclise sunmalıdır. Eğer meclis üye tam sayısının üçte iki oy çoğunluğu ile yasa tasarısını tekrar onaylarsa devlet başkanı tasarısını onaylamak zorundadır. Fakat devlet başkanının anayasada değişiklikler ve ilaveler içeren kanunlar hakkındaki geçici veto yetkisi kullanması anayasa ile engellenmiştir.³²⁶ 73. maddeye göre Türkmenistan'da devlet başkanı, meclis üyesi olamamaktadır.³²⁷

Anayasanın 75. maddesine göre devlet başkanı, sağlık durumu sebebiyle görevini yerine getiremez ve bu meclisin oluşturduğu bağımsız sağlık kurumu tarafından onaylanırsa, görev süresinin bitiminden önce meclisin milletvekili üye tam sayısının en az üçte ikisinin oyu ile görevden alınabilir. Yine aynı maddeye göre

³²³ NTV, **Türkmenistan'da Berdimuhammedov Yeniden Başkan Seçildi**, <https://www.ntv.com.tr/dunya/turkmenistanda-berdimuhammedov-yeniden-baskan-seccildi,zIRnpUqOXkiqB0r5DYUeeg> (Erişim Tarihi:30.04.2018).

³²⁴ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 205-206.

³²⁵ Haluk Alkan, "Türkmenistan'da Siyasal Rejimin Geleceği: İç ve Dış Dinamikler Açısından Bir Değerlendirme", **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, Cilt 1, Sayı 2, 2006, s. 14.

³²⁶ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 381.

³²⁷ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 206.

devlet başkanı, anayasayı ve kanunları ihlal ederse, meclisin milletvekili üye tam sayısının en az üçte ikisinin talebi üzerine güvensizlik kararı görüşülür. Kabul edilebilmesi için meclisin milletvekili sayısının en az dörtte üç çoğunluğu gereklidir. Görevden alınmasına ilişkin karara halk oylaması sonucu varılmaktadır.³²⁸ Anayasanın 76. maddesine göre devlet başkanı herhangi bir sebeple görevini yapamaz ve yerine getiremezse, yetkileri yeni başkan seçilene kadar devlet güvenlik kurulunun kararının alınması şartıyla Türkmenistan Bakanlar Kurulu Başkan Vekiller'inden birine verilmektedir. Devlet başkan vekilinin görevi devralmasından sonra en az 60 gün içerisinde başkanlık seçimleri yapılmalıdır.³²⁹ Yine aynı maddeye göre devlet başkanlığını geçici süre ile yerine getiren kişi seçimlerde aday olamaz.³³⁰ Türkmenistan Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedow'dur.³³¹

4.1.2. Hükümet

Türkmenistan'da başbakanlık makamı bulunmamaktadır.³³² Anayasanın 91. maddesine göre hükümet, yürütme ve idare organıdır. Yine aynı maddeye göre devlet başkanı, bakanlar kurulunun başıdır.³³³ 92. maddeye göre bakanlar kurulu, devlet başkanı yardımcıları ve bakanlardan oluşmaktadır. Ayrıca devlet başkanının göreve başlaması ile birlikte bir ay içerisinde bakanlar kurulunu kurması gereklidir.³³⁴

Bakanlar kurulunun görevleri anayasanın 94. maddesine belirlenmiştir. Buna göre; vatandaşların hak ve özgürlükleri sağlamak, kamu düzeni, milli güvenlik gibi konularda önlemler almak, ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınma programlarını hazırlayıp meclise sunmak, devlet işletmelerinin yönetimini sağlamak, doğal kaynakların verimli kullanımını sağlamak, ekonomiyi güvence altına almak, dış ekonomik işleri yürütmek, devlet kurumlarının faaliyetlerini yönlendirmek gibi görev

³²⁸ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 44.

³²⁹ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 383.

³³⁰ Haluk Alkan, **Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar**, USAK Yayınları, Ankara, 2011, s. 342.

³³¹ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Türkmenistan Ülke Künyesi**, <http://www.mfa.gov.tr/turkmenistan-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 30.04.2018).

³³² T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Türkmenistan Ülke Künyesi**, <http://www.mfa.gov.tr/turkmenistan-kunyesi.tr.mfa> (Erişim:30.04.2018).

³³³ Haluk Alkan, "Türkmenistan'da Siyasal Rejimin... **a.g.m.**, s. 14.

³³⁴ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 211.

ve yetkilere sahiptir.³³⁵ Ayrıca devlet başkanı yardımcılığı görevi de bakanlar arasından kişilere verilmiştir.³³⁶

4.2. Yasama Organı

Türkmenistan anayasasının 77. maddesine göre yasama yetkisini elinde bulunduran en yüksek temsili organ meclistir. 78. maddeye göre meclis üyeleri yaklaşık eşit sayıda seçmenlerden oluşan yerel seçim çevrelerinden seçilen, 5 yıl görev yapmak üzere 125 milletvekilinden oluşmaktadır.³³⁷ 120. maddeye göre 25 yaşında, on yıldır sürekli Türkmenistan'da ikamet eden her Türkmen vatandaşı milletvekilliğine aday olabilir. Anayasanın 121. ve 122. maddesine göre milletvekilleri, gizli oy ile doğrudan vatandaşlar tarafından seçilmektedir.³³⁸

79. maddeye göre ulusal referandumda alınan kararla ve meclis üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun fesih etme kararıyla, meclisin yönetim organları altı ay içerisinde oluşturulamazsa yasama organı olan meclisi devlet başkanı fesih etme yetkisine sahiptir.³³⁹

Anayasanın 81.maddesine göre yasama organı olan meclisin; kanunları kabul etmek, kanunlarda değişiklikler yapmak, bakanlar kurulunun faaliyet programının onaylanmasını görüşmek, devletin iç dış politikasının temel unsurlarını görüşmek, ulusal referanduma karar vermek, devlet bütçesi ile ilgili raporun onaylanmasını görüşmek, devlet başkanının teklifi üzerine yüksek mahkeme başkanını, başsavcını, içişleri bakanını, adalet bakanını göreve atamak-onları görevden almak, uluslararası antlaşmaları onaylamak, devlet sınırı ülke bölünmesi gibi konuları çözüme kavuşturmak, devlet hakimiyet ve yürütme organlarının kabul ettiği hukuksal düzenlemelerin anayasaya uygunluğunu belirlemek gibi görev ve yetkileri vardır.³⁴⁰

³³⁵ a.g.e., s. 211-212.

³³⁶ İNSAMER, **Türkmenistan**, https://insamer.com/tr/turkmenistan_811.htm (Erişim Tarihi: 30.06.2020).

³³⁷ Türkiye-Türkmenistan, **Türkmenistan'da Milletvekili Seçimleri Tamamlandı**, <http://www.turkiye-turkmenistan.com/turkmenistanda-millet-vekili-secimleri-tamamlandi/> (Erişim:03.05.2018).

³³⁸ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, a.g.e., s. 217.

³³⁹ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, a.g.e., s. 208.

³⁴⁰ Nuryagdy Rozyyev, "Türkmenistan'ın Yönetim Yapısı İçerisinde Yerel Yönetimler ve Türkiye ile Karşılaştırılması, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yerel Yönetimler Bilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009, s. 71-72.

Eskiden yasama organında büyük önem arz eden “Halk Maslahatı” bugün karşımıza yerel temsil organı olarak çıkmaktadır.³⁴¹ 2008 Anayasası ile birlikte Halk Maslahatı’nın görev ve yetkileri devlet başkanı, meclis, bakanlar kurulu ve yüksek mahkeme arasında paylaştırılmıştır.³⁴² 82. maddeye göre meclis kendisine sunulup sonradan onaylamak koşuluyla, devlet başkanına belli konularla ilgili kanun çıkarma yetkisi verebilir. Ancak anayasayı değiştirmek, yargılama, cezai ve idari mevzuat konuları hakkında asla başkasına kanun çıkarma yetkisini devredemez.³⁴³ Anayasanın 83. maddesine göre Türkmenistan Cumhuriyeti’nde yasama inisiyatifi, devlet başkanı, milletvekilleri, bakanlar kurulu ve yüksek mahkemeye verilmiştir. Anayasanın 86. maddesine göre milletvekili yetkilerinden sadece meclis tarafından yoksun bırakılabilir. Bunun şartı ise meclis üye tam sayısının en az üçte ikisinin oyudur. Bir milletvekiline soruşturma açılabilmesi için meclisin rızası gerekli görülmektedir.³⁴⁴ Anayasanın 125. maddesine göre genel referandum yapılmasına karar verme hakkı, milletvekillerinin en az üçte ikisinin ya da seçmenlerin 250 bininin teklifiyle Türkmenistan Meclisi’ne aittir.³⁴⁵ Kurulduğu yıldan 2012 yılına kadar tek partinin hakim olduğu Türkmenistan’da şu an üç siyasal parti varlığını sürdürmektedir. Bunlar; Demokratik Parti, Ziraat Partisi, Sanayiciler ve Girişimciler Partisi’dir.³⁴⁶

4.3. Yargı Organı

Anayasanın 96. ve 97. maddesine göre yargı hakimiyeti sadece mahkemelere aittir ve yargı birliği vardır. Yargı yetkisi, Türkmenistan Yüksek Mahkemesi, kanunla belirtilen diğer mahkemeler (tahkim mahkemesi, il mahkemeleri, Aşkabat Şehir Mahkemesi, ilçe mahkemeleri, şehir mahkemeleri) tarafından yerine getirilmektedir.³⁴⁷ Anayasanın 98. Ve 99. maddesine göre hakimler bağımsızdır ve

³⁴¹ TRT AVAZ, **Türkmenistan’da Seçim Hazırlıkları**, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/turkmenistanda-secim-hazirlıkları/5a699b7201a30a0accb6a126> (Erişim Tarihi:09.05.2018).

³⁴² Nuryagdy Rozyyev, **a.g.t.**, s. 70.

³⁴³ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 209.

³⁴⁴ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 387.

³⁴⁵ **a.g.e.**, s. 395.

³⁴⁶ Anavatan-Türkmenistan, **Türkmenistan’daki Seçim Sonuçları Açıklandı**, http://www.atavatan-turkmenistan.com/news_details.php?news_id=MTUwMw (Erişim:07.05.2018).

³⁴⁷ Nuryagdy Rozyyev, **a.g.t.**, s. 77.

dokunulmazlık hakları kanun ile güvence altına alınmıştır.³⁴⁸ 100. maddeye göre hakimlerin, yürütme organı içerisinde yer alan devlet başkanı tarafından atamaları yapılmakta ve görevden alınmaları kanunla belirlenmektedir.³⁴⁹ Yüksek mahkeme, yargı organının en yüksek mahkemesidir ve diğer tüm mahkemelerin faaliyetini denetlemektedir. Türkmenistan Meclisine yasa teklifinde bulunma hakkına sahiptir.³⁵⁰ Türkmenistan yargı sisteminde savcılık kurumu da büyük önem arz etmektedir. Anayasanın 129. maddesine göre, Türkmenistan kanunlarının, devlet başkanının, bakanlar kurulu düzenlemeleri, meclis kararlarının vaktinde ve uyum içinde yerine getirilmesinin denetimi Türkmenistan Başsavcısı'na ve ona bağlı savcılara aittir. 131. maddede savcıların göreve atanma, görevden alma, görev süresi gibi hususlar anayasa ve kanunlarla belirlenmektedir.³⁵¹

4.4. Türkmenistan Cumhuriyeti İle Amerika Birleşik Devletleri'nin Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması

Bu başlık altında; Türkmenistan'ın başkanlık sistemiyle yönetilmesi sebebiyle tarihsel süreç itibarıyla başkanlık sisteminin öncüsü olan ABD ile karşılaştırılacaktır. Birinci bölümde ABD'nin yasama yürütme ve yargı organları detaylı olarak anlatıldığı için bu bölümde buna yer verilmemiştir. Türkmenistan ABD'nin tersine bağımsızlığı geç tamamlamış bir ülkedir. Sistem adı her ne kadar iki ülkede de aynı olsa da sistemin temelini oluşturan bazı unsurların Türkmenistan'da eksik olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle ülkelerin yapıları bakımından bir farklılık söz konusudur. ABD federal bir devletken, Türkmenistan üniter bir devlettir. Ayrıca Türkmenistan'ın daimi tarafsızlık statüsünü benimsemesi ülkenin iç ve dış politikasını şekillendiren en önemli unsurdur. İki ülkeye bakıldığında devletin başındaki kişinin seçilme şartları ve seçilme şekilleri farklılık göstermektedir. Ayrıca Türkmenistan'da görev süresi 7 yılken, ABD'de 4 yıldır. Türkmenistan'da devlet başkanının üst üste göreve gelmesiyle ilgili anayasada herhangi bir maddeye rastlanmamıştır. Türkmenistan'da 2012 yılına kadar tek partili sistem varlık göstermekteydi. 2012 yılında başka siyasi partilerin oluşumuna izin veren yasanın

³⁴⁸ Murat Erdem, Samet İldeş, Kerim Balkanov, "Türkmenistan Yargı Sistemi", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Yıl 7, Sayı 27, Temmuz 2016, s. 281.

³⁴⁹ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 213.

³⁵⁰ Nuryagdy Rozyyev, **a.g.t.**, s. 77.

³⁵¹ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 219.

çıkarılması ile birlikte muhalefet kavramı ülkede yer bulmuştur. İki ülkenin devlet başkanlarının görev ve yetkileri bakımından benzerlikler ve farklılıklar mevcuttur. İki ülkede de bütçeyi yasama organına sunmakla yükümlü kişi devlet başkanıdır. Yasaları veto yetkisi de her iki devlet başkanının sahip olduğu yetkilerdendir. Fakat yasama organın üçte ikisinin çoğunluğu ile tasarının kabul edilmesi halinde devlet başkanları yasa tasarısını onaylamak zorundadır. Ayrıca Türkmenistan Devlet Başkanı anayasada değişiklik ve ilave içeren konularla ilgili veto yetkisini kullanma hakkına sahip değildir. Yani ülkenin temelini oluşturan anayasa değişikliği hakkında yürütmeye bir hak tanınmamış ve bu güç meclise bırakılmıştır. Bu anlamda yasamanın kendisini koruma altına aldığı söylenebilir. Yürütme bu yetkiyi kullansa dahi yasamanın karar birliğini sağlaması halinde yürütmenin üzerindeki gücünü gösterme şansını elinde bulundurmaktadır. Her iki ülkede de devlet başkanı silahlı kuvvetlerin başıdır. Fakat ABD, bu yetkinin kötüye kullanılmaması adına savaş yetkisini yasamaya bırakmıştır. Türkmenistan anayasasında ise savaş ilanı devlet başkanına aittir. Büyükelçiler ve diplomatların atanması noktasında da iki ülke de farklılık söz konusudur. ABD’de devlet başkanının atama yapabilmesi için senatonun tavsiyesi rızası ve yarısından fazlasının oyuna ihtiyacı varken Türkmenistan’da devlet başkanı direkt olarak atama hakkına sahiptir. ABD’de yürütmenin yasama tarafından denetimine fazlasıyla önem verilmiştir. Yürütmenin yasamadan habersiz karar almasının önüne geçilmiş ve yasamayı daha güçlü kılmak adına maddeler düzenlenmiştir. Af yetkisi ise her iki ülkede de devlet başkanlarının ortak görev ve yetkileri arasındadır. Türkmenistan’da devlet başkanına güvensizlik oyunun görüşülmesi için Meclis milletvekillerinin dörtte üçünün oyu gereklidir. Fakat bu da yeterli olmayıp sonrasında halk oylamasına sunulmaktadır. Bu anlamda nihai karar yürütmeyi seçen halka bırakılmıştır. Devlet başkanının azil sürecini her iki ülkede de yasama organı üstlenmiştir. ABD’de devlet başkanının görevini yürütememesi halinde yetki görevleri başkan yardımcısına geçerken Türkmenistan’da devlet güvenlik kurulunun kararı ile bakanlar kurulu başkan vekillerinden birine devredilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere ABD’de başkan yardımcısı oldukça önemli bir konumdadır. Halk tarafından seçilen başkan yardımcısının ülke bütünlüğünün sağlanması amacıyla farklı bölge, farklı ideolojiden olmasına özellikle önem verilmektedir. Türkmenistan’da ise başkan yardımcısının atanması görev ve

yetkilerine dair anayasada herhangi bir maddeye rastlanmamıştır. Devlet başkanı yürütmenin tek sahibi konumundadır. ABD’de başkan yardımcısı konusundaki tek çelişki ise yasama mı yoksa yürütme mi içerisinde yer aldığı konusudur. Bunun sebebi ise senatoda oy eşitliğinin olması halinde belirleyici oyu onun kullanmasıdır. Türkmenistan’da ayrıca başbakanlık makamına da bulunmamaktadır. Bu anlamda dünyada rol model olarak kabul edilen ABD başkanlık sisteminden etkilendiği söylenilebilir. İki ülke arasındaki en önemli farklardan biri de yasama organını fesih yetkisidir. ABD’de böyle bir durum söz konusu değilken Türkmenistan’da meclisin altı ay içerisinde kurulamaması halinde devlet başkanı meclisi fesih yetkisine sahiptir. Bu fesih yetkisinin yürütme organının yasama organına en büyük müdahale olacağını söylemek yanlış olmaz. ABD’de devlet başkanına yardımcı olan kurumlara Türkmenistan’da rastlanmamaktadır. ABD’de Bakanların atanması noktasında da senato onayına ihtiyaç duyulurken Türkmenistan Anayasası’nda böyle bir maddeye rastlanmamıştır.

İki ülkenin yasama organları bakıldığında ise ABD’de yasama yetkisi Senato ve Temsilciler Meclisi’ndedir. Türkmenistan’da ise Türkmenistan Meclisi’ndedir. Türkmenistan’da anayasal anlamda en büyük değişiklik Halk Maslahatı’nın kaldırılması olmuştur. Halk Maslahatı tarihsel dönem içerisinde yürütme, yasama ve yargı organlarını içerisinde barındıran ve hepsinden üstün yetkiler barındıran bir kurum olarak varlık göstermekteydi. Bu durumun kuvvetler ayrılığı ilkesine ters düşmesi sebebiyle 2008 yılında anayasal bir kurum olmaktan çıkarılmıştır. Halk Maslahatı artık sadece yerel temsil organı olarak faaliyet göstermektedir. Türkmenistan’da Meclisi fesih yetkisi sadece devlet başkanına değil ulusal referanduma ve meclis üye tam sayısının üçte ikisinin oy çoğunluğuna da verilmiştir. Görüldüğü üzere yasamanın varlığını tehdit eden üç durum söz konusudur. ABD’de ise böyle bir duruma rastlanmamış yasamanın her şeyin üzerinde tutulmasına özen gösterilmiştir. Uluslararası antlaşmaların onaylanması her iki ülkede de yasama organına aittir. Türkmenistan’da devlet başkanının önerisi ile yüksek mahkeme başkanı, başsavcı, içişleri bakanı ve adalet bakanının göreve atanması ve görevden atanması konuları mecliste görüşülmektedir. Fakat uygulamanın tam süreci ile ilgili anayasada bir maddeye rastlanmamıştır. Türkmenistan Anayasası’nın ABD Anayasası’na göre süreçlerle ilgili çok daha az bilgi içerdiğini söylemek

mümkündür. Bu durum pek muhtemeldir ki Türkmenistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını geç ilan etmesiyle alakalıdır. ABD köklü devlet geleneğini anayasasında da çok net ortaya koymuş ve herhangi bir hukuksuzluğa yol açmamak adına bütün maddeler anayasada detaylı olarak ifade edilmiştir. Türkmenistan'da meclis devlet başkanına belirli konular ile ilgili kanunlar çıkarma yetkisi de verebilmektedir. Tek şart olarak da sonrasında kendisine sunulması ve onayının alınmasını talep etmektedir. Devlet başkanının bu yetkiyi kötüye kullanmasını engellemek amacıyla da anayasayı değiştirmek, yargılama, cezai ve idari soruşturmalar gibi konuları bu yetkinin dışında bırakmıştır. Bu ifade sebebiyle yasama ve yürütmenin biraz da olsa iç içe geçtiğini söylemek mümkündür. Ayrıca Türkmenistan Anayasası'ndaki bir maddeye göre "yasama inisiyatifi, devlet başkanı, meclis, bakanlar kurulu ve yüksek mahkemeye aittir" ifadesi yer almaktadır. Bu ifade yürütme, yasama ve yargının iç içe olduğunun diğer bir ifadesi olarak da gösterilebilir. ABD yasama organına göre Türkmenistan yasama organının daha pasif bir konumda olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle fesih yetkisi bunu kanıtlar niteliktedir.

İki ülkenin de yargı organına bakıldığında; yargın organları ABD'de Yüce Mahkeme ve yasama organı tarafından kurulan alt mahkemelerdedir. Türkmenistan'da da Yüksek Mahkeme ve diğer mahkemelerdedir. ABD'nin federal olması yargıya da etki etmiştir. Türkmenistan Anayasası'nda yargıya dair pek detaya yer verilmemiştir. Türkmenistan'da yargıçlar dokunulmazdır. ABD'de ise yargıçları korumak adına görev sürelerini ömür boyu olarak belirlenmiştir. Türkmenistan Anayasası'nda Yüksek Mahkemeyle ilgili de bir bölüme rastlanmamıştır. Türkmenistan'da hakimlerin atanması devlet başkanı tarafından yapılmaktadır. Görevden alınması ise kanunla belirlenmektedir. ABD'de ise başkan tarafından seçilen yargıçların yasama organı olmaksızın atama gerçekleştirmesi mümkün değildir.

İki ülkenin karşılaştırılması sonucunda Türkmenistan'ın başkanlık rejimini kendince yorumladığı ve uygulamaya koyduğunu söylemek mümkündür. ABD'de yasama organındaki denetim gücüne Türkmenistan yasama organında rastlanmamıştır. Bağımsızlığını geç elde eden ve tarafsızlık politikası ile kendisini korumaya çalışan Türkmenistan demokrasinin temel taşlarından olan anayasası ile

ilgili yeterli hassasiyeti göstermemiş ve birçok noktaya anayasada yer vermemiştir. Türkmenistan adaletsiz gelir dağılımı, geç gelen çok partili sistem, radikal İslam ile mücadele gibi sebeplerden dolayı demokratikleşme sürecini tam anlamıyla tamamlamadığını söylemek mümkündür. Her ne kadar kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsese de belirli noktalarda yürütme, yasama ve yargının iç içe geçtiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca devlet başkanının üstün yetkiler ile yasama organı üzerinde bir baskı oluşturduğunu da söylemek mümkündür. ABD ise köklü geçmişinin bir ödülü olarak az ve öz bir anayasaya sahiptir. Anayasa titizlikle hazırlanmış olup yasama ve yargının gücünün en üst seviyede tutulması noktasında ayrı bir hassasiyet gözetilmiştir. Görüldüğü üzere her iki ülkede başkanlık kavramını kullansa da tarihsel süreçleri, ülke dinamikleri, ülke politikaları sebebiyle kavramı kendilerine göre şekillendirmişlerdir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.AZERBAYCAN CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ

5.1. Yürütme Organı

5.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri

12 Kasım 1995 yılında yapılan referandum ile halk tarafından kabul edilen Azerbaycan Anayasası yürürlüğe girmiştir.³⁵² Anayasada 24 Ağustos 2002, 18 Mart 2009 ve 26 Eylül 2016 tarihleri olmak toplamda üç kere değişikliğe gidilmiştir. 13 Aralık 2005 tarihinde ise Milli Meclis'in yetkilerini belirleyen anayasanın 95. maddesine eklemeler olmuştur.³⁵³

Anayasanın 7. maddesine göre Azerbaycan Devleti; demokratik, hukuki, üniter bir cumhuriyettir.³⁵⁴ Yine 7. maddeye göre güçler ayrılığı ilkesini benimsemekte olup yasama yetkisi Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nde, yürütme yetkisi Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nda, son olarak da yargı yetkisi bağımsız mahkemelerdedir. Ayrıca aynı maddede yargı organlarının bağımsız olduğu da ifade edilmiştir.³⁵⁵ Anayasanın 8. maddesine göre devletin başı yani cumhurbaşkanı Azerbaycan Anayasası'na göre, halkın bütünlüğünü ifade eder ve devletin devamlılığını sağlar.³⁵⁶ Yine aynı maddeye göre cumhurbaşkanı, devletin bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalara uyulmasını sağlar ve yargı bağımsızlığının teminatıdır.³⁵⁷

Azerbaycan Anayasası'nın 99. maddesine göre de, yürütme tamamen cumhurbaşkanının elinde bulunmaktadır.³⁵⁸ Anayasanın 100. maddesindeki cumhurbaşkanı seçilme şartlarına baktığımızda, on yıldan fazla Azerbaycan'da

³⁵² Sara Hasanova, "Azerbaycan'da Anayasa Yapım Süreci", *İzmir Barosu Dergisi*, Mayıs 2019, s. 141.

³⁵³ Sara Hasanova, *a.g.m.*, s. 150.

³⁵⁴ Recep Rehimli, *Azerbaycan Respublikası*, (Editörler: Burhan Aykaç, Şenol Durgun), içinde *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Binyıl Yayınevi, Ankara, 2012, s. 500.

³⁵⁵ Atilla Özer, Ceren Doğru, *a.g.e.*, s. 95.

³⁵⁶ Meltem Doğan, "Devlet Başkanı Ekseninde Anayasal Sistem: Azerbaycan Başkanlık Sistemi", *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık sistemi ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri*, (Editör: Semra Gökçimen), Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi, Ankara, 2013, s. 161.

³⁵⁷ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, *a.g.e.*, s. 6.

³⁵⁸ Atilla Özer, *a.g.e.*, s. 18.

ikamete etmiş olan, başka devletlere karşı yükümlülüğü bulunmayan, ağır cezalı bir suçtan hüküm giymeyen, üniversite mezunu ve iki vatandaşlık sahibi olmayan her Azerbaycan vatandaşı cumhurbaşkanlığına aday olma hakkına sahiptir.³⁵⁹ Anayasanın 101. maddesine göre cumhurbaşkanı, 7 yıllık süre için, genel, eşit ve doğrudan seçim esasına göre serbest, şahsi ve gizli oylama yolu ile seçilir. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için aday, oylamaya katılanların yarısından fazlasının oyunu almalıdır.³⁶⁰ Anayasanın 101. maddesine göre hiçbir aday bu şartı sağlayamaz ise oy verilen günden sonraki ikinci pazar günü ikinci oylama yapılmakta ve bu aşama en çok oy alan iki aday arasında olmaktadır. Bu aşamanın sonunda en çok oy alan aday cumhurbaşkanlığı görevine haiz olmaktadır.³⁶¹ Anayasa mahkemesi, anayasanın 102. ve 103. maddelerine göre 14 gün içerisinde başkanlık seçim sonuçlarını kesin olarak ilan edilir ve bundan sonraki üç gün içerisinde cumhurbaşkanı yemin ederek resmen göreve başlamaktadır.³⁶² 105. maddeye göre normal şartlarda 7 yıl olan görev süresi; cumhurbaşkanının istifası, sağlık nedenleri, yetkilerin kullanılamaması ve anayasada belirtilen sebeplerden dolayı görevden uzaklaştırılması durumunda erken sonlanır ise, yeni başkan seçilinceye kadar başkanın yetkileri cumhurbaşkanı birinci yardımcısına geçmektedir.³⁶³ Eğer birinci başkan yardımcısı görevi yürütemeyecek durumda ise başbakana, o da kullanamayacak durumda ise Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi Başkanı'na geçmektedir.³⁶⁴

Anayasanın 101. maddesine göre cumhurbaşkanına erken seçim hakkı tanınmıştır.³⁶⁵

Anayasanın 106. maddesine göre cumhurbaşkanının dokunulmazlığı vardır, fakat 107. maddesine göre de devlet başkanı ağır bir suç işler ise, anayasa mahkemesinin girişimiyle, yüksek mahkemenin 30 gün içinde vereceği görüş ile Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'ne sunulmakta ve Milli Meclisi'n 95 oy

³⁵⁹ Zuriya Babaeva, "Azerbaycan Siyasi Sistemi ve Yeni Azerbaycan Partisi", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Aralık, 2014 s. 30.

³⁶⁰ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 36.

³⁶¹ Meltem Doğan, **a.g.m.**, s.162.

³⁶² Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 36-37.

³⁶³ **a.g.e.**, s. 38.

³⁶⁴ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 123.

³⁶⁵ **a.g.e.**, s. 121.

çokluğu ile alınan kararıyla görevden uzaklaştırılabilmektedir. Alınan karar anayasa mahkemesi tarafından 2 ay içerisinde oy çokluğu ile onaylanırsa yürürlüğe girmekte, onaylanmazsa yargılama süreci sona ermektedir.³⁶⁶

Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri anayasanın 109. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; Azerbaycan Milli Meclisi'nin seçimlerini belirlemek, af ilan etmek, referandumu belirlemek, devlet bütçesini Milli Meclis'in onayına sunmak, kanunları imzalamak, Milli Meclis'in onayı ile başbakanı atamak ve başbakanı görevden almak, bakanlar kurulu ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun kararlarını ve emirlerini iptal etmek görev ve yetkileridir. Genel ve kısmi seferberlik ilan etmek, olağanüstü hal ilan etmek ve barış yapmak, Milli Meclis'in izni ile savaş ilan etmek ve barış yapmak ve belirli konularda emirler düzenlemek, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde belirli yetkiler kullanmak, hükümet üyelerini atamak ve görevden almak, devletin iktisadi ve sosyal programlarını onaylamak, yürütmenin hakimiyetini gerçekleştirmek için gereken düzenlemeleri yapmak, Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri ile ilgili gerekli düzenlemelerde bulunmak, diplomatik temsilcilerin görevlendirilmesi için Milli Meclis'e öneride bulunur, diplomatik temsilcileri atamak ve onları geri çağırmak, Güvenlik Kurulunu kurmak, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, İstinaf Mahkemesi üyelerinin atanmaları ile ilgili milli meclise öneri de bulunmak, başsavcıyı Milli Meclis'in rızası ile göreve atamak, Azerbaycan'da bulunan diğer mahkeme hakimlerini tayin etmek, anayasaya göre Milli Meclis'in ve yargı organlarının yetkisinde olamayan suçları idari usul ile çözmek cumhurbaşkanının görevlerindendir.³⁶⁷ Bakanlar kurulunu göreve atamak ve görevden almak, bakanlar kurulunun istifası ile ilgili kararı kabul etmek, Azerbaycan Cumhuriyeti askeri doktrinini Milli Meclis'in onayına sunmak, Azerbaycan İnsan Hakları Komiseri'nin seçiminde Milli Meclis'e öneride bulunmak, merkez bankası yönetim kurulunun atanması ve görevden alınmasıyla ilgili Milli Meclis'e teklif sunmak da görev ve yetkilerindendir.³⁶⁸ Ayrıca cumhurbaşkanı, Azerbaycan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri başkomutanıdır.³⁶⁹

³⁶⁶ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 19.

³⁶⁷ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 21.

³⁶⁸ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 125-126.

³⁶⁹ **a.g.e.**, s. 96.

110. maddeye göre cumhurbaşkanı kendisine sunulan kanunu 56 gün içerisinde imzalamaz ise Milli Meclis'e iade etmelidir.³⁷⁰ Yine aynı maddeye göre cumhurbaşkanı tarafından iade edilen kanun Milli Meclis'in çoğunluğu tarafından çoğunluk oyu ile 95 oydan fazla kabul edilen ve 63 oyu çoğunluğuyla yeniden oylanan ve 83 oy çoğunluğuyla kabul edilen kanunlar, tekrarlanan oylamadan sonra yürürlüğe girmektedir.³⁷¹ Anayasanın 111. ve 112. maddesine göre cumhurbaşkanı sıkıyönetim ve olağanüstü hal ilan edebilir fakat bu kararı 24 saat içerisinde Milli Meclis'in onayına sunmalıdır.³⁷² 1995 anayasasında yer alan, aynı kişinin üst üste ikiden fazla seçilemeyeceğine dair hüküm 18 Mart 2009 yılında yapılan referandum ile anayasadan çıkartılmıştır.³⁷³ Anayasanın 113. maddesine göre cumhurbaşkanı; genel esasları belirleyen konularla ilgili fermanlar, diğer konular hakkında da emirler çıkarma yetkisine sahiptir.³⁷⁴ Azerbaycan'ın halen görev yapan cumhurbaşkanı İlham Aliyev'dir.³⁷⁵ Halen görev yapan cumhurbaşkanı yardımcısı ise Mihriban Aliyeva'dır.³⁷⁶

5.1.2. Hükümet

Azerbaycan Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisini gerçekleştirmek üzere anayasanın 114. maddesi gereği hükümeti kurar. Bakanlar kurulu, cumhurbaşkanının yüksek yürütme organıdır. Bakanlar kurulu, cumhurbaşkanına tabidir ve ona karşı sorumludur. Bakanlar kurulunun çalışma esası cumhurbaşkanı tarafından belirlenir. 115. maddeye göre hükümet, cumhurbaşkanının başkanlığında başbakan ve bakanlardan meydana gelmektedir. Toplantılara başbakan başkanlık eder, fakat gerekli görüldüğü takdirde cumhurbaşkanı da başkanlık etmektedir.³⁷⁷

³⁷⁰ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 20.

³⁷¹ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 39.

³⁷² Türk Cumhuriyetleri Anayasası, **a.g.e.**, s.43.

³⁷³ BBC, **Aliyev referandumu kazandı**, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/03/090319_azerbaijan.shtml (Erişim Tarihi: 13.05.2018).

³⁷⁴ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 128.

³⁷⁵ TRT AVAZ, **Türkmenistan Devlet Başkanı Azerbaycan'da**, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/turkmenistan-devlet-baskani-azerbaycan-da/5e6a293b01a30a2c94a4e1cb> (Erişim Tarihi: 02.05.2020).

³⁷⁶ Anadolu Ajansı, **Azerbaycan Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı Aliyeva'dan Türkiye'ye Teşekkür**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycan-cumhurbaskani-birinci-yardimcisi-aliyevadan-turkiyeye-tesekkurler/1805830> (Erişim Tarihi: 02.05.2020).

³⁷⁷ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 129.

Başbakan ve bakanların seçilme şartları anayasanın 121. maddesiyle belirlenmiştir. Buna göre; seçimlere katılma hakkına sahip, üniversite mezunu olan, hiçbir yabancı devlete karşı yükümlüğü olmayan her Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı başbakan ve bakan olarak seçilebilmektedir. 118. maddeye göre başbakan, cumhurbaşkanı tarafından Milli Meclis'in rızası ile atanmaktadır. Milli Meclis bir hafta içerisinde bildirmez ya da onaylamaz ise cumhurbaşkanı yeni aday seçer fakat bu işlem en fazla üç kez tekrarlanabilir. Buna rağmen onaylanmazsa cumhurbaşkanı, Milli Meclis'in onayını almadan doğrudan başbakanı atama yetkisine sahiptir.³⁷⁸ 123. maddeye göre başbakanın şahsi dokunulmazlığı vardır fakat suçüstü yakalandığında tutuklanabilir. Başbakanın dokunulmazlığı yalnızca başsavcının önerisi üzerine cumhurbaşkanı tarafından kaldırılabilir.³⁷⁹

Anayasanın 119. maddesine göre bakanlar kurulu, devlet bütçesini düzenlemek ve onu cumhurbaşkanına sunmak, ülkenin ekonomik programını hazırlamak ve uygulamak, para ve finansal kredi ilişkilerini düzenlemek, merkezi yürütmeyi düzenlemek, cumhurbaşkanı tarafından verilen emirleri yerine getirmek gibi görev ve yetkilere sahiptir.³⁸⁰ Azerbaycan Cumhuriyeti'nin halen görev yapan başbakanı Ali Asadov'dur.³⁸¹

5.2. Yasama Organı

Anayasanın 7. maddesine göre Azerbaycan'da yasama yetkisini Milli Meclis yerine getirmektedir.³⁸² Anayasanın 82. maddesine göre Milli Meclis 125 milletvekilinden oluşmakta ve anayasanın 83. maddesine göre de Milli Meclis üyeleri genel, eşit, gizli ve doğrudan seçim yoluyla, çoğunluk seçim sistemine göre seçilmektedir. 84. maddeye göre ise görev süreleri 5 yıldır.³⁸³ Anayasanın 85. maddesine göre başka devletlere karşı yükümlülüğü olmayan, ağır suç işlememiş, her Azerbaycan vatandaşı Milli Meclis milletvekili olma hakkına sahiptir.³⁸⁴

³⁷⁸ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 22.

³⁷⁹ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, s. 46.

³⁸⁰ Meltem Doğan, **a.g.m.**, s. 167.

³⁸¹ REPUBLIC AZERBAIJAN CABINET OF MINISTERS, **Prime Minister of the Republic of Azerbaijan**, <https://cabmin.gov.az/en/page/75/> (Erişim Tarihi: 02.05.2020).

³⁸² Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 95.

³⁸³ Meltem Doğan **a.g.e.**, s. 168.

³⁸⁴ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 96.

86. maddeye göre yargı organı içerisinde yer alan anayasa mahkemesi, seçim sonuçlarını denetlemek ve onaylamaktadır. Seçimler ile ilgili itirazlar da sonuçların ilan edildiği günden itibaren beş gün içerisinde anayasa mahkemesine yapılmaktadır. anayasa mahkemesinin aldığı kararlar bağlayıcı ve kesindir.³⁸⁵ 88. maddeye göre Milli Meclis'in kurulması için 83 milletvekiline belgesini vermesi gerekmektedir. Milletvekillerinin dokunulmazlıkları ve sorumsuzlukları olmakla birlikte, anayasanın 89. maddesine göre seçimlerde oyların uygun sayılmaması durumunda suç işlediğinde, vatandaşlıktan çıktığında ya da başka devletin vatandaşlığına geçtiğinde, devlet görevlisi olduğunda, din görevlisi olduğunda, başka bir iş ile uğraştığında kanunla öngörülen durumlarda dokunulmazlıkları alınabilmektedir.³⁸⁶

Anayasanın 95. maddesine göre; meclisin alanına giren konularda cumhurbaşkanının önerisi ile Azerbaycan askeri stratejisini onaylamak, Azerbaycan Cumhuriyeti diplomatik temsilciliklerini cumhurbaşkanı önerisi üzerine tesis etmek, cumhurbaşkanı önerisi ile devlet bütçesini onaylamak, bütçenin uygulanmasını denetlemek, devletlerarası antlaşmaları onaylamak, antlaşmaları iptal etmek, cumhurbaşkanının teklifi üzerine başbakanın atanmasına onay vermek, anayasa mahkemesinin önerisi üzerine devlet başkanını suçlandırma yolu ile görevden uzaklaştırmak, referandum yapılmasına, af işlemlerine karar vermek, cumhurbaşkanının müracaatı ile savaş ve barış ilanına izin vermek meclisin görev ve yetkileri arasındadır.³⁸⁷ Ayrıca cumhurbaşkanının teklifi ile anayasa mahkemesi, Ali Mahkemesi ve istinaf mahkemelerin hakimlerinin atanması, cumhurbaşkanının önerisi ile başsavcının göreve atanması ve görevden alınmasına onay verilmesi, cumhurbaşkanı tarafından yargıçların görevden alınması, bakanlar kurulu'na güvenoyu meselesinin çözülmesi, cumhurbaşkanının teklifi üzerine merkez bankası yönetim kurulu üyelerinin atanması ve görevden alınması da Milli Meclis'in görev ve yetkilerindendir.³⁸⁸

Anayasanın 96. maddesine göre Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yasama teşebbüsü hakkı; kanun tasarıları ve diğer konuların mecliste görüşülmesi için sunma

³⁸⁵ Cavid Abdullayev, "Azerbaycan'da Anayasallaşma Süreci ve Benimsenen Sistemin Niteliği" **Avrasya Dosyası**, Azerbaycan Özel, İlkbahar 2001, Cilt 7 Sayı 1, s. 122.

³⁸⁶ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 28-29.

³⁸⁷ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 32.

³⁸⁸ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 118-119.

hakkı milletvekillerinde, cumhurbaşkanında, seçme hakkı olan 40 bin vatandaşta, savcılıkta ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Ali Meclisi'ndedir.³⁸⁹

Siyasi partilerin milletvekili çıkarabilmesi için %6 barajını aşmaları gerekmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin önemli siyasi partilerine baktığımızda; Yeni Azerbaycan Partisi, Vatandaş Hemreyliği Partisi, Anavatan Partisi, Bütün Azerbaycan Halk Cephesi Partisi, Adalet Partisi, Azerbaycan Demokratik Islahatlar Partisi, Büyük Kuruluş Partisi, Sosyal Refah Partisi, Vatandaş Birliği Partisi, Ümit Partisi ve Milli Dirçeliş Hareketi Partisi karşımıza çıkmaktadır.³⁹⁰

5.3. Yargı Organı

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yukarıda da belirtildiği gibi yargı bağımsızlığının teminatı olarak cumhurbaşkanı gösterilmektedir. Yargı; devlet hayatının temelini teşkil eden bir kuruluş olarak sadece bir kişinin teminatına bırakılmıştır. Buradan anlaşılabileceği gibi, cumhurbaşkanının yetkileri fazlasıyla geniştir. Bu anlayış anayasanın önemli ve kabul görmüş birçok ilkesine karşı tereddütlü yaklaşılmasına sebep olmaktadır. Azerbaycan'da yargı birliği kabul görmekle birlikte adli ve idari yargı ayrımı yoktur.³⁹¹

Anayasanın 125. maddesine göre yargı yetkisi, anayasa mahkemesi, yüksek mahkeme ve bağımsız mahkemeler tarafından kullanılmaktadır.³⁹² Anayasanın 130. maddesine göre anayasa mahkemesi 9 hakimden oluşmakta olup bu hakimler cumhurbaşkanının önerisi ile Milli Meclis tarafından atanmaktadır.³⁹³ Yürütme organı içerisinde yer alan cumhurbaşkanı, anayasa mahkemesinin başkan ve başkan yardımcısını atamaktadır.³⁹⁴ Anayasanın 127. maddesine göre hakimler bağımsızdır ve görev süresince değiştirilemezler. Anayasanın 128. maddesinde hakimlerin dokunulmazlığı güvence altına alınmıştır. Fakat hakimler, kanunca öngörülen usullerde suçlandıklarında ise cumhurbaşkanı, yüksek mahkemenin görüşünü alarak,

³⁸⁹ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 34.

³⁹⁰ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Azerbaycan Ülke Künyesi** <http://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi:14.05.2018).

³⁹¹ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 145.

³⁹² Meltem Doğan, **a.g.m.**, s. 162.

³⁹³ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 133.

³⁹⁴ AZERBAIJAN, **Azerbaycan Cumhuriyetinin Anayasa Mahkemesi** http://azerbaijans.com/content_571_tr.html (Erişim Tarihi:14.05.2018).

hakimin görevden alınmasını Milli Meclis'e sunmaktadır. 83 oy çoğunluğu ile anayasa mahkemesi, yüksek mahkeme ve istinaf mahkemeleri hakimleri görevden alınabilmektedir. Diğer hakimlerin görevden uzaklaştırılması hakkındaki karar ise Milli Meclis'teki oyların çoğunluğuna göre karara bağlanacaktır.³⁹⁵

Anayasanın 130. maddesine göre anayasa mahkemesinin görev ve yetkilerine baktığımızda; cumhurbaşkanının, Milli Meclisin, bakanlar kurulunun, yüksek mahkemenin cumhuriyet savcılığının, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nin ve merkezi yürütme hakimiyeti organlarının karar ve işlemleri ile yürürlüğe girmemiş devletlerarası antlaşmaların anayasaya uygunluğunu denetlemek, siyasi partilerin ve diğer sivil toplum örgütlerinin kapatılması ve yasama, yürütme organları arasındaki yetki paylaşımı ile ilgili sorunların çözüme bağlanması, anayasada öngörülmüş olan anayasa değişikliklerine ilişkin halk oylamasına gidilmesi ve Milli Meclis'e yasa önerisinde bulunmak görev yetkilerindendir.³⁹⁶ Yüksek mahkemenin yargıçlarının ve temyiz mahkemesi yargıçlarının atamaları anayasanın 131. ve 132. maddesinde belirtildiği gibi yürütme organı içerisinde yer alan cumhurbaşkanının önerisi ile yasama organı tarafından yapılmaktadır. 133. maddeye göre savcıların atamaları, diğerlerinden farklı olarak yasama organının onayıyla yürütme organı içerisinde yer alan cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır.³⁹⁷

5.4. Fransa Hükümet Sistemi

5.4.1. Yürütme Organı

5.4.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri

Fransa Anayasası incelendiğinde, ülkenin son birkaç asırda uzun ve birçok değişik uygulamayı tecrübe ettiği gözden kaçmamaktadır. Bu değişiklikler Fransa'nın şekillenmesinde büyük bir rol oynamıştır. Ülkede 1789 Fransız İhtilali'nden bu yana on beş anayasal rejim uygulanmıştır. Fransa'da bu rejimler; mutlakiyet, anayasal monarşi, parlamenter cumhuriyet ve yarı başkanlık gibi farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu da gösteriyor ki Fransa fazlasıyla farklı tiplerde

³⁹⁵ Zuriya Babaeva, **a.g.t.**, s. 33.

³⁹⁶ Mürteza Hasanoglu, "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Devletin Yeniden Yapılandırılması ve Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi Çabaları", **Sayıştay Dergisi**, Sayı:69, Nisan-Haziran 2008, s. 79.

³⁹⁷ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, 2017, **a.g.e.**, s. 51-52.

rejimler denemiş ve son kararını yarı başkanlık sisteminden yana kullanmıştır. Fransa'yı yönetim anlamında farklı kılan bir diğer özellikte bu rejimlerin uygulandığı dönemlerin her birini sayıyla vasıflandırmıştır.³⁹⁸

Dr. Gaulle tarafından hazırlanan anayasa 28 Eylül 1958 tarihinde yapılan halk oylamasıyla kabul edilmiş ve 04 Ekim 1958 tarihinde cumhurbaşkanı olan Rene Coty tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece 5. Cumhuriyet Anayasası olarak kabul edilmiş ve ülkede yeni bir dönem başlamıştır.³⁹⁹ 1958 Anayasası Fransız cumhuriyet gelenekleriyle kısmen ters düşmüştür. Çünkü meclisin yetkileri kısıtlanmış ve cumhurbaşkanına geniş yetkiler verilmiştir. Fakat ülkede benimsenen rejimin yarı başkanlık rejimi olduğunu söylemek mümkün olmamıştır.⁴⁰⁰ 1958 Anayasası'nda güçler ayrılığı ilkesi, güçlü bir yürütme mekanizması ve adem-i merkeziyetçiliğe kayan bir üniter devlet yapılanmasını esas alan bir varlık üzerine tesis edildiğini söylemek mümkündür. Fransa Anayasası uygulanmaya başladığı tarihten bu yana 1962, 1964, 1972, 1992, 1995, 2000, 2003 ve 2008 yıllarında değişikliklere uğramıştır.⁴⁰¹

1962 yılında yapılan halk oylaması ile cumhurbaşkanın doğrudan halk tarafından seçilmesine karar verilmiş ve ülkede benimsenen güçlü parlamento geleneği kırılmış olmakla birlikte rejim sisteminde de yarı başkanlık rejim sistemine geçilmiştir.⁴⁰² 1980 sonrası yapılan reform ve anayasa değişiklikleri, siyasal sistem ve kamu yönetiminde köklü değişikliklere sebep olmuştur.⁴⁰³

Anayasanın 1. maddesine göre Fransa; laik, demokratik ve sosyal bir cumhuriyettir. Anayasanın 5. maddesine göre cumhurbaşkanı; anayasaya gereken saygıyı sağlamakla yükümlüdür. Hakemlik yetkisi sebebiyle kamu kurumlarının düzgün işleyişinden ve devletin sürekliliğini sağlamaktan sorumludur. Yine aynı maddeye göre ulusal bağımsızlığın, toprak bütünlüğünün ve antlaşmalara gereken

³⁹⁸ Tuğrul Korkmaz, **Fransa Cumhuriyeti**, (Editörler: Burhan Aykaç, Şenol Durgun), içinde *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Binyıl Yayınevi, Ankara, 2012, s. 104.

³⁹⁹ Rıza Arslan, **a.g.e.**, s.229.

⁴⁰⁰ **a.g.e.**, s.229.

⁴⁰¹ Tuğrul Korkmaz, **a.g.e.**, s. 107.

⁴⁰² Şenol Coşkun, Şevki Davut, "Cumhurbaşkanın Seçimi, Yetkileri ve Görevleri Açısından Türkiye ve Fransa'nın Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı:3, 2013 s. 184.

⁴⁰³ Tuğrul Korkmaz, **a.g.e.**, s. 107.

saygının garantörü de cumhurbaşkanıdır.⁴⁰⁴ 23 yaşını doldurmuş ve seçilme şartlarına haiz her Fransız vatandaşı, yerel ya da merkezi yönetim organlarına seçimle gelmiş beş yüz kişinin önerisi üzerine ve anayasa komisyonunun uygun bulması halinde cumhurbaşkanlığına adaylığını koyabilmektedir. Beş yüz kişinin ise en az 30 farklı bölgeden olması ya da %10'luk kısmının aynı bölge ya da deniz aşırı bölgelerden gelmemesi şartı konulmuştur.⁴⁰⁵ Anayasanın 6. maddesine göre cumhurbaşkanı evrensel oy ile beş yıllık yıl için seçilmektedir. Ayrıca kişi üst üste iki dönemden fazla görev yapamamaktadır. 7. maddeye göre ise geçerli oyların salt çoğunluğu ile seçilmekte olup eğer ilk turda bu şart sağlanamaz ise seçimleri izleyen on dördüncü gün en çok oy alan iki aday için ikinci seçime gidilmektedir.⁴⁰⁶

Yine aynı maddeye göre cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir sebeple boşalması durumunda ya da Anayasa Konseyi'nin aldığı karar ile bir engelin ortaya çıkması durumunda anayasanın 11. Ve 12. maddesi hariç cumhurbaşkanı görev ve yetkilerini geçici süre ile kullanma hakkı senato başkanı tarafından kullanılmaktadır. Eğer senato başkanı da bu görev ve yetkileri kullanamayacak durumda ise görev ve yetkileri kullanma hakkı hükümete verilmektedir.⁴⁰⁷

Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri ise;

Anayasanın 8. maddesine göre başbakanı atayan kişi cumhurbaşkanıdır. Ayrıca başbakanın hükümetin istifasını sunması halinde başbakanın görevden alınması yetkisi de cumhurbaşkanındadır. Yine aynı maddeye göre başbakanın önerisi ile hükümet üyelerini göreve atamakta ve görevden almaktadır. Anayasanın 10. maddesine göre cumhurbaşkanı kesin kati suretle kabul edilmiş yasaları, hükümete taktim edilmesini izleyen on beş gün içerisinde ilan etmelidir. Bu süre bitmeden yasanın tamamının ya da bazı maddelerinin parlamento tarafından tekrar

⁴⁰⁴ T.C. Adalet Bakanlığı, 4 Ekim 1958 Anayasası, <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

⁴⁰⁵ Tuğrul Korkmaz, **a.g.e.**, s. 120.

⁴⁰⁶ T.C. Adalet Bakanlığı, 4 Ekim 1958 Anayasası, <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

⁴⁰⁷ French National Assembly, **Constitution of October 4, 1958**, <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title1> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

görüülmesini isteyebilmektedir. Senatonun bu isteği reddetme hakkı bulunmamaktadır. Anayasanın 11. Maddesine göre cumhurbaşkanı, hükümetin parlamentonun toplantı dönemi boyunca yaptığı ya da her iki meclisin ortaklaşa yapmış oldukları ve resmi gazetede yayınlanan teklifleri, kamu mercilerinin teşkilatlandırılması yasa tasarılarını, kamunun sosyal, ekonomik ve siyasal reformuna ilişkin tasarıları, aynı şekilde kamu hizmetlerine ilişkin, anayasaya aykırı olmaksızın kurumların işleyişi üzerinde etki yapabilecek bir antlaşmanın onaylanması için izin verilmesine ilişkin her yasa tasarısını referanduma sunabilme hakkına sahiptir. Ayrıca referandum teklifi parlamento üyelerinin beşte birinin seçmen kütüğüne kayıtlı seçmenlerin onda birinin desteğiyle de olabilmektedir. Yine aynı maddeye göre referandumun, bir hükümet tasarısı üzerine gerçekleşmesi durumunda, hükümetin her iki meclis önünde gerçekleştireceği deklarasyonu yine her iki meclis nezdinde gerçekleştirilecek müzakereleri takip edecektir. Anayasanın 12. maddesine göre başbakan ve meclis başkanlarının görüşlerinin alınması halinde millet meclisini fesih yetkisi de cumhurbaşkanına aittir.⁴⁰⁸

Anayasanın 13. maddesine göre başkanlar kurulunda görüşülen kararname ve kararlar da cumhurbaşkanı tarafından imzalanmaktadır. Yine aynı maddeye özel yetkili elçiler, generaller, sayıştay üyeleri, rektörleri, denizaşırı ülkelerdeki hükümet temsilcileri, üst düzey memurların atanması noktasında ise cumhurbaşkanı bu yetkisini bakanlar kurulu ile paylaşmaktadır. Anayasanın 14. maddesine göre ise elçi ve büyükelçileri atama yetkisi cumhurbaşkanındadır. Cumhurbaşkanına silahlı kuvvetlerin başı ve yüksek şuranın başkanı olma yetkisi ise anayasanın 15. maddesince verilmektedir. Anayasanın 16. maddesine göre cumhurbaşkanı; ülkenin bütünlüğü, milletin bağımsızlığının doğrudan ya da dolaylı olarak tehlikeye girmesi halinde başbakan, meclis başkanları ve Anayasa Konseyi'ne danışmak şartı ile gerekli tedbirleri alma hakkına sahiptir. Olağanüstü olayların olduğu dönemde cumhurbaşkanının millet meclisini fesih yetkisi yoktur. Cumhurbaşkanına genel af yetkisi ise anayasanın 17. maddesince verilmiştir.⁴⁰⁹ Anayasanın 54. Ve 61. maddesine göre cumhurbaşkanı Anayasa Konseyi'ne başvurma hakkına sahiptir. 56.

⁴⁰⁸ French National Assembly, **Constitution of October 4, 1958**, <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title1> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

⁴⁰⁹ Tuğrul Korkmaz, **a.g.e.**, s. 122.

maddeye göre ise Anayasa Konseyi'nin üç üyesi Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Anayasanın 19. maddesine göre ise anayasanın 8. maddesinin ilk fıkrası, 11.12.16.18.54.56. ve 61. maddelerle ilgili cumhurbaşkanı; başbakanın ve bakanların imzasına gerek duymamaktadır. Fakat cumhurbaşkanı bunların dışında kalan maddelerle ilgili herhangi bir karar alınırken başbakan ya da bakanların imzasına ihtiyaç duymaktadır.⁴¹⁰

Cumhurbaşkanının kendisine ait yetkilerin kullanılması noktasında parlamentodaki siyasi partiler ve gruplarla aynı görüş içerisinde ise alacağı kararlar ile ilgili daha avantajlı durumda olduğunu söylemek mümkündür. Eğer cumhurbaşkanı çoğunluğun dışında, muhalif ya da tarafsız bir tutum sergiliyor ise karar alma ve yönetim sürecinde daha pasif rol alacağını söylemek yanlış olmaz. Bu durumda cumhurbaşkanı hükümeti yönlendirme gibi bir tutum sergilemeden yalnızca hakemlik görevini ve kendisine anayasada tanımlı olan yetkileri kullanmak durumunda kalacaktır. Fransa'da halen görev yapan cumhurbaşkanı ise Emmanuel Macron'dur.⁴¹¹

5.4.1.2. Hükümet

Fransa'da hükümet yürütmenin ikinci kanadını oluşturmaktadır. Hükümet başbakanın başkanlığını yaptığı Bakanlar Konseyi'nden oluşmaktadır. Cumhurbaşkanın görevlendirmesi ile birlikte hükümet kurulmaktadır. Hükümet kurulurken parlamentodan güvenoyu almasına gerek yoktur.⁴¹²

Hükümetin görev ve yetkileri anayasanın 20.-23. maddelerince düzenlenmiştir. Anayasanın 20. maddesine göre ulusal politikanın belirlenmesi ve yönetilmesi bu süreçte de kamu hizmetlerini gören idari örgüt ve silahlı kuvvetlerin kullanımı da hükümetin görev ve yetkileri arasında yer almaktadır. 21. maddeye göre hükümetin başı olan ve hükümet faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu olan kişi başbakandır. Daha önce 13. maddede hükümet; belirtildiği gibi milli savunma ve idari örgütler üzerindeki düzenleme ve tayin yetkisini de cumhurbaşkanı ile beraber

⁴¹⁰ French National Assembly, **Constitution of October 4, 1958**, <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title1> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

⁴¹¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Fransa'nın Siyasi Görünümü**, <http://www.mfa.gov.tr/fransa-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

⁴¹² Tuğrul Korkmaz, **a.g.e.**, s. 124.

kullanmaktadır. 13. maddenin dışında kalan alanlardaki kararnameleri imzalamak ve tayinleri yapmak ise başbakanın tek başına kullandığı yetkililerdir. Fakat başbakan sahip olduğu bu yetkileri bakanlara devretme yetkisine de sahiptir. Ayrıca başbakan cumhurbaşkanına ait 15. maddedeki yetkileri ve bakanlar kuruluna başkanlık etme yetkisini de olağanüstü durumlarda vekaleten kullanma hakkına haizdir. Anayasanın 22. maddesine göre başbakanın aldığı her hangi bir kararda bu eylemleri faaliyete geçirecek olan bakanların da imzasına ihtiyaç duymaktadır. Hükümet üyelerinin parlamento üyesi olması, elçilik, temsilcilik vb. görevlerde yer alması, herhangi bir kamu hizmeti içerisinde bulunması anayasanın 23. maddesince yasaklanmıştır.⁴¹³ Fransız Anayasası'nda bakanların sayısı, görev alanları ve yetkileri ile ilgili herhangi bir ibareye rastlanmamıştır. Bu anlamda bakanların sayısının, görev alanlarının ve yetkilerinin seçim sonrası oluşan hükümetin partiler arası dağılımı, hükümet içerisinde yer alan siyasal görüşler doğrultusunda şekillendiğini söylemek mümkündür.⁴¹⁴ Edouard Philippe halen görev yapan Fransa Başbakanı'dır.⁴¹⁵

5.4.2. Yasama Organı

Anayasanın 24. maddesine göre parlamento; hükümetin faaliyetlerini denetlemek ile yükümlüdür. Aynı maddeye göre parlamento; Millet Meclisi ve Senato'dan oluşmaktadır.⁴¹⁶ Yine aynı maddeye göre Millet Meclisi üyeleri tek dereceli seçim ve iki turlu çoğunluk ile belirlenen 577 üyeden oluşmaktadır. Millet Meclisi'nde 555 üyenin ana yurttan, 15'i denizaşırı illerden ve 7'si de denizaşırı topraklardan olma zorunluluğu aranmaktadır. Millet Meclisi'nde seçilebilme yaşı ise 23 olarak belirlenmiştir. Millet Meclisi'nde seçim süresi ise 5 yıl ile sınırlandırılmıştır.⁴¹⁷

Senato ise iki dereceli seçim ile belirlenen 343 senatörden oluşmaktadır. Bu sandalyelerden 321 anayurttan, 10'u denizaşırı topraklar ve denizaşırı yönetimlerden,

⁴¹³ French National Assembly, **Constitution of October 4, 1958**, <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title1> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

⁴¹⁴ Tuğrul Korkmaz, **a.g.e.**, s. 125.

⁴¹⁵ Euronews, **Fransa Başbakanı Philippe'den Covid-19 açıklaması: Yavaş ama emin adımlarla iyileşme kaydediyoruz**, <https://tr.euronews.com/2020/04/19/fransa-basbakan-philippe-den-covid-19-ac-klamas-yavas-ama-emin-ad-mlarla-iyilesme-kaydediy> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

⁴¹⁶ Rıza Arslan, **a.g.e.**, s. 229.

⁴¹⁷ Tuğrul Korkmaz, **a.g.e.**, s. 110.

12'si ise yurt dışında ikamet eden Fransız vatandaşlar tarafından seçilmektedir.⁴¹⁸ Fransa Senatosu'na seçilme yaşı ise 24 olarak belirlenmiştir.⁴¹⁹ Senatörler 6 yıllık süre için seçilmekte olup her üç yılda bir yarısının yenilenmesi şartı bulunmaktadır. Senato üyeleri; üç ve üçün altında senatör çıkaran 70 metropol ve denizaşırı bölgelerde iki turlu çoğunluk sistemi ile seçilirken, dört ve dörtten az senatör çıkaran 39 metropol ve denizaşırı bölgelerde ise nispi temsil sistemi ile belirlenmektedir. Yurt dışında yaşayan Fransız vatandaşlarının seçmesi gereken 12 üye içinse iki dereceli bir seçim sistemi uygulanmaktadır.⁴²⁰ Yine anayasanın 24. maddesine göre Fransa parlamentosunda yerel yönetimlerin temsili senato aracılığıyla sağlanmaktadır.⁴²¹ İkincil seçmenleri oluşturan seçici kurulun üyelerinin belirlenmesinde belediyelerin nüfus yoğunluğu esas alınmaktadır.⁴²² Parlamentonun hangi alanlarda aktif olarak rol alacağı ise anayasanın 34. maddesince belirlenmiştir. Buna göre; vatandaşlık hakları, medyanın bağımsızlığı, mülkiyetin dokunulmazlığı, evlilik ve boşanma konuları, hakimlerin ve savcılarının hukuki yetkileri, kriminal ve ceza konuları, vergilendirme konuları, merkezi ve yerel anayasal organlarının seçim sistemleri konularında, sivil ve askeri memurları ilgilendiren konularda, kamulaştırma konularında, uluslararası antlaşmaların onayı konularında, eğitim sistemi konusunda, çevre sorunları konularında, işçi hakları ve sosyal vergilendirmeler konularında son olarak da bütçe gelir ve giderlerin denetlenmesi konusunda parlamento aktif rol oynamaktadır. Bunların dışında kalan konularla ilgili ise anayasanın 37. maddesine göre hükümetin kanun hükmünde kararnameler aracılığıyla düzenlemelere gidilmenin yolu açılmıştır.⁴²³

Anayasanın 35. maddesine göre savaş ilanına parlamento tarafından izin verilmektedir. Yurtdışına yapılacak olan silahlı müdahalenin başlamasından en az üç gün sonra parlamento bu karar bildirilmelidir. Müdahale eğer dört aydan uzun sürerse hükümet, izinin uzatılması için tekrar parlamento başvurur.

⁴¹⁸ a.g.e., s. 112.

⁴¹⁹ NTV, Fransa Cumhurbaşkanı Macron senato seçiminde umduğunu bulamadı, <https://www.ntv.com.tr/dunya/fransa-cumhurbaşkanı-macron-senato-seciminde-umduğunu-bulamadı,I3c1Nl9fw0ewNzn4RPaKHA> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

⁴²⁰ Tuğrul Korkmaz, a.g.e., s. 112.

⁴²¹ French National Assembly, **Constitution of October 4, 1958**, <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title1> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

⁴²² Tuğrul Korkmaz, a.g.e., s. 112.

⁴²³ Rıza Arslan, a.g.e., s. 241.

Anayasanın 36. maddesine göre ise sıkıyönetim ilanına bakanlar kurulu karar vermektedir. Fakat bu durumun 12 iki günü aşması için parlamentonun izni gereklidir. Anayasanın 38. maddesine göre hükümetin, programını uygulamak için, sınırlı bir süre için, normalde yasanın düzenleme alanına giren önlemleri kararname ile almak konusunda parlamentonun iznine başvurma hakkına sahiptir. Yine aynı madde gereği kararnameler, Danıştay'ın görüşü alınmak kaydı ile bakanlar kurulu tarafından çıkarılmaktadır. Yayınlandıkları tarihte yürürlüğe girerler fakat onanmalarına ilişkin yasa tasarısı, yetki veren yasanın öngördüğü tarihten önce parlamentoya sunulmazsa geçersiz hale gelmektedir.⁴²⁴

Anayasanın 39. maddesine göre yasa tasarısında bulunma hakkı başbakan ve parlamento üyelerine aittir. Yine aynı maddeye göre yasa tasarıları, Danıştay'ın görüşü alındıktan sonra bakanlar kurulunda müzakere edilmekte ve iki meclisten birinin başkanlık kuruluna verilmektedir. Mali yasalar ve sosyal güvenliğin finansmanına ilişkin yasa tasarıları önce Millet Meclisi'ne sunulur. 44'üncü maddenin ilk fıkrası saklı kalmak üzere, mahalli idareler teşkilatlarının temel konularına ilişkin yasa tasarıları önce senatoya sunulmaktadır. Anayasanın 41. maddesine göre hükümet, meclis görüşmeleri esnasında parlamento üyeleri tarafından sunulan yasa tasarısı ya da değişikliğine yasa tasarısını ilgilendirmediği ya da 38. maddenin aykırı olduğu gerekçesiyle itiraz etme hakkına sahiptir.⁴²⁵ Anayasanın 47. maddesine göre parlamento mali yasa tasarılarını bir organik yasada öngörülen şartlar dâhilinde oylayarak kabul etmektedir. Millet Meclisi'ne sunulan bir yasa tasarısının, sunulduğu tarihten itibaren kırk gün içerisinde görüşülmemesi ya da karara bağlanmaması halinde hükümet, senatoya başvurma hakkına sahiptir. Senatonun ise on beş gün içerisinde karar vermesi gereklidir. Parlamentonun yetmiş gün içerisinde karar verememesi halinde yasa tasarısı içerisinde yer alan hükümler için kararname çıkarılma hakkı tanınmıştır. Yine 47. maddeye göre parlamento, sosyal güvenlik finansmanı ile ilgili yasa tasarılarını, bir organik yasa ile belirlenecek

⁴²⁴ French National Assembly, **Constitution of October 4, 1958**, <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title1> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

⁴²⁵ French National Assembly, **Constitution of October 4, 1958**, <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title1> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

şartlar çerçevesinde oylamaya sunmakta ve kabul etmektedir. Millet Meclisi'ne sunulan bir yasa tasarısının, sunulduğu tarihten itibaren yirmi gün içerisinde görüşülmemesi ya da karara bağlanmaması halinde hükümet, senatoya başvurma hakkına sahiptir. Senatonun ise on beş gün içerisinde karar vermesi gereklidir. Parlamentonun elli gün içerisinde karar verememesi halinde yasa tasarısı içerisinde yer alan hükümler için kararname çıkarılma hakkı tanınmıştır. Anayasanın 49. maddesine göre Millet Meclisi, hükümetin sorumluluğunu gensoru önergesi oylaması yöntemiyle tartışma konusu etme hakkına sahiptir. Bu önergenin Millet Meclisi'nde görüşülebilmesi için Meclis üyelerinin en az onda biri tarafından imzalanması şartı aranmaktadır. Önergenin oylamaya sunulması için kırk sekiz saatin dolması gereklidir. Anayasanın 50. maddesine göre bir gensoru önergesinin Millet Meclisi tarafından kabul edilmesi ve hükümetin programının veya genel politikaya ilişkin beyannamesinin Millet Meclisi tarafından onaylanmaması halinde başbakan, hükümetin istifasını cumhurbaşkanına sunmaktadır.⁴²⁶

5.4.3. Yargı Organı

Anayasanın 64. maddesinde Fransa'da yargı organının bağımsızlığının garantörü olarak cumhurbaşkanı gösterilmektedir. Cumhurbaşkanına; Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yardım etmektedir. Yine aynı maddeye hakimler korunmuş ve azledilmesi engellenmiştir. Anayasanın 64. maddesine göre hakimler ile ilgili olan kurumun cumhurbaşkanı ve adalet bakanı haricinde, beş hâkim, bir savcı, danıştay tarafından seçilen bir danıştay üyesi, parlamento ve adliyeye bağlı olmayan kişiler arasından seçilen üç üye ise cumhurbaşkanı, millet meclisi başkanı ve senato başkanı tarafından seçilmektedir. Savcılar konusunda yetkili olan kurumda ise cumhurbaşkanı ve adalet bakanı haricinde beş savcı, bir hâkim, bir danıştay üyesi ve üç kişi ise önceki fıkra gereği belirlenmektedir.⁴²⁷

Anayasanın 56. maddesine göre ise anayasa mahkemesi dokuz üyeden oluşmaktadır. Bu dokuz üyenin görev süresi ise dokuz yıl ile sınırlandırılmıştır. Üç

⁴²⁶ French National Assembly, **Constitution of October 4, 1958**, <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title1> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

⁴²⁷ French National Assembly, **Constitution of October 4, 1958**, <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title1> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

yılda bir üyelerden üçte birinin yenilenmesi zorunluluğu yine aynı madde ile belirlenmiştir. Üyelerden üçünün ataması Cumhurbaşkanı, üçünün ataması senato başkanı ve son üçünün ataması da Millet Meclisi Başkanı tarafından yapılmaktadır. Yine aynı madde gereği görev süresi dolan cumhurbaşkanları ise hayat boyu Anayasa Konseyi'nin doğal üyesidir. Anayasa Konseyi Başkanı'nı atayan kişi ise cumhurbaşkanıdır. Oy eşitliği halinde başkanın oyunu kullandığı tarafa üstünlük sağlanmaktadır.⁴²⁸

5.5. Azerbaycan Cumhuriyeti ile Fransa Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması

Bu başlık altında Azerbaycan Cumhuriyeti ve Fransa yürütme, yasama ve yargı arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların ortaya koyulması amaçlanmıştır. Aslında Azerbaycan Cumhuriyeti hükümet sisteminin tam olarak hangi sistem içerisinde olduğuna dair literatürde bir fikir birliğinden bahsetmek mümkün değildir. Yapılan araştırmalar sonucunda başkanlık sistemi ve yarı başkanlık sistemi üzerinden fikir ayrılıklarının olduğu tespit edilmiştir. ABD başkanlık sistemine benzeyen yönleri olsa da yarı başkanlık sistemine daha yakın olduğu düşünülerek araştırma da Fransa ile karşılaştırmak daha doğru olacaktır. Fransa sahip olduğu köklü geçmişinde birçok rejim uygulamış ve en son yarı başkanlık rejiminde kalmayı uygun görmüştür. Azerbaycan'da diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri gibi bağımsızlığını kazanmak adına zorlu savaşlar vermiştir. İki ülkeye baktığımızda iki ülke de üniter devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki ülkede de cumhurbaşkanları devletin bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve saygının garantörü olarak karşımıza çıkmaktadır. İki ülke de cumhurbaşkanlarının görev süresi farklılık arz etmektedir. Fransa'da üst üste iki dönemden fazla görev yapamama maddesi anayasada yer alırken, Azerbaycan'da herhangi bir kısıtlamaya rastlanmamıştır. İki ülkede de cumhurbaşkanının görevi yerine getirememesi durumunda görevi devralan kişi ya da kurumlar farklılık göstermektedir. Fransa'da görev ve yetkiler senato başkanına geçmekte onun görevi devralamaması söz konusu ise hükümete geçmektedir. Azerbaycan'da ise görev önce birinci cumhurbaşkanına o devralamayacak durumda

⁴²⁸ French National Assembly, **Constitution of October 4, 1958**, <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title1> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

ise başbakana o da alamaz ise meclise geçmektedir. Fransa’da bu anlamda yasama organının daha üstün tutulduğunu söylemek mümkündür. Fransa’da yürütme organı karşımıza ikili bir görünüm olarak ortaya çıkarken (cumhurbaşkanı ve başbakan başkanlığındaki kabine) Azerbaycan’da yürütme ikili bir görünüme sahip değildir. Devletin başı da başbakan olmasına rağmen hükümetin başı da cumhurbaşkanıdır. Her iki ülkede de cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilir ve görev ve yetkilerini yerine getirirken de yasama organının onayına ya da yönlendirmesine ihtiyaç duymamaktadır. İki ülkenin cumhurbaşkanının da siyasi sorumluluğu yoktur. Sadece cezai sorumlulukları vardır. Fransa’da hükümetin parlamento önünde siyasi bir sorumluluğu vardır. Bu sorumluluğun doğmasındaki sebep ise güvensizlik oyudur. Yani parlamentonun hükümeti düşürebilme ihtimalidir. Fransa’da cumhurbaşkanının görevden alınması kararı Anayasa Konseyi’ne bırakılırken Azerbaycan’da anayasa mahkemesinin girişimi, yüksek mahkemenin görüşü ve meclisteki 95 vekilin oyu gereklidir. Mecliste 125 vekil olduğu düşünüldüğünde cumhurbaşkanının görevden alınması zor görünmektedir. İki ülkede de cumhurbaşkanlarının yasaları tekrar görüşülmek üzere meclise gönderme hakkı vardır. Bu durumun yasamanın faaliyetlerini yavaşlattığını söylemek mümkündür. Her iki ülkede de cumhurbaşkanının yasama organını fesih yetkisi vardır. Fransa’da cumhurbaşkanının bu kararı almadan önce başbakana ve yasama organları başkanına danışma hakkı vardır. Fakat karar sürecinde özgürdür. Aslında danışmasının çokta bir anlam ifade etmediğini söylemek mümkündür. Fransa’da sadece iki durumda cumhurbaşkanı bu hakkı kullanamaz. Birincisi ilk fesihden sonra oluşan yasama organında on iki ay geçmeden ve olağanüstü durumlarda bu hakkı kullanması anayasa ile engellenmiştir.

Fransa’da yasama organı Millet Meclisi ve Senato adında iki kanatlı bir yapıdan oluşmaktadır. Azerbaycan’da ise tek kanatlıdır. Fransız Millet Meclisi’nin ve Azerbaycan Meclisi’nin görev süresi aynıdır. Her iki ülkede de savaş kararına yasama organı tarafından onay verilmektedir. Fransa’da hükümetin parlamentonun yetkisi dışında kararnameler ile düzenleme hakkı vardır. Fransa’da yasa ile ilgili tasarı sunma hakkı hükümet ve yasama organına aittir. Azerbaycan’da da yasama organı belirli konularda yasa yapma hakkına sahiptir. Burada her iki ülkede de bu kısıtlama sebebiyle yasama organının kısıtlandığını söylemek mümkündür. Anayasa ile çizilen bu sınır cumhurbaşkanına bir alan sağlamakta ve yasama ile yargının

sınırları dışında kalan konularla ilgili düzenleme yapma yetkisine sahip olmasına olanak sağlamaktadır. Azerbaycan'da Fransa'nın aksine yasa ile ilgili öneri sunma hakkı olan organlar oldukça fazladır. Daha önce de belirtildiği gibi bunlar; milletvekilleri, cumhurbaşkanı, yüksek mahkeme, seçme hakkına sahip 40 bin ülke vatandaşı, savcılık ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Ali Meclisi'dir. Her iki ülkede de cumhurbaşkanına referandum yetkisi tanınmıştır. Bu yetki; yasama organının zaman zaman dışarı da bırakılmasına sebebiyet verebilecek niteliktedir. Sadece Azerbaycan anayasası bu noktada kısıtlamaya gitmiş ve belirli konularda bu hakkı kısıtlamıştır. Fransa'da cumhurbaşkanının yasaları da referanduma sunma hakkı varken Azerbaycan'da yasaları referanduma sunma hakkı cumhurbaşkanına verilmemiştir. Genel olarak bakıldığında Fransa'da yürütmeye tanınan fesih yetkisi ve yasamaya tanınan güvenoyu ile yürütme ile yasama arasında bir güç dengesi kurulması amaçlanmıştır. Azerbaycan'da ise yürütmenin fesih yetkisi var fakat yasamanın yürütmeyi güç anlamında dengeleyecek önemli bir yetkisi mevcut değildir. Bu durumda dengeleyici unsur sadece yürütme organının elindedir. Her iki ülkede yasama organlarındaki diğer bir ortak yön ise Başbakanın atanması noktasında cumhurbaşkanına onay vermesidir.

İki ülkenin yargı organına bakıldığında ilk dikkat çeken husus her iki ülkede de bağımsız yargının teminatı olarak cumhurbaşkanının görülmesidir. Bu durumun kuvvetler ayrılığı ilkesi ile ters düştüğünü söylemek mümkündür. Yargı; devletin temelini teşkil eden bir organ olarak sadece bir kişinin garantörlüğüne bırakılmıştır. Bu durum iki ülkenin cumhurbaşkanının yetkilerinin ne denli geniş olduğunu ortaya koyar niteliktedir. Bu anlayış anayasanın önemli ve kabul görmüş birçok ilkesine karşı tereddütlü yaklaşılmasına sebep olmaktadır. Azerbaycan'da ve Fransa'da yargı üyelerinin dokunulmazlık hakkı vardır. Her iki ülkede de anayasa mahkemesi üye sayısı aynıdır. Fakat üyelerin göreve gelmeleri farklılık göstermektedir. Azerbaycan'da cumhurbaşkanının önerisi ile yasama organı tarafından atanırken, Fransa'da üçünün ataması cumhurbaşkanı, üçünün ataması yasama organı içerisinde yer alan üçer üçer olmak üzere altısı da yasa organının iki kanadı tarafından yapılmaktadır. Fransa'da en dikkat çeken hususlardan biri de görev süresi dolan cumhurbaşkanlarının hayatlarının sonuna kadar Anayasa Konseyi'nin doğal üyesi

olmalarıdır. Ayrıca Azerbaycan’da savcılarda yasamanın onayı ile cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır.

Azerbaycan cumhurbaşkanının geniş yetkilerle donatıldığı, yasama tarafından çok fazla denetlenmediği bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Denge unsuruna tam anlamıyla dikkat edilmediğini söylememek mümkündür. Azerbaycan’da cumhurbaşkanının geniş yetkileri dolayısıyla ve yasamanın denetim noktasında eksik kalması sebebiyle ülkede fren ve denge mekanizmasının tam manasıyla işlendiği söylenemez. Azerbaycan yaşadığı bağımsızlık mücadelesinin ardından siyasal sisteminde bir istikrar sağlama arzusu içerisine girmiş fakat bu durum zaman içerisinde cumhurbaşkanının otoritesinin artmasına sebebiyet vermiştir. Her ülkede olduğu gibi Azerbaycan’ının da siyasal sisteminin sürecini belirleyen çeşitli unsurlar vardır. Azerbaycan’da bu unsurlar yürütme ile fazlasıyla uyumlu olan bir yasama organı, iktidara karşı aktif olmayan bir muhalefet, seçimlerin şeffaflığı noktasındaki çelişkiler ve yürütme içerisinde yer alan aile mensubu üyelerin varlığıdır. Bu unsurlar Azerbaycan’ın iç ve dış siyasetinde kendisine yer bulmaktadır. Azerbaycan’ın anayasasının karışıklığının sebep olduğu sistem tartışması yıllardır çözülememektedir. Bu tartışmalar bir taraftan da demokrasinin temel ilkeleri hakkında da uzlaşmaya varılamamasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca bu sistem karmaşası siyasal tutumların da objektif olarak ya da beklenildiği gibi gerçekleşmemesi yüzünden sürekli olarak gündemde kalmasına sebep olmaktadır. Her şey bir yana Azerbaycan’ın da tarihte diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri gibi zulüm gördüğü dikta ile yönetilen otoriter ve kara bir geçmişe sahip olduğunu da unutmamak gereklidir. Azerbaycan, Fransa gibi refah seviyesi yüksek, tarihi bir geçmişi ve yönetim anlamında çok fazla deneyimi olan bir ülke ile aynı hükümet sistemini benimsese de sistemi kendine göre şekillendirmiş ve uygulamıştır. Bu durumda belirleyici olan hükümet sistemleri değil de ülkelerin iç ve dış dinamikleridir.

ALTINCI BÖLÜM

6. TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ

6.1. Yürütme Organı

6.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 7 Kasım 1982’de halk oylamasında kabul edilmiş ve 9 Kasım 1982’ de Resmi Gazete’de yayınlanmasından sonra yürürlüğe girmiştir.⁴²⁹ 29 Ekim 1923 yılında cumhuriyet ilan edildiğinde ülkede 1921 Anayasası yürürlükte olmakla birlikte ülkede, 1921 anayasasının da dahil edilmesi durumunda 1924, 1961 ve 1982 anayasası olmak üzere toplamda dört farklı anayasa benimsenmiştir.⁴³⁰ Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti anayasası 1993, 1995, 1999, 1999, 2001, 2001, 2002, 2004, 2005, 2005, 2006, 2007, 2008, 2011, 2016 ve 1987, 2007, 2010, 2017 halk oylaması olmak üzere 1982 anayasasından bu yana 19 toplamda 184 değişiklik yapılmıştır.⁴³¹ En önemli değişiklik ise 2017 yılında yapılan referandum ile Türk Tipi Başkanlık Sisteminin kabul edilmesidir.⁴³² Anayasanın 1. maddesine göre Türkiye Devleti bir cumhuriyettir. 8. maddeye göre yürütme yetkisi ve görevi cumhurbaşkanına aittir.⁴³³ Anayasanın 101. maddesine göre kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenimini tamamlamış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip her Türk vatandaşı cumhurbaşkanı adayı olma hakkına sahiptir. Cumhurbaşkanı adayı doğrudan halk oylaması ile beş yıllık süre için seçilmektedir. Aynı kişi yalnızca iki defa cumhurbaşkanı olarak seçilebilmektedir. Cumhurbaşkanlığına aday, siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına ya da birlikte en az yüzde beşini almış olan partiler ve en az yüz bin seçmek tarafından gösterilebilmektedir. Genel oy ile yapılan seçimle oyların salt çoğunluğunu alan kimse, cumhurbaşkanı olarak seçilmektedir. Ancak ilk yapılan seçimle bu çoğunluk sağlanmazsa ikinci bir oylama yapılmaktadır. Bu oylamaya yalnız ilk seçimde en çok oy alan iki aday katılmakta ve geçerli olan oyların çoğunluğunu alan aday

⁴²⁹TBMM, **TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI**, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (Erişim Tarihi: 07.05.2020).

⁴³⁰ Fevzi Demir, “Cumhuriyet Dönemi Türk Anayasaları ve Hükümet Sistemleri”, İTO, Ekovizyon, Kasım 2000, s. 59.

⁴³¹ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 91-92.

⁴³² BBC, **24 Haziran seçimleriyle yürürlüğe girecek cumhurbaşkanlığı sistemi ne getiriyor?**, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44574466> (Erişim Tarihi: 29.06.2020).

⁴³³ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 4.

cumhurbaşkanlığı görevine haiz olmaktadır. Eğer ikinci seçime tek aday kalırsa referandum şeklinde bir oylama yapılmakta olup adayın salt oy çoğunluğunu sağlaması durumunda cumhurbaşkanı seçilmektedir. Eğer böyle bir durumda salt çoğunluk sağlanamazsa sadece Cumhurbaşkanı seçimleri tekrarlanmak zorundadır.⁴³⁴ Seçimi kazanan cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde ant içerek göreve başlamaktadır.⁴³⁵

Anayasanın 104. maddesine göre cumhurbaşkanı devletin başıdır. Yine aynı maddeye cumhurbaşkanının görev ve yetkileri; ülkenin iç ve dış siyaseti ile ilgili meclise bilgiler vermek, kanunları yayımlamak, kanunları tekrar görüşülmek üzere TBMM' ye geri göndermek, cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanları atamak, üst kademeli kamu yöneticilerini göreve atamak ve onları görevden almak, yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyeti temsilcilerini göndermek, uluslararası antlaşmaları onaylamak ve yayımlamak, anayasal değişikliklerle ilgili kanunları halk oylamasına sunmak, milli güvenlik politikalarını belirlemek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanımına karar vermek, kanunları aykırı olmamak şartı ile yönetmelikler çıkarmaktır. Ayrıca yine aynı madde gereği cumhurbaşkanı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin başkomutanıdır. Olağanüstü hal kararı ise anayasanın 119. maddesince düzenlemiştir. Buna göre cumhurbaşkanı; savaş, savaş gerektirecek bir durum ve salgın vb. olaylar sonrasında olağanüstü hal kararı alabilir fakat bunu aynı gün içerisinde meclisin onayına sunmak zorundadır.⁴³⁶ Cumhurbaşkanı, kanunların TBMM iç tüzüğü'nün tümünün ya da belirli bir kısmının esas ya da şekil bakımından anayasaya aykırı oldukları gerekçesiyle anayasa mahkemesine iptal davası açma hakkına da sahiptir. Cumhurbaşkanının yürütme yetkisi ile ilişkili kararname çıkarma hakkı da yine aynı maddede düzenlenmiştir. Fakat TBMM aynı konuda kanun çıkarırsa eğer cumhurbaşkanının çıkardığı kararname hükümsüz kalmaktadır. Cumhurbaşkanının kararnamesinin; anayasada yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevler, siyasi haklar ve ödevler ile ilgili olması mümkün değildir.⁴³⁷ Anayasanın 105. maddesine göre cumhurbaşkanının bir suç işleği iddiasıyla, TBMM üye

⁴³⁴ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 44.

⁴³⁵ **Son Değişikliklerle T.C. ANAYASASI: İnsan Hakları Evrensel Beyanname, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme ve Ek Protokolleri**, SAVAS YAYINEVİ, Ankara, 2019, s. 52.

⁴³⁶ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 50.

⁴³⁷ TBMM, **TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI**, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (Erişim Tarihi: 07.05.2020).

tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önerge ile cumhurbaşkanına soruşturma açılabilmesi mümkün olmaktadır. Melis, önergeyi en geç bir ay içerisinde görüşmelidir. Üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyunun sağlanması durumunda soruşturma açılmasına dair karar verilmektedir. Soruşturma kararının alınması halinde, meclisteki her siyasi partinin güçleri oranında komisyona verecekleri üç katı aday arasından her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak on beş kişi tarafından soruşturma yapılmaktadır. Komisyon, iki ay içerisinde soruşturma sonucunu Meclis Başkanlığına sunmaktadır. Bu sürenin yeterli olmaması durumunda bir aylık yeni ve kesin süre verilmektedir. Raporun başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içerisinde dağıtılmakta ve ilk on günlük süreçte genel kurulda görüşülmektedir. TBMM, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyu ile Yüce Divan'a sevk kararı alma hakkı vardır. Yüce Divana yargılama için bir aylık süre verilmektedir. Bu sürenin yeterli olmaması halinde bir defalık üç aylık ek süre verilmektedir. Yargılama bu süreçlerden sonra kesin olarak tamamlanmaktadır. Yine aynı madde gereği soruşturma açıldığı süreçte cumhurbaşkanının seçim kararı alması mümkün değildir.⁴³⁸ Anayasanın 116. maddesine göre TBMM, üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu ile seçimlerin yenilenmesine karar verme yetkisine sahiptir. Böyle bir durumda TBMM genel seçimi ve cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılmaktadır. Aynı maddeye göre cumhurbaşkanının da seçimlerin yenilenmesini isteme hakkı bulunmaktadır. Yine böyle bir durumda TBMM genel seçimi ve cumhurbaşkanlığı seçimleri birlikte yapılmaktadır. Cumhurbaşkanının ikinci dönemi esnasında TBMM'nin seçimlerin yenilenmesi istemesi durumunda, Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olma hakkına sahiptir. Eğer TBMM ve cumhurbaşkanının ortak kararı doğrultusunda seçimin tekrar yenilenmesi sonucuna varmaları durumunda seçim tekrarlanana kadar meclisin ve cumhurbaşkanının görevleri devam etmektedir.⁴³⁹ Türkiye Cumhuriyeti'nde halen görev yapan cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dır.⁴⁴⁰

⁴³⁸ Atilla Özer, Ceren Doğru, a.g.e., s. 45-46.

⁴³⁹ TBMM, **TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI**, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (Erişim Tarihi: 08.05.2020).

⁴⁴⁰ **TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI, Recep Tayyip Erdoğan**, <https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/> (Erişim Tarihi: 08.05.2020).

6.1.2. Hükümet

Anayasanın 106. caddesine göre cumhurbaşkanı yardımcıları, cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Yine aynı madde gereği cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde kırk beş gün içerisinde seçimler tekrarlanmaktadır. Fakat o süreçte cumhurbaşkanının yetkileri cumhurbaşkanı yardımcısına geçmektedir. Eğer genel seçime bir yıl kalmışsa TBMM seçimi de cumhurbaşkanı seçimi ile birlikte yenilenmektedir. bir yıldan fazla bir süre kaldıysa eğer seçilen cumhurbaşkanı TBMM seçim tarihine kadar görevine devam etmektedir. Ama bu süreyi tamamlayan cumhurbaşkanı açısından bu süre dahil edilmemektedir. Cumhurbaşkanının hastalık ve seyahat gibi durumlarında da vekaleten yetkiyi kullanan kişi yine cumhurbaşkanı yardımcısına geçmektedir. Bakanlarda tıpkı cumhurbaşkanı yardımcıları gibi cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Fakat iki göreve atanacak kişilerde de aranan şartlar milletvekili olma şartları ile aynıdır. Cumhurbaşkanlığı yardımcılığı ve bakanları görevden alma yetkisi de cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanlığı yardımcılığı ve bakanlara soruşturma açma yetkisini elinde bulunduran kurum ise TBMM'dir. Soruşturma açılması üye tam sayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeye bağlıdır. Meclis sunulan önergeyi bir ay içerisinde görüşmeli ve beşte üçünün gizli oyu ile soruşturma kararı vermelidir. Siyasi partilerin güçleri oranında komisyona verecekleri üç katı verdiği adaylar arasından kura ile seçilen kişiler bir araya gelerek on beş kişilik bir komisyon oluşturmaktadır. Komisyon iki ay içerisinde soruşturma kararını TBMM'ye sunmalıdır. Rapor genel kurulda görüşüldükten sonra TBMM üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyu ile Yüce Divan'a sevk edilebilir. Yüce Divan'a üç aylık bir süre tanınmaktadır. Eğer üç aylık süre yetmezse bir defaya mahsus bir üç aylık daha ek süre verilmektedir. Bu adımlardan sonra yargılama da kesin bir karara varılmaktadır.⁴⁴¹ Bakanlar kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulması ise cumhurbaşkanı kararnamesi ile düzenlenmektedir.⁴⁴²

⁴⁴¹ Son Değişikliklerle T.C. ANAYASASI, a.g.e., s. 56-57.

⁴⁴² Atilla Özer, Ceren Doğru, a.g.e., s. 47.

6.2. Yasama Organı

Anayasanın 7. maddesine göre yasma yetkisini Türk Milleti adına TBMM kullanmaktadır.⁴⁴³ 75. Maddeye göre Meclis, genel oyna seçilen 600 milletvekilinden oluşmaktadır. 76. maddesine göre meclis, on sekiz yaşını doldurmuş, en az ilkokul mezunu olmayan, yüz kızartıcı suçu bulunmayan her Türk, milletvekili olma hakkına sahiptir. Anayasanın 77. maddesine göre meclis seçimleri ve cumhurbaşkanlığı seçimleri beş yılda bir aynı gün yapılmaktadır. Anayasanın 83. maddesine göre bir milletvekili seçimden önce veya seçimden sonra meclisin kararı olmadan tutulamamakta, sorguya çekilememekte, tutuklanamamakta ve yargılanamamaktadır. Fakat ağır cezayı ve suçüstü gerektiren durumlarla anayasanın 114. maddesindeki durumlar bu maddenin dışında kalmaktadır.⁴⁴⁴

TBMM'nin görev ve yetkileri anayasanın 87. maddesince düzenlenmiştir. Buna göre; kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilan edilmesine karar vermek; uluslararası antlaşmaları onaylamak, meclisin üye tam sayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilanına karar vermek ve son olarak da anayasanın verdiği diğer görev ve yetkileri kullanmaktır.⁴⁴⁵ Anayasanın 88. maddesince kanun teklifinde bulunma hakkı meclis milletvekillerine aittir. Anayasanın 89. maddesine göre cumhurbaşkanı, meclis tarafından kabul dilen kanunları on beş gün içerisinde onaylamalıdır. Aksi halde aynı süre içerisinde itiraz sebepleriyle birlikte meclise tekrar görüşülmesi için göndermelidir. Fakat bütçe kanunları bu hükme tabi değildir. Meclis, geri gönderilen kanunları üye tam sayısının salt çoğunluğuyla ile tekrar kabul ederse cumhurbaşkanı kanunu yayımlamak zorundadır. Ama meclisin bu kanunlarda değişiklik yapması halinde cumhurbaşkanı tekrar meclise geri gönderebilmektedir.⁴⁴⁶ Anayasanın 91. maddesine göre meclis, tatilde ya da ara vermedeyse ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması durumunda silahlı kuvvetlerin kullanımı kaçınılmaz olduğunda cumhurbaşkanı Türk Silahlı

⁴⁴³ a.g.e., s. 4

⁴⁴⁴ Atilla Özer, Ceren Doğru, a.g.e., s. 36.

⁴⁴⁵ Son Değişikliklerle T.C. ANAYASASI: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme ve Ek Protokolleri, SAVAŞ YAYINEVİ, Ankara, 2019, s. 45.

⁴⁴⁶ TBMM, TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (Erişim Tarihi: 10.05.2020).

Kuvvetleri'nin kullanımına karar verebilmektedir.⁴⁴⁷ Anayasanın 116. maddesine göre bakanlar kurulunun meclisten güvenoyu almaması ya da güvensizlik oyu ile düşürüldüğünde cumhurbaşkanı TBMM Başkanı'na danışarak seçimlerin yenilenmesine karar verebilme yetkisine sahiptir.⁴⁴⁸ Türkiye faaliyet gösteren önemli siyasi partiler; Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, İyi Parti, Halkların Demokratik Partisi, Saadet Partisi, Büyük Birlik Partisi, Türkiye İşçi Partisidir.⁴⁴⁹

6.3. Yargı Organı

Anayasanın 9. maddesine göre yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından kullanılmaktadır. Anayasanın 146. maddesine göre anayasa mahkemesi on beş üyeden oluşmaktadır. Meclis; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulu'nun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday arasından, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday arasından gizli oylama ile seçilmektedir. Geriye kalan on iki üye ise cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Cumhurbaşkanı, üç üyeyi Yargıtay'ın sunduğu adaylar arasından, iki üyeyi Danıştay'ın sunduğu adaylar arasından, üç üyeyi de en az ikisi hukukçu olmak şartı ile Yüksek Öğrenim Kurulu'nun sunduğu hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan fakat Yüksek Öğrenim Kurulu üyesi olmayan öğretim üyeleri arasından, son olarak da dört üyeyi ise üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hakim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış anayasa mahkemesi raportörleri arasından seçmektedir.⁴⁵⁰ Anayasanın 147. maddesine göre üyelerin görev süresi on iki yıldır ve bir kimse ikinci kez anayasa mahkemesine üye olarak seçilememektedir. Anayasa mahkemesinin 148. maddeye göre görev ve yetkileri; kanunların, cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve meclisin iç tüzüğünün anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetlemek ve bireysel başvuruları karara bağlamaktır. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından incelemektedir. Ancak olağanüstü

⁴⁴⁷ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 39.

⁴⁴⁸ TBMM, **TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI**, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (Erişim Tarihi: 10.05.2020).

⁴⁴⁹ TBMM, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Milletvekilleri Dağılımı**, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekilllerimiz_sd.dagilim (Erişim Tarihi: 29.06.2020).

⁴⁵⁰ **TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASA MAHKEMESİ, Mahkeme-Yapısı**, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/yapisi/uyelerin-secimi/> (Erişim Tarihi: 10.05.2020).

hallerde ve savaş hallerinde cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil ve esas bakımından aykırılığı iddiasıyla, anayasa mahkemesinde dava açılması mümkün değildir.⁴⁵¹

6.4. Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri'nin Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması

Bu başlık altında Türkiye ve ABD'nin başkanlık sistemi ile yönetilmesi sebebiyle yürütme, yasama ve yargı organlarındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Birinci bölümde ABD'nin yasama yürütme ve yargı organları detaylı olarak anlatıldığı için bu bölümde buna yer verilmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti kendi yönetim sistemini Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ya da Türk Tipi Başkanlık Sistemi olarak adlandırmaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi diğer sistemlerden farklı bir sistemin ortaya koyulması amacı vardır. Fakat Türkiye'nin, kamuoyunda ve bilimsel çalışmalarda ABD tipi başkanlık sistemi ile karşılaştırıldığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Burada da başkanlık sisteminin öncüsü olan ABD ile Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Türk Tipi başkanlığın farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koyulacaktır. . Öncelikle her iki ülke de kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsemiştir. Türkiye Cumhuriyeti üniter bir devlet iken ABD federal bir devlettir. Türkiye'de yürütmenin başında Cumhurbaşkanı vardır. ABD'de ise devlet başkanı vardır. Bu adlandırmalar anayasalarına göre değişiklik göstermiştir. Öncelikle iki ülkede de seçilme şartları ve görev süreleri farklılık arz etmektedir. Türkiye'de görev süresi 5 yıl iken ABD'de dört yıldır. Üst üste iki yalnızca iki dönem seçilebilme ise iki ülkenin de benzer özelliklerindendir. Seçilme usulleri de farklıdır. Adaylar Türkiye'de partiler aracılığı ve bin seçmenin imzası ile belirlenirken, ABD'de partiler ve partilerin belirlediği delegeler tarafından belirlenmektedir. Türkiye'de iki turlu tek dereceli seçimle halk tarafından seçilirken ABD'de üç turlu iki dereceli seçim sistemi ile halk tarafından seçilmektedir. Bu yüzden ABD'de kazanma ihtimali yüksek olan aday ikinci turda öne çıkmaktadır. Bu da tahmini seçim sonuçlarını yüksek oranda göz önüne sermektedir. İki ülkede de oy çoğunluğunun sağlanamaması durumunda sistem farklı işlemektedir. Türkiye'de en çok oy alan iki aday arasında tekrar seçime gidilirken ABD'de ise en çok oy alan üç

⁴⁵¹ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 62-63.

aday arasından Temsilciler Meclisi nihai kararı vererek başkanı seçmektedir. Burada ABD’de yasama organının etkisi dikkat çekmektedir.

Yürütme mekanizması Türkiye’de cumhurbaşkanına aittir. ABD’de devlet başkanı ve hükümetin dışında faktörlerde yürütme mekanizması birer parçasıdır. ABD’de sorumluluk alanlarına göre ayrılan bu kurumlar başkana danışmanlık edip onun yükünü hafifletmekte ve daha sistemli bir yönetim işleyişi oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Türkiye’de yürütmenin sadece cumhurbaşkanında olması onun yetkilerini güçlendirmekte olup demokratik anlamda da tartışılır duruma gelmesine sebep olmaktadır. Yürütme organının başındaki kişilerin görev ve yetkilerinde de benzerlikler ve farklılıklar söz konusudur. İki ülke arasındaki en önemli farklardan biri erken seçim kararıdır. ABD’de erken seçim kararı almak mümkün değilken, Türkiye’de bu karar hem cumhurbaşkanı hem de TBMM tarafından alınabilmektedir. Türkiye’de erken seçim için meclis milletvekillerinin üye tam sayısının beşte üçünün oyu gereklidir. Eğer meclis cumhurbaşkanının görev süresinin ikinci yılında seçimin tekrarlanmasını talep ederse cumhurbaşkanının bir defa daha aday olma hakkı doğmaktadır. Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesini istemesi halinde meclis seçimleri de yenilenmektedir. Bu durum cumhurbaşkanının gücünü ortaya koymaktadır. Yasaları veto yetkisi her iki ülkede de mevcuttur. Fakat meclis sonrası süreç farklılık arz etmektedir. ABD’de her iki mecliste de üçte iki oy şartı ile veto geçersiz hale gelebilmektedir. Türkiye’de ise meclisin salt çoğunluğu aranmaktadır. Veto yetkisinin her iki ülkede de yasamanın faaliyetlerini yavaşlatmaya yönelik bir müdahale olduğunu söylemek mümkündür. ABD’de devlet başkanının yasa tasarısı sunma hakkı vardır. Türkiye’de ise bu hak meclis milletvekillerine aittir. Türkiye’de cumhurbaşkanı, yürütme yetkisi ile ilgili olarak kararnameler çıkartma hakkına sahiptir. Fakat meclisin aynı konuda kanun çıkarması durumunda kararname geçersiz sayılmaktadır. Kararname çıkarma yetkisinin cumhurbaşkanına büyük bir güç sağladığını söylemek mümkündür. Kararname çıkarma yetkisi ile yürütmenin yasamaya duyduğu etki azaltılmıştır. Türkiye’de cumhurbaşkanı yasama organı tarafından görevden alınabilirken ABD’de bu durum söz konusu değildir. Türkiye’de cumhurbaşkanının yasama organını fesih yetkisi varken ABD’de yoktur. Bu durumda Türkiye’de yürütme organın yasama organı üzerindeki büyük gücü olarak ifade edilebilir. ABD’de başkan yardımcısı halk tarafından seçilmekte ve adaylar

siyasi, etnik, dini vb. anlamda denge sağlayacak kişiler arasından belirlenmektedir. ABD'nin halk arasında bir denge politikası amaçladığını ve kurumlar aracılığıyla birliği sağlamaya çalıştığını söylemek mümkündür. Türkiye'de ise cumhurbaşkanı yardımcısı, cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Türkiye'de bu anlamda bir dengenin amaçlandığı söylenemez. ABD'de bakanların atanması için senatonun onayına ihtiyaç varken Türkiye'de bu gerekli değildir. Türkiye'de yüksek hakimlerin atanmasında senatonun onayına ihtiyaç yokken ABD'de senato onayı olmaksızın atama yapılmamaktadır. Türkiye'de kamu görevlilerin atanmasında senato onayına ihtiyaç yokken ABD'de senato onayına ihtiyaç vardır. Yine uluslararası antlaşmalarda ABD'de senatonun üçte iki çoğunluğu ile onayına ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'de ise senato onayına ihtiyaç yoktur. Türkiye'de sadece kanunlara değişiklik getiren uluslararası antlaşmaların onaylanması veya bunlara katılım noktasında uygun bir kanunun çıkarılması suretiyle TBMM tarafından yapılmaktadır. Görülüyor ki ABD'de birçok konuda senatonun onayı olmaksızın hareket etmek pek mümkün değildir. Yani yasama yürütme üzerinde fazlasıyla kontrolcü bir yol izlemektedir. Türkiye'de ise senato bu anlamda daha çekinik bir rol üstlenmiştir. Uluslararası alanla yasamanın fren ve denge mekanizmasını etkin kullanması mümkün değildir. Yani yasamanın yürütme üzerinde fazla bir rolü olduğunu söylemek mümkün değildir. ABD'de bütçenin kongre tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda yürütme yasamaya bu konuda fazlasıyla bağımlıdır. Türkiye'de ise cumhurbaşkanının korunması amaçlanmıştır. Cumhurbaşkanı bütçeyi meclisin onaylamaması durumunda eski bütçenin yeniden değerlendirme oranında arttırarak kullanma hakkına sahiptir. Başkanlık makamının boşalması durumunda süreç iki ülkede de farklı işlemektedir. Türkiye'de 45 gün içerisinde yeni seçime gidilmekte ve o süreçte cumhurbaşkanı yardımcı vekaleten bu görevi yürütmektedir. ABD'de ise başkan yardımcısı koltuğa geçmektedir. Bu anlamda ABD'de Başkan Yardımcısının daha fazla önem arz ettiği söylenebilir. Azil süreci ABD'de çok daha kolay olmaktadır. Önce Temsilciler Meclisi daha sonra Senato tarafından yargılanmakta olup üçte iki oy çoğunluk karara varılması için yeterlidir. Fakat Türkiye'de öncelikle üye tam sayısının salt çoğunluğunun vereceği önerge ile mecliste görüşülmesine karar verilmektedir. Yine meclisin üye tam sayısının beşte üçünün gizli oyu ile soruşturma açılmakta ve siyasi partilerin güçleri

oranında komisyona üç katı adayı sunmasından sonra 15 kişilik komisyon kurulmasıyla ve soruşturma başlatılmaktadır. Cumhurbaşkanının partili olduğu düşünüldüğünde meclisteki çoğunluğu sağlayan parti mensubu olduğu da göz önünde bulundurulduğunda bu uygulama çok mümkün görünmemektedir.

İki ülkenin yasama organlarına bakıldığında; yasama Türkiye’de Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi’nde iken ABD’de Kongre’dedir. En büyük farklılıklardan biri olarak da Türkiye’de yasama organı tek kamaralı iken ABD’de iki kamaralıdır. ABD’deki bu kamaralar Temsilciler Meclisi ve Senato olarak adlandırılmaktadır. Herk iki ülkede de kamaraların üye sayıları, seçilme şartları ve seçilme şekilleri farklılık arz etmektedir. ABD’de en önemli şeylerden biri de her eyaletten iki senatörün olmasıdır. Bununla birlikte eyaletler arasında eşitliği amaçlamaktadır. Türkiye’de ise milletvekilleri sayılarının belirlenmesinde şehirlerin nüfusu esas alınmaktadır. ABD’de yasamaya düşen görev ve yetkiler Senato ve Temsilciler Meclisi arasında paylaşılmıştır. Ayrıca ikisinin ortak görev ve yetkileri de vardır. Yukarıda da belirtildiği gibi yasama organı ABD’de fazlasıyla söz sahibidir. Tam anlamıyla bir onay mekanizması olarak işlevini sürdürmektedir. Türkiye’de ise belirli konular haricinde yetkilerin çoğu yürütme mekanizmasındadır ve çoğu konuda yasamanın onayına ihtiyaç duyulmamaktadır. Her iki ülkede de savaş ilanı kararı yasama organına aittir. Türkiye’de sadece Meclisin tatil olması halinde bu yetki cumhurbaşkanına verilmektedir. Yasa yapmak ve para basımına onay vermek yine her iki ülkede de ortak olan görev ve yetkilerdendir. Af çıkarma yetkisi ise iki ülke de farklılık arz etmektedir. ABD’de de bu yetki devlet başkanına aitken, Türkiye de meclis üye sayılarının beşte üçünün çoğunluğuna ihtiyaç duyulmaktadır. ABD’de son zamanlarda gündeme Trump’a açılan sözleşme ile gündeme gelen af yasasının devlet başkanı tarafından suiistimal edilebileceği tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu anlamda Türkiye’nin yasama organı tarafından denetlenmeye çalışıldığı dikkatlerden kaçmamalıdır. Her iki ülkede de devletin başındaki kişiye soruşturma açma hakkı da yasama organına aittir. ABD yasama organları arasında yetkilerin dağılımı konusunda eşitliğe özen göstermiştir. Örneğin; oy başkan yardımcısı seçimlerinde eşitliğin olması halinde nihai karar senatoda iken, başkanlık seçimlerinde oy eşitliği olması halinde nihai karar Temsilciler Meclisi’ndedir. Türkiye’de ise oy eşitliği durumunda tekrar seçime

gidilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere ABD yasama organına önemli bir yetki vermiştir. Bu ihtimal devlet başkanlarının seçimi kazanmadan önce bile yasama organı ile iyi geçinmesi gerektiğinin bir kanıtı niteliğindedir.

Türkiye’de yargı yetkisi bağımsız ve tarafsız mahkemelere aittir. ABD’de ise Yüce Mahkeme ve Kongre tarafından kurulan alt mahkemelerdedir. İki ülkenin yargı organları karşılaştırıldığında ise ilk farklılık anayasa mahkemesindeki üye sayıları ve görev süreleridir. İki ülkede de anayasa mahkemesi üyelerinin atanmasında farklılıklar söz konusudur. Türkiye Cumhuriyeti’nde on iki üyenin cumhurbaşkanı sadece üç üyenin Meclis tarafından atanmaktadır. On iki üyenin üçü Yargıtay’ın sunduğu adaylar arasından, ikisi Danıştay’ın sunduğu adaylar arasından, üçü de Yüksek Öğrenim Kurulu’nun sunduğu adaylar arasından geriye kalan dördü ise direkt olarak cumhurbaşkanı tarafından belirlenmekte ve atanmaktadır. Bu durum yargı üzerindeki yürütme etkisini ortaya koymaktadır. ABD’de ise yasama organı olan senatonun onayı olmaksızın devlet başkanının atama yapması olanaksızdır. Buradan da anlaşılacağı üzere ABD’de de kongre, denetim mekanizmasını başarılı şekilde sağlamıştır. Ayrıca ABD’de yargıçlarının görev sürelerinin ömür boyu oluşu başkanın görevden almasını engellemek ve yargıçları korumak adına alınmış bir önlem olarak ifade edilebilir. Türkiye’de ise anayasa mahkemesi üyelerinin görev süreleri on iki yıl ile sınırlandırılmış ve ikinci kez göreve gelmeleri engellenmiştir. Yüksek Öğrenim Kurulu üyelerinin de cumhurbaşkanı tarafından atandığı düşünüldüğünde yürütme erkinin yargı erki üzerinde görüldüğünden fazla etkin bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

Görüldüğü üzere başkanlık rejiminin öncüsü olarak kabul edilen ABD ile Türkiye Cumhuriyeti’nde yönetim anlamında benzerlikler ve farklılıklar söz konusudur. Farklılıkların ise daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Türk Tipi Başkanlık denmesinin sebebi olarak bu farklılıkları belirtmek mümkündür. Her ne kadar iki ülke de başkanlık sistemi ile yönetilse de Türkiye Cumhuriyeti, sistemi kendisine göre şekillendirmiş ve uygulamaya koymuştur. Türkiye’nin bu anlamda şahsına münhasır bir sistem ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Türkiye’de yasama organının, yürütme organını denetleme noktasında daha az rol üstlendiği dikkat çekmektedir. Ayrıca yargı gibi önemli bir organın da bazı yetkilerinin yürütme elinde olması ülkenin demokratiklik anlamında sorgulanmasına sebep

olmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti anayasasında kuvvetler ayrılığı ilkesinden bahsedilse de uygulanması noktasında eksiklikler olduğu dikkat çekmektedir. Bunun sebebi olarak da Türkiye’de sistemin 2017 yılında kabul edilmesi gösterilebilir. Sistem henüz çok daha yenidir. Türkiye Cumhuriyeti anayasası ABD anayasasına göre tarihsel dönem içerisinde çok fazla değişikliğe uğramıştır. ABD’de sistemin çok uzun yıllardır uygulanması sistemin düzgün işlemesinin en önemli sebeplerindendir. Türkiye’de zaman içerisinde fren ve denge mekanizmasının önemi artmalı ve sert bir kuvvetler ayrılığının benimsenmesi adına adımlar atılmalıdır.

YEDİNCİ BÖLÜM

7. KUZHEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ HÜKÜMET SİSTEMİ

7.1. Yürütme Organı

7.1.1. Devlet Başkanı: Seçim, Görev ve Yetkileri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) anayasası, 5 Mayıs 1985 yılında halk oylamasına sunulurken kabul edilmiştir.⁴⁵² Anayasanın 1. maddesine göre KKTC *demokrasi, sosyal adalet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanan laik bir Cumhuriyettir.*⁴⁵³ Anayasanın 5. maddesine göre yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluna aittir.⁴⁵⁴ KKTC kuvvetler ayrılığını benimsemiştir.⁴⁵⁵

Cumhurbaşkanı seçilme şartı anayasanın 99. maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre; 35 yaşını doldurmuş, yükseköğrenimini tamamlamış, Türk anne ve babadan dünyaya gelmiş, 5 yıl boyunca sürekli olarak KKTC'de ikamet eden her KKTC vatandaşı cumhurbaşkanlığına aday olabilmektedir.⁴⁵⁶ Yine aynı maddede cumhurbaşkanının görev süresi 5 yıl olarak belirtilmiştir.⁴⁵⁷ Seçimde kullanılan oyların salt çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı olmaktadır. Yine aynı maddeye göre eğer salt çoğunluk sağlanmazsa seçim en çok oy alan aday ile 7 gün sonra tekrarlanmakta ve adaylardan hangisi en çok oy alırsa cumhurbaşkanı olmak hakkına sahip olmaktadır.⁴⁵⁸ Cumhurbaşkanının göreve başlaması için anayasanın 100. maddesi gereği ant içmesi gereklidir.⁴⁵⁹ Anayasanın 101. maddesine göre

⁴⁵² Ahmet Aydoğdu, **Tarihsel Süreçte Kıbrıs Türk Seçimleri ve Yönetimleri**, 1. Baskı, BRC Basım ve Matbaacılık, Ankara, Ocak 2005, s. 36.

⁴⁵³ Bezar Eylem Ekinci, 'Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti İlkesi', **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 65(3), 2016, s. 730.

⁴⁵⁴ Zaim M. Necatigil, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetlerinde Yönetim Hukuku ve Anayasa Yargısı**, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No 41, Ankara, 1986, s. 101-102.

⁴⁵⁵ KKTC Enformasyon Dairesi, **Yönetim Şekli**, <https://pio.mfa.gov.ct.tr/yonetim-sekli/> (Erişim Tarihi:01.07.2020).

⁴⁵⁶ Ahmet Aydoğdu, **a.g.e.**, s. 2.

⁴⁵⁷ Uluç Çağlayan, Fikret Elma, Recep Arslan, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetlerinde Siyasi-İdari Yapı ve Belediyeler" Fikret Elma, Mustafa Ökmen, **Türk Dünyasında Yerel Yönetimler**, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, Yayın No 4 1, imak ofset, İstanbul, 2013 s. 182.

⁴⁵⁸ Banu Terzioğlu, Shadan Yaseen, "KKTC/GKRY Temel Göstergeler", **Avrasya Dosyası Kıbrıs Özel**, ASAM, Cilt 10, Sayı 3, Sonbahar 2004, s. 7.

⁴⁵⁹ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi, **Anayasa**, <http://www.cm.gov.nc.tr/Anayasa.aspx> (Erişim Tarihi:15.05.2018)

cumhurbaşkanı partili ise, partinin kararları ile bağlı değildir, bağımsız hareket etmelidir. Ayrıca cumhurbaşkanı ve parti başkanlığı aynı kişide olmamalıdır.⁴⁶⁰ 104. maddeye göre cumhurbaşkanlığı makamı istifa, ölüm gibi sebeplerden dolayı boşalırsa 45 gün içerisinde seçim yapılmaktadır. 105. maddeye göre eğer cumhurbaşkanı hastalık ya da yurt dışına çıkma gibi sebeplerden dolayı görevini yerine getiremeyecek olursa Meclis Başkanı vekaleten görevi yerine getirir fakat 88. maddedeki⁴⁶¹ yetkileri kullanması anayasa ile engellenmiştir.⁴⁶² Anayasanın 88. maddesine göre cumhurbaşkanının, altmış gün içerisinde meclis çoğunluğuna dayalı bakanlar kurulunun atanmasına olanak bulması halinde, meclis seçimlerinin yenilenmesine karar verme yetkine sahiptir. Yine aynı maddeye göre bakanlar kurulu bir yıl içerisinde güvenoyu alamaz ya da güvensizlik oylaması üç kez düşmesi ya da düşürülmesi halinde cumhurbaşkanının meclis seçimlerini yenileme hakkı bulunmaktadır. Ayrıca cumhurbaşkanı, gerekli gördüğü takdirde meclis seçimlerinin yenilenmesine karar vermeden önce halkoylamasına sunabilmektedir.⁴⁶³

Cumhurbaşkanının yetki ve görevleri anayasanın 102. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre cumhurbaşkanı devletin başı olması sebebiyle devletin, toplumun birliğini ve bütünlüğünün temsilcisidir. Anayasaya saygıyı, kamu işlerinin sürekli, düzenli yürütülmesini ve devletin devamlılığını sağlamakla yükümlüdür. Cumhuriyet Meclisi adına Cumhuriyet Silahlı Kuvvetleri'nin Başkomutanlığını temsil etmektedir. 106. maddeye göre ise milletvekilleri arasından başbakanı ve başbakanın önerisi ile de bakanları atamaktadır. Başbakanın talebi üzerine de bakanlardan herhangi birisinin görevine son verebilir. 107. maddeye göre de cumhurbaşkanı isterse bakanlar kuruluna başkanlık eder fakat oy kullanma hakkına sahip değildir. 94. maddeye göre cumhurbaşkanı bir yasayı on beş gün içerisinde onaylamazsa eğer tekrar görüşülmek üzere yine aynı süre içerisinde meclise gönderme hakkına sahiptir. Eğer meclis tasarımı üye tam sayısının salt çoğunluğu ile aynen kabul edilirse cumhurbaşkanı tasarımı imzalamak zorundadır.⁴⁶⁴ 11. maddeye

⁴⁶⁰ Yavuz Erdoğan, Aydın Işık, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası**, Legal Yayıncılık A.Ş., İstanbul, Ekim 2019, s. 51.

⁴⁶¹ Anayasanın 88. Maddesi Cumhuriyet Meclisi seçimlerinin yenilenmesini içermektedir.

⁴⁶² Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 12.

⁴⁶³ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 274.

⁴⁶⁴ Yavuz Erdoğan, Aydın Işık, **a.g.e.**, s. 47.

göre cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Güvenlik Kurulu'na başkanlık etmektedir.⁴⁶⁵ Cumhurbaşkanının görevden alınması hususu anayasanın 103. maddesine düzenlenmiştir. Buna göre; Cumhuriyet Meclisi, cumhurbaşkanını vatan hainliğinden dolayı, üye tamsayısının en az üçte ikisinin vereceği kararla suçlama sürecini başlatılabilir. Cumhurbaşkanı, Yüce Divan'da yargılanmasında eğer suçlu bulunursa görevinden uzaklaştırılır. Eğer Yüce Divan tarafından suçsuz bulunursa görevine tekrar dönebilmektedir.⁴⁶⁶ Mevcut KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı'dır.⁴⁶⁷

7.1.2. Hükümet

106. maddeye göre cumhurbaşkanı, hükümeti kurma görevini güvenoyu alma ihtimali yüksek olan grup başkanına ya da milletvekiline vermektedir.⁴⁶⁸ Yukarıda da belirttiğimiz gibi başbakanı ve başbakanın önerisi ile bakanları, cumhurbaşkanı atamaktadır. Yine 106. madde gereği parlamento dışından birisi de bakan olarak atanabilmektedir. Tek şart milletvekili seçilme şartlarına sahip olmaları gerekliliğidir.⁴⁶⁹ Cumhurbaşkanının atadığı bakanlar kurulunun programı yasama organı olan meclise okunmaktadır. 109. maddeye göre bakanlar kurulu, meclisin güvenoyuna başvurmaktadır. İki gün sonra meclis güvenoyu görüşmelerine başlar. Görüşmelerden bir gün sonra güvenoyu oylaması yapılır. Güvenoyu hükümetin göreve devamlılığı ile ilgili bir süreçtir. Eğer hükümet güvenoyu aldıysa üç ay geçmedikçe güvensizlik önergesi verilmez.⁴⁷⁰ Başbakana karşı güvensizlik önergesi en az 9 milletvekili tarafından verilebilmektedir. Bakanlar kurulunun çoğunluğunun otuz gün içerisinde değişmesi halinde, başbakan güvenoyuna başvurabilir. Güvenoyu alamaz ya da bu isteği reddedilirse güvensizlik önergesi üye sayısının salt çoğunluğu ile kabul edilirse başbakan istifasını cumhurbaşkanına sunmaktadır.⁴⁷¹

Hükümetin görev ve yetkileri anayasanın 110. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre her bakan ilgili bakanlığın en üst hiyerarşik amiridir. Bakanlar,

⁴⁶⁵ Zaim M. Necatigil, **a.g.e.**, s. 111-112.

⁴⁶⁶ Yavuz Erdoğan, Aydın Işık, **a.g.e.**, s. 52.

⁴⁶⁷ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ülke Künyesi**, <http://www.mfa.gov.tr/kktc-kunyesi.tr.mfa> (Erişim:15.05.2018).

⁴⁶⁸ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, **Cumhurbaşkanı'nın Anayasal Görev, Yetki ve Sorumlulukları**, <https://www.kktcb.org/tr/cumhurbaskani/gorev-ve-yetkileri> (Erişim:15.05.2018).

⁴⁶⁹ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi, **Anayasa**, <http://www.cm.gov.nc.tr/Anayasa> (Erişim Tarihi:15.05.2018).

⁴⁷⁰ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 12.

⁴⁷¹ Yavuz Erdoğan, Aydın Işık, **a.g.e.**, s. 56-57.

bakanlıklarıyla ilgili kararname, tüzük ve yönetmelik çıkarma hakkına sahiptirler. Bakanlar, bakanlıklarıyla ilgili mevzuatı uygular, düzenlemelerini yapar. Bakanlar kendi bütçelerini hazırlar.⁴⁷² Ayrıca 112. maddeye göre bakanlar kurulu, ekonomik konularda, ivedilik varsa eğer yasa gücünde kararname çıkarabilmektedir.⁴⁷³ 128. Maddeye göre de olağanüstü durumlarda cumhurbaşkanı başkanlığında toplanır, olağanüstü ve sıkıyönetim konularıyla ilgili yasa gücünde kararname çıkarabilir. Bu karar resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer ve aynı gün meclise sunulur. Meclis 90 gün çerisinde karar vermelidir. Karar üye tam sayısının salt çoğunluğu ile reddedilebilir. Reddedilmezse eğer olağanüstü durum ve sıkıyönetim boyunca yürürlükte kalmaktadır.⁴⁷⁴ Mevcut KKTC Başbakanı Ersin Tatar'dır.⁴⁷⁵

7.2. Yasama Organı

Anayasanın 4. maddesine göre KKTC'nin yasama yetkisi halk adına Millet Meclisi'nindir.⁴⁷⁶ 77. maddeye göre yasama organı olan Millet Meclisi 50 milletvekilinden meydana gelmektedir. 79. maddeye göre Millet Meclisi seçimleri de tıpkı cumhurbaşkanlığı seçimleri gibi beş yılda bir yapılmaktadır.⁴⁷⁷ Anayasanın 68. maddesine göre 25 yaşını bitirmiş, en az üç yıl sürekli olarak KKTC'de yaşayan, suç işlememiş olan her KKTC vatandaşı milletvekili adayı olabilmektedir. Yine aynı maddeye göre seçimler serbest, gizli ve tek dereceli genel oy ilkelerine uygun olarak yapılmaktadır.⁴⁷⁸ 68. maddeye göre yargıçlar, savcılar, silahlı kuvvetler mensupları ve polisler görevlerini bırakmadıkları sürece milletvekili adayı olamazlar.⁴⁷⁹ 82. maddeye göre milletvekilleri görevlerine ant içerek başlamaktadır.⁴⁸⁰ 84. maddeye göre milletvekilleri, meclisteki oy ve söylemlerinden dolayı sorumlu tutulamaz. Seçim öncesi ve sonrası suçlardan meclis kararı almadıkça tutuklanamaz. Fakat beş

⁴⁷² Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 16.

⁴⁷³ Yavuz Erdoğan, Aydın Işık, **a.g.e.**, s. 58.

⁴⁷⁴ Yavuz Erdoğan, Aydın Işık, **a.g.e.**, s. 66.

⁴⁷⁵ KKTC

BAŞBAKANLIK,

Başbakan,

<https://basbakanlik.gov.ct.tr/BA%C5%9EBAKANLIK/BA%C5%9EBAKAN> (Erişim:13.05.2020).

⁴⁷⁶ Uluç Çağlayan, Fikret Elma, Recep Arslan, **a.g.m.**, s. 183.

⁴⁷⁷ Zaim M. Necatigil, **a.g.e.**, s. 107.

⁴⁷⁸ Ahmet Aydoğdu, **a.g.e.**, s. 2.

⁴⁷⁹ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 76.

⁴⁸⁰ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi, **Anayasa**, <http://www.cm.gov.nc.tr/Anayasa.aspx> (Erişim Tarihi:15.05.2018).

yıl ölüm ve hapis cezası gerektiren suçüstü olaylar bunun dışındadır. Böyle bir durumda yetkili kişi meclisi hemen bilgilendirmelidir.⁴⁸¹

Meclisin görev ve yetkileri 78. maddede düzenlenmiştir. Yasa koymak, yasa değiştirmek, yasa kaldırmak, bakanlar kurulu ve bakanları denetlemek, bütçe, kesin hesap yasa tasarılarını görüşmek ve kabul etmek, para basılmasına, savaş ilanına karar vermek, uluslararası antlaşmaların onaylamak, onaylanmasını uygun bulmak, kalkınma planını onaylamak, genel ve özel af ilanına karar vermek görev ve yetkileri arasındadır.⁴⁸² Anayasanın 81. maddesine göre meclisin karar vermesi için üye tam sayısının salt çoğunluğunu yakalaması gerekmektedir.⁴⁸³ Anayasanın 88. maddesine göre meclis, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kendi seçiminin yenilenmesine karar verebilme yetkisine sahiptir.⁴⁸⁴ Anayasanın 89. maddesine göre yasa önerme hakkı bakanlar kurulu ve milletvekillerine aittir.⁴⁸⁵

KKTC seçimlerinde %5 seçim barajı vardır.⁴⁸⁶ KKTC'nin önemli siyasi partileri; Ulusal Birlik Partisi, Cumhuriyetçi Türk Partisi, Demokrat Parti, Halkın Partisi, Toplumcu Demokrasi Partisi ve Yeniden Doğuş Partisi'dir.⁴⁸⁷

7.3. Yargı Organı

Anayasanın 6. maddesine göre yargı yetkisi KKTC halkı adına bağımsız mahkemelerindir.⁴⁸⁸ Genel olarak mahkemelere bakılacak olursa eğer, mahkemeler alt mahkemeler yani birinci derece mahkemeler (hukuk mahkemeleri, ceza mahkemeleri ve askeri mahkemeler) ve yüksek mahkemelerden oluşmaktadır.⁴⁸⁹ Anayasanın 136. maddesine göre yargıçlar bağımsızdır ve herhangi bir kurum ya da

⁴⁸¹ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 79.

⁴⁸² Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi, **Anayasa**, <http://www.cm.gov.nc.tr/Anayasa.aspx> (Erişim Tarihi:15.05.2018).

⁴⁸³ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 82.

⁴⁸⁴ Atilla Özer, Ceren Doğru, **a.g.e.**, s. 274.

⁴⁸⁵ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi, **Anayasa**, <http://www.cm.gov.nc.tr/Anayasa.aspx> (Erişim Tarihi:15.05.2018).

⁴⁸⁶ Cumhuriyet, **KKTC' Seçimden Koalisyon Çıktı**, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/900215/KKTC_de_secimden_koalisyon_cikti.html (Erişim:15.05.2018).

⁴⁸⁷ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ülke Künyesi**, <http://www.mfa.gov.tr/kktc-kunyesi.tr.mfa> (Erişim:03.05.2020).

⁴⁸⁸ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi, **Anayasa**, <http://www.cm.gov.nc.tr/Anayasa.aspx> (Erişim Tarihi:15.05.2018)

⁴⁸⁹ Atilla Özer, **a.g.e.**, s. 134-138.

kişiden emir almazlar.⁴⁹⁰ Anayasanın 141. maddesinde Yüksek Adliye kurulundan bahsedilmiştir. Yüksek Adliye Kurulu'nun bir üyesi yürütme organı içerisinde yer alan cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir.⁴⁹¹ Bir üye meclis tarafından atanmaktadır. Bir üye başsavcı tarafından bir üye de barolar birliği tarafından seçilmektedir. Ayrıca yüksek mahkemenin başkan ve yargıçları da Yüksek Adliye Kurulu içerisinde.⁴⁹²

Anayasanın 141. maddesine göre Yüksek Adliye Kurulu'nun görev ve yetkileri ise; yargının genel işleyişini, düzenini, yargıçların ve mahkemelere bağlı kamu memurlarının görevlerine devamlılığını sağlamaktır. Yine aynı madde gereği yargıçların atamaları, görev yerlerinin değiştirilmesi, görevden alınmaları gibi konularda bu kurum tarafından yürütülmektedir. Yüksek mahkeme başkan ve yargıçlarının atanması yürütme organı içerisinde yer alan cumhurbaşkanı tarafından onaylanmalıdır.⁴⁹³ Anayasanın 143. maddesine göre yüksek mahkeme başkan ile birlikte toplam 8 üyeden oluşmaktadır. Yüksek mahkeme; anayasa mahkemesi, yüce divan, Yargıtay ve yüksek idare mahkemesi görevlerini yapmaktadır.⁴⁹⁴ Anayasanın 144. maddesine göre anayasa mahkemesi cumhurbaşkanını, başbakan ve bakanlar ile ilgili suçları sebebiyle Yüce Divan olarak onları yargılama yetkisine sahiptir. Yüce Divan kararları kesindir.⁴⁹⁵

7.4. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile İngiltere Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması

Bu başlık altında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve parlamenter sistemin en önemli temsilcisi olan İngiltere'nin yürütme, yasama ve yargı organlarının karşılaştırılması yapılacaktır. Ülkeler hükümet sistemlerini kendi topraklarında her ne kadar uygulamaya çalışsa da kimi zaman siyasal dinamikler kimi zamansa halk, sistemlerde bazı değişikliklere neden olabilmektedir. Bu çalışmada benzerlikler ve

⁴⁹⁰ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi, **Anayasa**, <http://www.cm.gov.nc.tr/Anayasa.aspx> (Erişim Tarihi:15.05.2018).

⁴⁹¹ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Mahkemeleri, **KKTC'de Var Olan yargının bugünkü Yapısı** <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/cevap2.aspx> (Erişim:16.05.2018).

⁴⁹² Yavuz Erdoğan, Aydın Işık, **a.g.e.**, s. 72.

⁴⁹³ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Mahkemeleri, **KKTC'de Var Olan yargının bugünkü Yapısı** <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/cevap2.aspx> (Erişim:16.05.2018).

⁴⁹⁴ Yavuz Erdoğan, Aydın Işık, **a.g.e.**, s. 73.

⁴⁹⁵ **a.g.e.**, s. 75.

farklılıkların ortaya koyulması amaçlanmış olup, parlamenter sistemin KKTC’de ne denli uygulanabildiği incelenecektir. İngiltere’nin yürütme, yasama ve yargı başlıkları ikinci bölümde detaylı olarak incelendiği için burada ayrıca yer verilmemiş, doğrudan karşılaştırma başlığına geçilmiştir. Buna göre; iki ülke arasındaki ilk farklılık anayasanın varlığıdır. KKTC’nin 1985 yılında halk oylaması ile kabul ettiği bir anayasası varken İngiltere’de yazılı bir anayasa mevcut değildir. İngiltere anayasa açığını görenekler ve emsal kararlarla doldurmayı tercih etmektedir. İngiltere’de anayasanın yokluğundan kaynaklanan hukuki bir boşluğun olduğunu söylemek mümkündür. Yasama organı istediği kanunları çıkarma, kanunları değiştirme noktasında önünde bir engel görmemektedir. Çünkü yasamanın faaliyeti kısıtlayacak yazılı bir metin yoktur. KKTC’nin her ne kadar yazılı bir anayasası olsa da anayasanın detaylı hazırlanmış olduğunu söylemek mümkün değildir. İki ülke arasındaki en önemli benzerliği kuvvetler ayrılığı ilkesi oluşturmaktadır. İki ülke arasındaki diğer bir farklılık da devletin başındaki kişilerden kaynaklanmaktadır. İngiltere’de soya dayanan hanedan varlık gösterirken KKTC’de salt çoğunluğun oyunu alarak göreve gelen bir cumhurbaşkanı vardır. İngiltere’de hanedanın görev süresi ömür boyu olup soy bağı ile devam etmektedir. KKTC’de ise cumhurbaşkanının görev süresi beş yıl ile sınırlandırılmıştır. İngiltere’de yasama organının her ne kadar hanedanı kaldırmasının önünde bir engel olmasa da yasama organı bunu tercih etmemektedir. Sebebi ise zaman zaman yapılan kamuoyu yoklamalarında halkın hanedana duyduğu bağlılıktır. KKTC’de cumhurbaşkanının partili olması söz konusu değildir. Buradaki amaç yürütme içerisinde yer alan cumhurbaşkanı ile yasama organı arasında bir bütünlüğün sağlanmasıdır. KKTC’de cumhurbaşkanının şehir dışında ya da hasta olması durumunda yetkileri meclis başkanına geçmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere yasama organı parlamenter sistemde oldukça önem arz eden başbakana göre daha üstün konumdadır. Her iki ülkede de devletin başındaki kişi aynı zamanda silahlı kuvvetlerin başıdır. İngiltere’de hanedan sahip olduğu dini misyon sayesinde de halkın gözünde bazı yetki ve sorumluklara sahiptir. İngiltere’de içişleri bakanlığının talebi üzerine hanedan af yetkisi kullanabilir. KKTC’de ise af yetkisi yasama organına aittir. İngiltere’de başbakanın önerisi üzerine hanedanın yasama organını fesih yetkisi vardır. KKTC’de de cumhurbaşkanının da yasama organını fesih yetkisi vardır fakat

buna belirli sınırlamalar getirilmiştir. Altmış gün içerisinde bakanlar kurulunun atanamaması durumunda ya da hükümete üç kez güvensizlik oyu söz konusu olduğunda ancak bu yetkisini kullanma hakkı vardır. Burada cumhurbaşkanının bu yetkiyi kolay kolay kullanamaması adına bir önlem alınmıştır. İngiltere’de hanedanın görevden alınması gibi bir durum söz konusu değildir. KKTC’de ise vatan hainliği durumunda meclis üye tam sayısının üçte ikini kararıyla soruşturma başlatılmakta ve Yüce Divan’ın suçlu bulması halinde cumhurbaşkanı görevden alınmaktadır. Bu durum, cumhurbaşkanının kontrol altında tutulması anlamına gelmektedir. Ayrıca KKTC’de cumhurbaşkanının yasayı tekrar görüşülmesi için yasama organına geri gönderme hakkı da bulunmaktadır. Yasama organının salt çoğunluğunun kabul etmesi halinde, cumhurbaşkanı yasayı imzalamak zorundadır. İngiltere’de de hanedana bu hak tanınmıştır fakat hanedan bu yetkiyi en son 1708 yılında kullanılmıştır. Her iki ülkede de hükümetin kurulması yasama organından alacağı güvenoyuna bağlıdır. Her iki ülkede de devletin başındaki kişi başbakanın önerisi ile kabine üyelerini atamaktadır. Yani her iki ülkede de kabine oluşumunda devletin başındaki kişi sembolik bir rol üstlenmiştir. Ayrıca KKTC’de cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan bakanlar kuruluna olağanüstü ve sıkıyönetim gibi durumlar konuyla ilgili kararname çıkarma yetkisi tanınmıştır. Fakat bunun tek şartı aynı gün meclise sunulmasıdır. Meclisin dokuz gün içerisinde bu kararnameye itiraz hakkı bulunmaktadır. KKTC’de bu madde gereği yasama organının acil durumlarda devre dışı bırakıldığını ve sürecin hızlanması adına yürütmeye önemli bir yetki tanındığını söylemek mümkündür.

İki ülkenin yasama organına bakıldığında ise ilk farklılık meclis yapısında görülmektedir. İngiltere’de Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası adında iki kanatlı meclis varken, KKTC’ de Millet Meclisi adında tek kanat vardır. Her iki ülkede de yasama organına seçilme şartları farklılık göstermektedir. Avam Kamarası’nın görev süresi en fazla beş yıl olarak belirlenmiş ve başbakana istediği zaman seçimi yenileme hakkı tanınmıştır. Bu madde başbakana tanınan üstün gücü ortaya koymaktadır. KKTC’de ise görev süresi oldukça net olup beş yıl ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca KKTC’de yargıçlar, savcılar, silahlı kuvvetler ve polislerin istifadan önce milletvekili olması mümkün değildir. Yargı ve kolluk kuvvetlerinin yasama içerisinde direkt olarak yer almasının önüne geçilmiştir. İngiltere’de

“*parlamento soru zamanı*” ile yasama organına hükümeti denetleme yetkisi açıkça verilmiştir. Burada muhalefetin de rolü büyüktür. KKTC’de yasama organı milletvekillerinin dokunulmazlığı varken İngiltere’de Avam Kamarası’nın dokunulmazlığı yoktur. KKTC’de yasama organının dokunulmazlığı anayasa ile güvence altına alınmıştır. İngiltere’de kanun yapma sürecinin beş aşamalı oluşu ne kadar titizlikle karar alındığının kanıtı niteliğindedir. KKTC’de ise salt çoğunluğun oyu yeterli görülmektedir. Ayrıca KKTC’de yasama organına üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile kendini yenileme yetkisi verilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz fesih yetkisi aynı zamanda cumhurbaşkanında da olduğu için yasama organının kendini tam anlamıyla koruduğunu söylemek mümkün değildir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi İngiltere’deki en kafa karıştıran şeylerden biri de hiç şüphesiz Lordlar Kamarası’dır. Kendi içerisinde ikiye ayrılan kamara bununla da yetinmeyip sonrasında da ayrılmaya devam etmektedir. Lordlar geleneksel tutumlarından vazgeçmemekte ve içerisinde soy bağından güç alan Lordları da bulundurmaktadır. Lordlar Karaması üyeleri ise başbakanın önerisi ile hanedan tarafından atanmaktadır. Burada yasamanın kanatlarından olan Lordlar Kamarası yürütme ile iç içe geçmiştir. Lordlar Kamarası sunulan yasa tasarılarının denetlenmesinden sorumludur. Lordların sunulan yasa tasarılarını bir yıl bekletme hakkı bulunmaktadır. Fakat bu haklarını yasamanın engellenmemesi adına kullanmayı tercih etmemektedirler. Lordlar Kamarası her ne kadar yürütmenin denetiminden de sorumlu olsa da Avam Kamarası’na göre daha pasif bir rol üstlenmiştir. Lordlar Kamarası eskiden anayasa mahkemesinin faaliyetlerini yürütmekteydi fakat bu durum yargı ile yasamanın iç içe geçmesine neden olduğu için bu yetkisi elinden alınmıştır. Her ne kadar Lordlar Kamarası’ndan yönetimde aktif rol alması adına bakanlar seçilse de sayılarının az olması sebebiyle bu durum çok mümkün olamamaktadır. Her iki ülkede de yasa tasarısı sunma hakkı bakanlar kurulu ve milletvekillerine aittir.

İki ülkenin yargı organlarına bakıldığında; yargı organına baktığımızda yargının temelini oluşturan anayasa İngiltere’de karşımıza çıkmamaktadır. İngiltere, anayasa açığını göreneklerle ve emsal kararlarla kapatmaya çalışmaktadır. KKTC’de yargı yüksek mahkeme ve alt mahkemelere aittir. İngiltere ise üst düzey mahkemesine 2009 yılında kavuşmuştur. İngiltere’de anayasa mahkemesi hakimlerinden birinin istifası ya da ölümü durumunda başbakanın önerdiği aday

hanedan tarafından atanmaktadır. Fakat başbakanın bu yetkiyi sınırsız kullanmasını önlemek amacıyla önereceği adayın hakimler komisyonunca belirlenmesine karar verilmiştir. İngiltere’de hakimlerin görevden alınması içinse yasama organının onayı gereklidir. KKTC’de ise Yüksek Adliye Kurulu üyelerinin birinin cumhurbaşkanı, birinin başsavcı, birinin barolar birliği ve birinin de meclis tarafından atandığı düşünüldüğünde kuvvetler ayrılığı ilkesinin tam anlamı ile uygulandığını söylemek zordur. Ayrıca anayasa mahkemesi görevini de yüksek mahkeme üstlenmiştir.

KKTC’de uygulanmakta olan hükümet sisteminde yürütme ile yasamanın iç içe geçtiğini ve bunun sonucunda da meclisin işlevsiz kılındığı söylemek mümkündür. İngiltere her ne kadar yazılı bir anayasaya sahip olmasa da denetim konusunda daha sıkı davranmış ve devletin başındaki kişiyi sembolik tutmayı amaç edinmiştir. KKTC gerek tarihte verdiği bağımsızlık mücadelesi gerek halen devam eden sınır problemleri sebebiyle demokrasiye dair attığı adımlarda biraz eksik kalmıştır. KKTC, her ne kadar İngiltere’nin ortaya koyduğu parlamenter sistemi benimsemiş olsa da uygulama noktasında ülke içindeki dinamikler doğrultusunda değişikliklere yer vermiş ve ortaya kendisine has bir sistem çıkarmıştır. KKTC benimsemiş olduğu kuvvetler ayrılığı ilkesine daha fazla özen göstermeli ve iç içe geçen organların sorunlarına bir çözüm bulmalıdır. Bağımsızlığın en önemli göstergelerinden olan yargı organının da cumhurbaşkanı ve meclisin birer üye atamış olması da organların iç içe geçtiğin bir örneği niteliğindedir. Ayrıca meclisin denetim yetkilerinin artırılması noktasında milletvekilleri ve muhalefet parti gruplarının adım atması gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi İngiltere’de sembolik bir anlam taşıyan devlet başkanlığı makamı, KKTC’de oldukça önemli konumdadır. Bu durum parlamenter sisteme biraz uzak görünmesine de sebebiyet vermektedir. Bu sıkıntılar giderilmediği sürece ülkeyi siyasal anlamda bir istikrarsızlığın sarması olası bir durumdur. Benimsenen hükümet sisteminin aslında olması gerekeni karşılamadığı noktasında ülkede belirli tartışmaların çıkması da muhtemeldir.

SONUÇ

Bütün bağımsız Türk Cumhuriyetlerini ele aldığımızda dünyadaki diğer demokratik hükümet sistemleriyle bazı benzerlikler ve aynı zamanda bazı farklılıklar görülmektedir. Bu benzerlikler ve farklılıklarda, ülkelerdeki iç ve dış dinamikler belirleyici rol oynamaktadır. Bağımsız Türk Cumhuriyetleri, demokrasinin öncüleri olan ülkelerle benzer hükümet sistemlerini benimsemiş olsalar da, uygulama noktasında bu sistemleri kendilerine göre şekillendirmiş ve kendilerine özgü bir sistem ortaya koymuşlardır. Devletlerin hükümet sistemlerini kendine göre şekillendirmesinden ötürü zaman zaman literatürde bu ülkelerin hangi hükümet sistemi içerisinde yer alacağına dair bazı kavram karmaşaları da yaşanmaktadır. Ancak, genel olarak bu ülkelerin hepsi de kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsemektedir.

Bu ülkelerden bazıları tarihsel süreç içerisinde farklı hükümet sistemlerini de deneyimlemiş ve kendi dinamiklerine en yakın buldukları sistemi benimsemeye çalışmışlardır. Bu ülkeler her ne kadar uygulama noktasında aksaklıklar yaşasa da, demokratikleşme adına adım atmaktan vazgeçmemişlerdir. Ayrıca, tarih sahnesine geç çıkan bu ülkeler hükümet sistemlerini tecrübe etme noktasında demokrasinin öncüsü olan ülkelerden geride kalmışlardır.

Kısaca ülkelerin hükümet sistemleri karşılaştırmalarına baktığımızda, öncelikle Kazakistan Cumhuriyeti'nin ABD ile aynı hükümet sisteminde olduğu görülmektedir. Her iki ülke de başkanlık sistemi olarak bilinen hükümet sistemini benimsemiştir. Karşılaşılan en önemli farklılıklar ise; Kazakistan'da Cumhurbaşkanının meclisi feshetme yetkisi varken ABD başkanına böyle bir yetki tanınmamıştır. Bu durumun Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından kötüye kullanılıp kullanılmayacağı da başka bir tartışma konusudur. Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın yasama yetkisini maksimum 1 yıl süreyle kendisine aktarmasının yasama organına bir müdahale olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum kuvvetler ayrılığı ilkesi ile ters düşmektedir. Yasamaya güç kazandıran azil sürecinin Kazakistan'da zor ve uzun bir süreç olduğu ve uygulamada gerçekleşmesinin çok da mümkün olmadığı görülmektedir. Cumhurbaşkanı'nı kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi ise yasamanın zaman zaman devre dışı kalmasına neden olabilmektedir. Karşılaştırılan

iki ÷lkeye baktığımızda ABD’de yasama organının denetim gücü ortadayken, Kazakistan’da bu gücü aynı oranda görememekteyiz. Ayrıca, Kazakistan’da Cumhurbaşkanı Yardımcısı makamının olmayışı, Cumhurbaşkanı’nın çok fazla yetkiyle donatılmasına neden olmuştur. Oysa ki, ABD’de bu makam halk içerisinde bir bütünlük sağlaması açısından büyük bir önem arz etmektedir. Kazakistan’da kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanması noktasında bazı aksaklıklar söz konusudur. Fakat ÷lkede 2017 yılında yapılan anayasa değışiklikleri ile demokratikleşme adına önemli adımlar atılmıştır.

Kırgızistan ise parlamenter sistemin en önemli temsilcisi olan İngiltere’nin yolundan ilerleyerek benzer bir sistemi benimsemiştir. Kırgız halkı diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’ne göre demokrasi konusunda daha fazla hassasiyet göstermektedir. Bu nedenle, 2010 yılındaki büyük gösteriler Kırgızistan’da parlamenter sistemin benimsenmesine sebebiyet vermiştir. Kırgızistan’ın parlamenter sisteme geçmesine neden olan, otoritenin tek elde toplanmasından duyduğu rahatsızlık olmuştur. Kırgızistan ve İngiltere arasındaki en büyük fark ise İngiltere’nin yazılı bir anayasaya sahip olmayışıdır. Kırgızistan bu konuda çok hassas davranarak oldukça detaylı bir anayasa metnine sahip olmuştur. Her iki ÷lkede kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsemiştir. Bir diğer önemli fark ise devletin başındaki kişidir. İngiltere’de devletin başında soy bağıyla gelen Hanedan bulunurken, Kırgızistan’da ise halkın iradesiyle göreve gelen Devlet Başkanı bulunmaktadır. Her iki ÷lkede de yasama organının güvenoyu verme yetkisi bulunmaktadır. İngiltere’de Başbakan’ın önerisiyle Hanedan’ın yasama organını fesih yetkisi bulunurken, Kırgızistan’da fesih yetkisi yasamanın kendisine bırakılmıştır. Kırgızistan’da fesih yetkisinin yasama organının kendisine bırakılması Devlet Başkanı’nı kontrol altında tutmak ve yasamayı güvence altına almak adına atılmış bir adımdır. İngiltere’de yürütme, yasama ve yargının iç içe işlediğini söylemek mümkünken, Kırgızistan’da bu kuvvetlerin ciddi bir biçimde birbirinden ayrıldığını görmekteyiz. Kırgızistan bağımsızlığını geç elde etmiş ÷lke içerisindeki sorunlardan dolayı değışikliklere gitmiş hatta hükümet sistemini bile değıştirmiş bir ÷lkedir. İngiltere gibi büyük ve eski bir ÷lke ile demokrasi anlamında çoğunluk olarak benzerlik göstermesi büyük bir başarı olarak gösterilebilir. Kırgızistan kendi içerisinde bölgecilik, etnik çatışma gibi sorunlarla uğraşırken dahi demokrasi hedefinden geri kalmamış ve 2010 yılında

halkın iradesi sonucunda hükümet değişikliği ile birlikte sistem değişikliğine de gitmiştir.

Bağımsız Türk Cumhuriyetleri'nden bir diğer başkanlık sistemini benimseyen ülke ise Özbekistan olmuştur. Başkanlık sistemi açısından ABD ile karşılaştırıldığında, Özbekistan Cumhurbaşkanı'nın da ABD başkanına nazaran yetkiyi tek elde topladığı görülmektedir. Özbekistan Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu fesih yetkisi onu yasama organı karşısında güçlü bir konuma getirmektedir. Bu durumun yürütmenin yasamaya bir müdahalesi olduğunu da söylemek mümkündür. Görev süresi dolan Cumhurbaşkanı'nın ömür boyu senato üyesi olması, yürütmeden çıkıp yasamaya dahil olduğunu göstergesidir. ABD'de ise böyle bir durum yoktur. Kazakistan'a benzer şekilde Özbekistan'da da Cumhurbaşkanı Yardımcısı bulunmuyor iken, ABD'de Başkan Yardımcısının farklı kesimlere hitap etmesine dikkat edilmektedir. Ancak Özbekistan'da bulunan Başbakan Cumhurbaşkanı'nın onayı ile göreve gelmektedir. ABD sıkı bir kuvvetler ayrılığı savunucusu iken, Özbekistan Anayasası'nda bu ilkeden bahsediliyor olmasına rağmen uygulamada eksiklikler görülmektedir. Ancak, Özbekistan'ın demokratikleşme sürecinin 1990'lı yıllarda başladığı düşünülürse, demokrasi anlamında aksaklıkların olması normal görülebilmektedir.

ABD'deki başkanlık sistemi ile karşılaştırılan başka bir ülke ise Türkmenistan Cumhuriyeti'dir. ABD'den farklı olarak Türkmenistan başkanlık sistemini kendine özgü olarak yorumlamış ve başkanlık sistemini kendi dinamikleri üzerinde temellendirmiştir. Yasama organı açısından diğer başkanlık sistemiyle yönetilen Bağımsız Türk Cumhuriyetleri'nde rastlanıldığı gibi, Türkmenistan'da da denetim gücü açısından bazı eksikliklere rastlanmaktadır. ABD'de bağımsız bir yasama organı bulunurken, Türkmenistan yasama organının tamamen bağımsız olduğunu söylemek doğru olmamaktadır. Üstelik, Türkmenistan'ın anayasa metninde çoğu hassas noktanın eksik bırakıldığı görülmektedir. Kuvvetler ayrılığı tam anlamıyla sağlanmamış, bu nedenle yasama, yürütme ve yargının çoğu zaman iç içe geçmiştir. Başkanlık sistemi ile yönetilen diğer Bağımsız Türk Cumhuriyetleri'nde olduğu gibi Türkmenistan'da da Devlet Başkanı üstün yetkiler ile donatılmış ve gücü tek elde toplamıştır. Her iki ülkede de başkanlık sistemi geçerli olsa da, Türkmenistan demokratikleşme açısından halen geride bulunmaktadır.

Bağımsız Türk Cumhuriyetleri arasında farklı bir hükümet sistemine sahip olan ülke ise Azerbaycan'dır. Diğer başkanlık sistemi veya parlamenter sistemi benimseyen ülkelerin aksine Azerbaycan yarı başkanlık sistemini benimsemiştir. Demokratikleşme açısından karşılaştırma yapmak için ise bir diğer yarı başkanlık sistemini benimsemiş olan Fransa ile karşılaştırmaya gidilmiştir. Yapılan karşılaştırmada, Azerbaycan'ın Fransa hükümet sistemi ile oldukça fazla benzerliğinin olduğu görülmüştür. Her ne kadar Azerbaycan'ın hükümet sistemi literatürde tam olarak adlandırılmasa da, Fransa'ya benzerliği ve uygulamaları açısından yarı başkanlık sistemi içerisinde değerlendirilmesi uygun bulunmuştur. İki ülke arasındaki temel farklılıklar göz önüne alındığında, en önemli farkın Fransa'da yürütmeye verilen fesih yetkisinin yanında yasamaya tanınan güvenoyu bulunurken, Azerbaycan'da yalnızca yürütmenin fesih yetkisinin bulunması, ancak yasamanın güç anlamında dengeleyecek önemli bir yetkisi bulunmamasıdır. Bu nedenle, Azerbaycan'da genel olarak güç yürütmenin elinde bulunmaktadır. Denge unsurunun tam anlamıyla işlemiyor olması, Azerbaycan'da fren ve denge mekanizmasının bulunmadığı anlamına gelmektedir. Yarı başkanlık sistemi açısından Fransa ile benzerlikler bulunsa da, Azerbaycan da kendine özgü bir sistem benimsemiştir. Demokratikleşme açısından henüz daha eksikliklerini tamamlamadığı görülmekte ancak ülkenin iç ve dış dinamiklerinin etkisiyle, demokratik bir sistemin benimsenmesinde Azerbaycan'ın uzun bir yol alması gerektiği düşünülmektedir.

Başkanlık sistemi içerisinde ele alınan bir diğer ülke de Türkiye Cumhuriyeti'dir. Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar başkanlık sistemini benimsemiş olsa da, sistem içerisinde bazı değişikliklere gitmiş ve kendine has bir ifade olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adlandırmasını kullanmaktadır. Ancak, genellikle literatürde başkanlık sistemine benzerliği açısından ABD'deki başkanlık sistemi ile karşılaştırmaya gidilmiştir. ABD'deki başkanlık sistemi ve Türkiye'deki Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi arasındaki temel farkları irdelediğimizde, ilk olarak kuvvetler ayrılığı noktasındaki farklar göze çarpmaktadır. Türkiye'de yasama organının, yürütme organını denetleme açısından daha zayıf olduğu görülmektedir. Demokratikleşme açısından yargının yürütme tarafından belirleniyor olması da bazı sorunlara yol açabilmektedir. Türkiye'nin kendine has bir hükümet sistemi oluşturmasının sebeplerinden biri de, tarihsel süreç içerisinde farklı hükümet

sistemini deneyimlemiş olmasıdır. Sistemin hiç kuşkusuz çok kısa süre önce uygulamaya konmuş olması, hukuki zemindeki bazı boşlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Kırgızistan gibi parlamenter sistemi benimseyen ülke de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'dir. Bu nedenle, aynı şekilde parlamenter sistemin öncüsü olarak görülen İngiltere ile karşılaştırılması uygun görülmüştür. Ülkelerin kaçınılmaz bir şekilde iç ve dış dinamiklerin etkisiyle kendilerine özgür bir hükümet sistemini benimsemesinde olduğu gibi, KKTC de kendine özgü bir parlamenter sistemi benimsemiştir. Bu nedenle her ne kadar KKTC İngiltere'ye benzer bir parlamenter sistemi benimsese de bazı önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklardan bir tanesi ise İngiltere'de sembolik bir rol üstlenen Devlet Başkanı, KKTC'de fazlasıyla önemli bir rol üstlenmiştir. KKTC'deki dış faktörler, ülke içerisindeki demokrasinin gelişimini sekteye uğratmıştır.

Bu ülkelerin hepsi kuvvetler ayrılığını benimsemiştir. Ülkeler kuvvetler ayrılığı ilkesini özellikle vurgulanmasına rağmen uygulanması noktasında aksaklıklar söz konusudur. Yapılan çalışmada yürütme, yasama ve yargının çoğu zaman iç içe işlediği sonucuna varılmıştır. Bu sonuç itibariyle kuvvetler ayrılığından daha çok kuvvet birliğinin varlık gösterdiğini söylemek mümkündür. Kırgızistan'ın kuvvetler ayrılığı noktasında daha özenli davrandığını ve hassas olduğu da dikkatlerden kaçmamalıdır.

Sonuç olarak, ülkeler benzer hükümet sistemlerini benimsemiş olsa da, tarihsel boyutları, iç ve dış dinamikleri, muhalefet yapıları, kamuoyunun tepkileri gibi nedenlerden dolayı sistemlerin uygulanması noktasında farklılıklar bulunmaktadır. Demokratikleşme açısından incelenen bu ülkelerin bazı eksiklikleri görülüyor olsa da, anayasadaki değişiklikler, sistemlerin köklü olarak değiştirilmesi gibi durumlar ülkelerin demokratikleşme yolunda ilerlemek istediğini ve bu doğrultuda çaba gösterdiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- ABDULLAYEV, Cavid, ‘‘Azerbaycan’da Anayasallaşma Süreci ve Benimsenen Sistemin Niteliği’’ **Avrasya Dosyası**, Azerbaycan zel, İlkbahar 2001, Cilt 7 Sayı 1, s. 109-131.
- AKÇALI, Pınar, ‘‘Kırgızistan’da Parlamenter Sisteme Geçiş: Genel Bir Değerlendirme’’, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, XII/1, Yaz/2012, s.193-209.
- AKÇALI, Pınar, **Karşılaştırmalı Devlet Sistemlerine Giriş**, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2016.
- AKTAN, Coşkun Can, ‘‘İdeal Bir Siyasal Yönetim Anlayışı ve Anayasal Demokrasi’’, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, C:8 S:2, 2016, s. 1-20.
- AKTAN, Coşkun Can, ‘‘Temsili Demokrasilerde İdeal Bir Siyasal Rejim (Hükümet Sistemi) Arayışı’’, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, C:8, S:1, 2016, s. 18-35.
- AKTAş, Murat, ‘‘Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış’’, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:3, S:1, Haziran:2015, s. 87-105.
- ALKAN, Haluk, ‘‘Otoriter Yapılanma-Siyasal İstikrarsızlık Ayrımında Kırgızistan’da Anayasal Değişim’’ içinde **Orta Asya’da Siyaset ve Toplum** (Der. M. Turgut Demirtepe), 1. Baskı, Uşak Yayınları, Ankara,2012, s.125-140.
- ALKAN, Haluk, ‘‘Seçkinler Rekabeti ve Otoriter Kurumsallaşma Arasında Kazakistan’da Siyasal Sistem’’, **OAKA**, Cilt 2, Sayı 4, 2007 s.1-28.
- ALKAN, Haluk, ‘‘Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Kurumsallaşma Süreci: Geçen 20 Yılın Bilançosu’’, **Bilig**, Bahar 2012, Sayı 61, s. 01-30.
- ALKAN, Haluk, ‘‘Türkmenistan’da Siyasal Rejimin Geleceği: İ ve Dış Dinamikler Açısından Bir Değerlendirme’’, **Uluslararası Stratejik Araştırmalar**

Kurumu (USAK) Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, Cilt 1, Sayı 2, 2006, s. 1-26.

ALKAN, Haluk, **Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar**, USAK Yayınları, Ankara, 2011.

Amerika Hakkında ABD Yönetim Şekli,
https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/amerika_hakkinda_abd_yonetim_sekli.pdf, (Erişim Tarihi:16.12.2019).

Amerika Hakkında, **Amerika Birleşik Devletleri Anayasası**,
<https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf>,
 (Erişim Tarihi: 17.12.2019).

Amerikan Demokrasisi ve Siyasi Partiler, <http://www.tuicakademi.org/amerikan-demokrasisi-ve-siyasi-partiler/> (Erişim Tarihi: 19.12.2019).

Ana Hatları ile ABD Devlet Yapısı,
<https://usa.usembassy.de/etexts/turkish/oagt.pdf>, (Erişim Tarihi:05.12.2019).

Anadolu Ajansı, **Azerbaycan Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı Aliyeva'dan Türkiye'ye Teşekkür**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycan-cumhurbaskani-birinci-yardimcisi-alieyevadan-turkiyeye-tesekkur/1805830> (Erişim Tarihi: 02.05.2020).

Analiz Portal, **Oligarşi Nedir?** <http://www.analizportal.com/oligarsi-nedir/> (Erişim Tarihi:15.11.2018).

Analiz Portal, **Oligarşi Nedir?**, <http://www.analizportal.com/oligarsi-nedir/> (Erişim Tarihi:15.11.2018).

Anavatan-Türkmenistan, **Türkmenistan'daki Seçim Sonuçları Açıklandı**,
http://www.atavatan-turkmenistan.com/news_details.php?news_id=MTUwMw
 (Erişim:07.05.2018).

ARI, Mehmet, “Yeni Anayasa Tartışmaları ve Hükümet Sistemi Arayışları”, **Politik Ekonomik Kuram**, C:2, S:1, 2018, s. 87-102.

ARSLAN, Rıza, **Demokratik Yönetim Sistemleri; Parlamenter, Başkanlık, Yarı-Başkanlık ve Konkordanz Yönetim Sistemleri**, Dora Basım-Yayın, Bursa, 2013.

ATATÜRE, Süha, **Amerika Birleşik Devletleri’nin Siyasi Yapısı; Onüç Koloniden Küresel Güce Amerika**, Beta Basım, İstanbul, 2017.

ATEŞ, Hamza - AKPINAR Aydın, “Hükümet Sistemleri ve Özgürlük: Karşılaştırmalı Bir İnceleme, **Strategic Public Mamagement Journal**, Volume 3, Issue 6, 2017, s. 1-22.

AYDOĞDU, Ahmet, **Tarihsel Süreçte Kıbrıs Türk Seçimleri ve Yönetimleri**, 1. Baskı, BRC Basım ve Matbaacılık, Ankara, Ocak 2005.

AZERBAYCAN, **Azerbaycan Cumhuriyetinin Anayasa Mahkemesi** http://azerbaijans.com/content_571_tr.html (Erişim Tarihi:14.05.2018).

BABAEVA, Zuriya, “Azerbaycan Siyasi Sistemi ve Yeni Azerbaycan Partisi”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Aralık, 2014.

BAYCAUN, Saule, “Özbekistan Cumhuriyeti Ülke Raporu 2001 Yılı”, Özbekistan Özel Avrasya Dosyası, **Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sonbahar 2001, Ankara, Cilt:7, Sayı:3 s.5-17.

BAYRAKTAR DURGUN, Gonca, **Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı**, (Editörler: Burhan Aykaç, Şenol Durgun), içinde *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Binyıl Yayınevi, Ankara, 2012.

BBC, **24 Haziran seçimleriyle yürürlüğe girecek cumhurbaşkanlığı sistemi ne getiriyor?**, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44574466> (Erişim Tarihi: 29.06.2020).

BBC, **Aliyev referandumunu kazandı**, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/03/090319_azerbaijan.shtml (Erişim Tarihi: 13.05.2018).

BBC, Kazakistan'ın yeni cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev, AGİT 'seçimde usulsüzlükler görüldü' diyor, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48577489> (Erişim Tarihi:28.10.2019).

BEZCİ, Bünyamin, “Demokrasi ve Başkanlık Sistemi”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, C:3, S:2, 2005, s. 77-91.

BEZCİ, Bünyamin, “Demokrasi ve Başkanlık Sitemi”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, (3:2), 2005, s. 77-91.

BİRSEL, Haktan, ‘‘Küresel Güç Mücadelesinde Türkistan Jeopolitiği ve Özbekistan (1991-2005)’’, **Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005.

BURAN, Hasan, “Siyasal Rejim Sınıflamalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C:14, S:1, 2009, s. 69-97.

BÜLBÜL, Mahmut, “Kazakistan Cumhuriyeti’nde Yürütme ve Yasama Fonksiyonu”, **Yasama Dergisi**, Sayı 8 Ocak-Şubat-Mart-Nisan, 2008, s. 65-101.

Carna Pistan, “**2017 Constitutional Reform in Kazakhstan: increasing democracy without political pluralism?**”, <http://constitutionnet.org/news/2017-constitutional-reform-kazakhstan-increasing-democracy-without-political-pluralism>, (Erişim Tarihi: 26.12.2019).

CNNTÜRK, **Kırgızistan'da referandum kabul edilen yeni anayasa onaylandı**, <https://www.cnnturk.com/dunya/kirgizistanda-referandum-kabul-edilen-yeni-anayasa-onaylandi>, (Erişim Tarihi:21.03.2020).

COŞKUN, Şenol-DAVUT, Şevki “Cumhurbaşkanının Seçimi, Yetkileri ve Görevleri Açısından Türkiye ve Fransa’nın Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı:3, 2013 s. 182-229.

COUMOUNDOUROS, Antonis, “Plato’s View of Tyranny”, **McAnulty College and Graduate School of Liberal Arts Duquesne University**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pennsylvania:ABD, 2006.

CUMHURİYET, **Anayasa Paketi ve Kuvvetler Ayrılığı İlkesi**, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/135904/Anayasa_Paketi_ve_Kuvvetler_Ayriligi_ilkesi.html (Erişim Tarihi: 15.10.2018).

Cumhuriyet, **KKTC’ Seçimden Koalisyon Çıktı**, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/900215/KKTC_de_secimden_koalisyon_cikti.html (Erişim:15.05.2018).

ÇAĞLAYAN, Uluç-ELMA, Fikret-ARSLAN, Recep, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetlerinde Siyasi-İdari Yapı ve Belediyeler” Fikret Elma, Mustafa Ökmen, **Türk Dünyasında Yerel Yönetimler**, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, Yayın No 4 1, imak ofset, İstanbul, 2013, s.179-198.

DEMİR, Fevzi, “Cumhuriyet Dönemi Türk Anayasaları ve Hükümet Sistemleri”, İTO, Ekovizyon, Kasım 2000, s. 59-78.

DEMİR, Nesrin, “Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları”, **Ege Akademik Bakış**, C:10, S:2, 2010, s. 597-611.

DEMİREL, Demokaan, “Eski Türklerde Devlet Sisteminin Mutlak Monarşik Modelden Ayrılan Yönleri”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, S:16, Yıl:8, 2017, s. 425-440.

DEMİRKANOĞLU, Yahya, “Hükümet Sistemleri ve Yasalaştırma: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:9 Sayı:1, 2020, s. 89-96.

DEMİRKAYA, Cengiz, “Başkanlık Sistemi ve Yarı Başkanlık Sistemi Analizi: ABD ve Fransa Örneği”, **Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017.

DOĞAN, Meltem, ”Devlet Başkanı Ekseninde Anayasal Sistem: Azerbaycan Başkanlık Sistemi”, **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık sistemi ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri**, (Editör: Semra Gökçimen), Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi, Ankara, 2013, s. 155-195.

DUMAN, Selçuk, **Türklerde Devlet Başkanlığı Başkanlık Tartışmaları ve Cumhurbaşkanlarımız**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011.

Dünya Bülteni, **Anglikan Kilisesi Nasıl Kuruldu?**, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/anglikan-kilisesi-nasil-kuruldu-h132025.html> (Erişim Tarihi: 23.06.2020).

DW, **İngiltere seçimlerindeki partiler ve gündemdeki ana konular**, <https://www.dw.com/tr/ingiltere-se%C3%A7imlerinde-partiler-ve-g%C3%BCndemdeki-ana-konular/a-39154439> (Erişim Tarihi:21.06.2020).

EKİNCİ, Bezar Eylem, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti İlkesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 65(3), 2016, s.723-770.

ERDEM, Murat- İLDEŞ, Samet- BALKANOV, Kerim “Türkmenistan Yargı Sistemi”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Yıl 7, Sayı 27, Temmuz 2016, s. 279-305.

ERİM, Onur, **Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Demokratik Yönetim Biçimlerine Türkiye Katkısı**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2017.

ERKUL, Hüseyin- KARA, Hüseyin-ŞİMŞEK, Savaş, “ABD ve Almanya Yerel Yönetimlerin Karşılaştırılması”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:14, Sayı:27, s. 33-58.

EROĞLU DURKAL, Müzeyyen-KARAHÖYÜK, Mustafa, “Yarı Başkanlık Sistemi ve Rusya Federasyonu Örneği”, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:XII, S:1, 2017, s. 53-90.

Euronews, **Fransa Başbakanı Philippe'den Covid-19 açıklaması: Yavaş ama emin adımlarla iyileşme kaydediyoruz**, <https://tr.euronews.com/2020/04/19/fransa-basbakan-philippe-den-covid-19-ac-klamas-yavas-ama-emin-ad-milarla-iyilesme-kaydediy> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

FENDOĞLU, Hasan Tahsin, “Başkanlık Sistemi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:3 Sayı:1, 2012, s. 39-60.

FENDOĞLU, Hasan Tahsin, **171 Soruda Başkanlık Sistemi**, 2. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2017.

French National Assembly, **Constitution of October 4, 1958**, <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title1> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

GİDERSOY, Bahar, “Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye için Geçerliliği”, **Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:9 Sayı:19, 2017, s. 500-519.

GÖZE, Ayferi, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Yenilenmiş 11. Basım, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2007.

GÖZLER, Kemal, “Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, C:54, S:1, 1999, s. 51-62.

GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2002.

GÜÇYETMEZ, Mustafa, “Karşılaştırmalı Demokrasi Modelleri ve Hükümet Sistemleriyle İlişkisi”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:7, S:1, 2017, s. 479-496.

GÜL, Hüseyin- KAMALAK, İhsan-SALLAN GÜL, Songül, “Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye’nin Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi”, **Strategic Public Management Journal**, Volume:3, 2017, s. 101-120.

Haberler.com, **Özbekistan Parlamentosu Anayasa Değişikliğine Onay Verdi**, <https://www.haberler.com/ozbekistan-parlamentosu-anayasa-degisikligine-onay-2565321-haberi/> (Erişim Tarihi:25.03.2020).

HASANOĞLU, Mürteza, “Azerbaycan Cumhuriyeti’nde Devletin Yeniden Yapılandırılması ve Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi Çabaları”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:69, Nisan-Haziran 2008, s. 73-90.

HASANOVA, Sara, “Azerbaycan’da Anayasa Yapım Süreci”, **İzmir Barosu Dergisi**, Mayıs 2019, s. 127-159.

HEKİMOĞLU Birsen, **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2010.

HEKİMOĞLU, Mehmet Merdan, **Anayasa Hukukunda Antidemokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye**, 1.Baskı, Detay Yayıncılık, 2010.

Hukuktar.org, **Kraliçenin yetkileri nelerdir?**, <https://hukuktar.org/2016/08/15/kralicenin-yetkileri-nelerdir/> (Erişim Tarihi: 02.07.2020).

Hürriyet, **Kazakistan Başbakanı ile görüştü**, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kazakistan-basbakani-ile-gorustu-41371953> (Erişim Tarihi: 15.11.2019).

Hürriyet, Ünal Çeviköz, **Kazakistan’da Anayasa Değişikliği**, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/unal-cevikoz/kazakistanda-anayasa-degisikligi-40429079> (Erişim Tarihi: 15.04.2018).

İBA, Şeref, “Kırgızistan’ın Anayasa Serüveni ve Jogorku Keneş”, **Avrasya Etütleri**, Cilt:36,Sayı:2 Ocak, 2019, s.47-62.

İNSAMER, **Türkmenistan**, https://insamer.com/tr/turkmenistan_811.htm (Erişim Tarihi: 30.06.2020).

KAHRAMAN, Mehmet, “Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:9 Sayı:18, 2012, s. 431-457.

KALAYCIOĞLU, Ersin, Karşılaştırmalı Siyaset: Giriş, (Ed.Ersin Kalaycıoğlu-Deniz Kağnıcıoğlu), **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler** içinde, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012.

KAMA, Sezen, “**Parlamentar Hükümet Sistemi Olarak “Westminster Modeli” Britanya Örneği Üzerine Bir Deneme**” Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, **cilt:22 sayı:2, 2016**, s. 161-201.

KAPANİ, Münci, **Politika Bilimine Giriş**, 28. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2011.

KARA, Fatih, “Birleşik Krallık Avam Kamarası Çalışma Usul ve Esasları Üzerine, **Yasama Dergisi**, Cilt:7 Sayı:21, 2012, s. 7-50.

KARAMAN, Mehmet, “Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:9 S:18, 2012, s. 431-457.

KARATEPE, Şükrü, “Hükümet Sistemleri ve Türkiye”, **Yeni Türkiye**, Sayı:51, 2013, s. 223-235.

KESER, Hayri, “Türkiye ve Başbakanlık Sistemi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:2, S:1, 2011, s. 23-57.

KESKİN, Fahriye, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk Dış Politikası’nda Entegrasyon Sürecinde Orta Asya ve Özbekistan”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

KILINÇ, Doğan, “Türkiye’de Bitmeyen Tartışma: Hükümet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:XX, S:1, 2016, s. 447-510.

KIRAN, Abdullah- AKTAŞ, Murat, “ABD Başkanlık Sistemi, Kuvvetler Dengesi ve Farklı Uygulamaları”, **TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:19, 2017, s.55-82.

KIŞLALI, Ahmet Taner, **Diktatörlük Kuramı**
<http://www.guncelmeydan.com/pano/diktatorluk-kurami-prof-dr-ahmet-taner-kislali-t33266.html> (Erişim Tarihi: 21.11.2018).

KKTC BAŞBAKANLIK, **Başbakan**,
<https://basbakanlik.gov.ct.tr/BA%C5%9EBAKANLIK/BA%C5%9EBAKAN>
 N (Erişim:13.05.2020).

KKTC Enformasyon Dairesi, **Yönetim Şekli**, <https://pio.mfa.gov.ct.tr/yonetim-sekli/>
 (Erişim Tarihi:01.07.2020).

KOÇAK, Konur Alp, “ABD Başkanlık Sistemi: “Ayrı” Ama “Birlikte” Çalışan Organlar”, (Ed. Semra Gökçimen), **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık Sistemi ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri**, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Yayın No:7, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara, 2017, s.21-81.

KORKMAZ, Tuğrul, **Fransa Cumhuriyeti**, (Editörler: Burhan Aykaç, Şenol Durgun), içinde *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Binyıl Yayınevi, Ankara, 2012.

KUTLUAY, Hakan, **Oligarşi Nedir?** <https://www.makaleler.com/oligarsi-nedir> (Erişim Tarihi 13.09.2019).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, **Cumhurbaşkanı'nın Anayasal Görev, Yetki ve Sorumlulukları**, <https://www.kktcb.org/tr/cumhurbaskani/gorev-ve-yetkileri> (Erişim:15.05.2018).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Mahkemeleri, **KKTC'de Var Olan yargının bugünkü Yapısı** <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/cevap2.aspx> (Erişim:16.05.2018).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisi, **Anayasa**, <http://www.cm.gov.nc.tr/Anayasa> (Erişim Tarihi:15.05.2018).

KÜÇÜK, Adnan, “Ak Parti'nin Başkanlık Sistemi Modelinin Abd'deki Başkanlık Sistemi Modelinden Farklılık Arz Eden Yönleri”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2016, s. 25-63.

MERDANOĞLU, Süleyman-MUHAMMADİEV, Nasriddin **Özbekistan Kılavuzu**, , Repa Basın Yayın 1. Baskı, Ankara, 1997.

METİN ALTUNOK, Hatice, **Amerika Birleşik Devletleri**, (Editörler: Burhan Aykaç, Şenol Durgun), içinde *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Binyıl Yayınevi, Ankara, 2012.

Milliyet, **Boris Johnson kimdir? İngiltere Başbakanı Boris Johnson kaç yaşında, Türk mü?**, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/boris-johnson-kimdir-ingiltere-basbakani-boris-johnson-kac-yasinda-turk-mu-6183001> (Erişim Tarihi: 23.06.2020).

National Archives, The Constitution of the United States: A Transcription, <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript>, (Erişim Tarihi: 21.11.2019).

NECATİGİL, Zaim M., **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetlerinde Yönetim Hukuku ve Anayasa Yargısı**, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No 41, Ankara, 1986.

NTV, Fransa Cumhurbaşkanı Macron senato seçiminde umduğunu bulamadı, <https://www.ntv.com.tr/dunya/fransa-cumhurbaskani-macron-senato-seciminde-umdugunu-bulamadi,I3c1Nl9fw0ewNzn4RPaKHA> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

NTV, **Türkmenistan’da Berdimuhammedov Yeniden Başkan Seçildi**, <https://www.ntv.com.tr/dunya/turkmenistanda-berdimuhammedov-yeniden-baskan-secildi,zIRnpUqOXkiqB0r5DYUeeg> (Erişim Tarihi:30.04.2018).

Official Site Of The President Of The Republic Of Kazakhstan, **The Constitution Of The Republic Of Kazakhstan**, http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution (Erişim Tarihi: 24.10.2019).

Okan Üniversitesi, **Avrasya Araştırma ve Uygulama Merkezi-Özbekistan**, <https://www.okan.edu.tr/avrasyamerkezi/sayfa/961/ozbekistan/>, (Erişim Tarihi: 26.03.2020).

ORSAM, **“Kazakistan Siyasi Sisteminin Gelişimi: 2012 Parlamento Seçimleri”** Rapor No 120, Ankara, Mayıs, 2012.

ÖKMEN, Mustafa-ŞEKER, Güven, “Özbekistan’da Kamu Yönetimi Sistemi ve Yerel Yönetimler”, **Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi**, Yıl 4 Sayı 21/ Mayıs-Haziran Ankara 2013 s. 121-152.

ÖZER, Atilla, **Türk Cumhuriyetlerinin Hukuki Yapısı**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2008.

ÖZER, Atilla-DOĞRU, Ceren, **Türk Cumhuriyetlerinin Anayasaları**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2018.

ÖZGİŞİ, Tunca, ‘‘Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Azerbaycan’ın Parlamento Yapılarının Karşılaştırmalı Analizi’’, **Türkiyat Mecmuası**, C.22/Güz, 2012, s. 84-102.

ÖZKUL, Fatih, ‘‘Başkanlık Sistemi Üzerine Amerika Birleşik Devletleri ve Azerbaycan Modeli Karşılaştırması’’, **TBB Dergisi**, 2012 (103), s. 85-110.

ÖZKULLUK, Kasım-JORAYEV Gılıç, ‘‘Türkmenistan’da Yerel Yönetimin Yapılanması ‘’ Der: Fikret Elma, Mustafa Ökmen, **Türk Dünyasında Yerel Yönetimler**, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, yayın no:4, İMAK Ofset, İstanbul, 2013 s. 81-98.

RAHMANOV, Azat, ‘‘Türkiye-Türkmenistan İlişkileri’’ **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2004.

REHİMLİ, Recep, **Azerbaycan Respublikası**, (Editörler: Burhan Aykaç, Şenol Durgun), içinde *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Binyıl Yayınevi, Ankara, 2012.

REPUBLIC AZERBAIJAN CABINET OF MINISTERS, **Prime Minister of the Republic of Azerbaijan**, <https://cabmin.gov.az/en/page/75/> (Erişim Tarihi: 02.05.2020).

ROZYYEV, Nuryagdy, ‘‘Türkmenistan’ın Yönetim Yapısı İçerisinde Yerel Yönetimler ve Türkiye ile Karşılaştırılması, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yerel Yönetimler Bilim Dalı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009.

Sabah, **Kazakistan’da Anayasa Reformu**, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2017/03/06/kazakistanda-anayasa-reformu>, (Erişim Tarihi: 06.11.2019).

SARTORİ, Giovanni (Çeviren: Tunçer Karamustafaoğlu- Mehmet Turhan), **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Yetkin Basımevi, Ankara, 1993.

Son Değişikliklerle T.C. ANAYASASI: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme ve Ek Protokolleri, SAVAŞ YAYINEVİ, ANKARA, 2019.

SÖZEN, Yunus, Siyasal Rejimler: Demokrasiler ve Diğer Sistemler, (Der. Sabri Sayarı-Hasret Dikici Bilgin), **Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013. S.45-74.

ŞAHİN, Lokman - NİŞANCI Şükrü, “Hükümet Sistemlerinin Yönetimin Boyutları Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C:32 S:3, 2018, s. 859-879.

T.C. Adalet Bakanlığı, **4 Ekim 1958 Anayasası**, <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf> (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Azerbaycan Ülke Künyesi**, <http://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi:14.05.2018).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Birleşik Krallık’ın Siyasi Görünümü**, <http://www.mfa.gov.tr/ingiltere-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi:20.06.2020).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Kazakistan’ın Siyasi Görünümü**, <http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 08.04.2018).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Kırgızistan’ın Siyasi Görünümü**, <http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 21.03.2020).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Kırgızistan'ın Ülke Künyesi**,
<http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-kunyesi.tr.mfa> (Erişim
Tarihi:21.03.2020).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Kırgızistan'ın Ülke Künyesi**,
<http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-kunyesi.tr.mfa> (Erişim
Tarihi:18.04.2018).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ülke Künyesi**,
<http://www.mfa.gov.tr/kkctc-kunyesi.tr.mfa> (Erişim:15.05.2018).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ülke Künyesi**,
<http://www.mfa.gov.tr/kkctc-kunyesi.tr.mfa> (Erişim:03.05.2020).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Özbekistan Ülke Künyesi**,
<http://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi:
23.04.2018).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Türkmenistan Ülke Künyesi**,
<http://www.mfa.gov.tr/turkmenistan-kunyesi.tr.mfa> **Türkmenistan Ülke Künyesi** (Erişim Tarihi: 30.04.2018).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Fransa'nın Siyasi Görünümü**,
<http://www.mfa.gov.tr/fransa-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi:
07.06.2020).

TANİLLİ, Server, **Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş**, 4. Baskı, Say
Kitap Pazarlama, İstanbul, 1982.

TBMM, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Milletvekilleri Dağılımı**,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim
(Erişim Tarihi: 29.06.2020).

TBMM, **TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI**,
https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (Erişim Tarihi:
07.05.2020)

TERZİOĞLU, Banu-YASEEN, Shadan, “KKTC/GKRY Temel Göstergeler”, **Avrasya Dosyası Kıbrıs Özel**, ASAM, Cilt 10, Sayı 3, Sonbahar 2004 s. 3-24.

TİLEUBERDİ, Yerbol, “Türkiye ve Kazakistan Yerel Yönetim Reformlarının Karşılaştırmalı Analizi”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yönetim Bilimleri Bilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

TRT AVAZ, **Türkmenistan Devlet Başkanı Azerbaycan’da**, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/turkmenistan-devlet-baskani-azerbaycan-da/5e6a293b01a30a2c94a4e1cb> (Erişim Tarihi: 02.05.2020).

TRT AVAZ, **Türkmenistan’da Seçim Hazırlıkları**, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/turkmenistanda-secim-hazirliklari/5a699b7201a30a0accb6a126> (Erişim Tarihi:09.05.2018).

TUNÇ Hasan-YAVUZ Bülent, “Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık Sistemi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S:81, 2009, s. 1-39.

TUNÇKAŞIK, Halit, “Başkanlık Sistemi Teori, Pratik ve Tartışmalar”, (Ed. Semra Gökçimen), **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık Sistemi ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri**, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Yayın No:7, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara, 2017, s. 1-18.

TURAN, Hilmi Can, “Amerika Birleşik Devletleri’nde Yerel Yönetimler”, **International Journal Of Education Technology and Scientific Researches**, Sayı:2, 2017, s.1-19.

TÜRK DEMOKRASİ VAKFI, **BDT Ülkelerinde Demokrasiye Geçiş ve Anayasa Yapımı**, Ankara, 1993.

TÜRK DİLİ KONUŞAN ÜLKELER PARLAMENTER ASAMBLESİ, **Türk Cumhuriyetleri Anayasası**, TÜRKPA Yayınları:4, Ankara,2012.

TÜRK DİLİ KONUŞAN ÜLKELER PARLAMENTER ASAMBLESİ, **Türk Cumhuriyetleri Anayasası**, 2. Baskı, TÜRKPA Yayınları, Bakü, 2017.

TÜRK, Fahri, ‘‘Kazakistan’da Değişim Sürecinde Ortaya Çıkan Siyasal Partiler ve Hareketler’’, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4 No:2,2012 s. 11-20.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASA MAHKEMESİ, **Mahkeme-Yapısı**, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/yapisi/uyelerin-secimi/> (Erişim Tarihi: 10.05.2020).

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI, **Recep Tayyip Erdoğan**, <https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/> (Erişim Tarihi: 08.05.2020).

Türkiye-Türkmenistan, **Türkmenistan’da Milletvekili Seçimleri Tamamlandı**, <http://www.turkiye-turkmenistan.com/turkmenistanda-millet-vekili-secimleri-tamamlandi/> (Erişim:03.05.2018).

YAYLA, Atilla, **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, Liberte Yayınları, Ankara, 2014.

YAYLA, Atilla, **Siyaset Bilimi**, Adres Yayınları, Ankara, 2015.

YILDIRIM, Hurşit, **Parlamenter Sistem Krizleri ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2017.

YILDIZ Abdulkadir, ‘‘Amerika Birleşik Devletleri’nde Başkan Yardımcısı İle Türkiye’de Cumhurbaşkanı Yardımcısının Karşılaştırılması’’, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:XIII, Sayı:1, 2018, s. 509-534.

YILDIZ, Hüseyin, ‘‘Türkiye’de Parlamentarizm Uygulamaları’’, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:4, S:1, 2013, s. 183-216.

ZARPLI, Çağdaş, ‘‘Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmasının Kavramsal-Kuramsal Analizi: Kuvvetler Ayrılığı Prensiplerinin Kökenleri’’, **Siyaset**,

Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, C:3, S:2, Yıl:3, 2015, s. 165-189.

ÖZGEÇMİŞ

1994 yılında Tokat'ta doğdum. 2011 yılında İstanbul Tuzla Lisesi'nden mezun olarak lise öğrenimimi tamamladım. 2013 yılında başladığım Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü 2017 yılında tamamlayarak yine aynı yıl Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı'na başladım.

